

LLUC

SETEMBRE • 86

Núm. 732

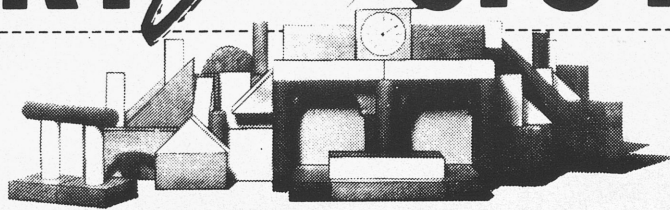
250 pts.

FORNS DE CALÇ I CALCINERS

COANEGRA I LA MÚSICA MEDITERRÀNIA

CORT *de la* CIUTAT

Esport, Cultura, Salut, Art i Educació

Instal·lacions i Activitats Esportives

◆ El Palau Municipal d'Esports ha estat ampliat. S'han creat escoles de natació, gimnàstica, atletisme i un centre de medicina esportiva. Instal·lacions esportives a: Son Goteu, Coll d'en Rabassa, Son Ximelis, Sant Jordi, Verge de Lluc, Casa Blanca, Son Oliva, Son Cladera, Sa Indioteria i es Molinar.

Material esportiu a 65 escoles, 30 associacions de veïnats, 39 entitats esportives i més de 150 cursos.

Centres Culturals, Activitats i Biblioteques

◆ Centres culturals a Es Rafal Vell, Es Vivero, Establiments, Son Oliva, Sant Jordi i Poligon de Llevant. Biblioteques a Es Molinar, Coll d'en Rabassa, S'Arenal, Sant Jordi, Son Rapinya i Poligon de Llevant.

Festivals de teatre, de jazz, de flamenc, de música mediterrània, etc. per crear espectadors.

Centres i Serveis de Salut

◆ Al Camp Redó, Coll d'en Rabassa, Vivero-Rafal, Poligon de Llevant i Son Ferriol.

L'INSALUD ha començat la construcció de nous centres a Son Serra-La Vileta, Escola Graduada, Camp d'en Serralta, Son Cladera i Arquitecte Bennassar.

L'Ajuntament ha creat el Servei de Salut Escolar i el Centre de Planificació Familiar.

Escoles Públiques

◆ Poligon de Llevant, Son Oliva, Ca'n Pastilla, Es Pilari, Son Serra, Son Canals i Son Espanyolet han pogut estrenar escoles noves. Son Cladera, Son Cotoner, Rafal Vell, Coll d'en Rabassa i Son Quint ho podran fer en els propers mesos. Reparacions i millores dels centres que ja existien.

A disposició del Ministeri d'Educació els solaris de Ca n'Alzamora, Camp Redó, Poligon de Llevant, Ses Sedes, S'Arenal, Cami de Jesús i Ca'n Pastilla.

Festes populars

◆ Sant Sebastià, Nit de Cap d'Any, Sa Rua i les que es celebren al Parc de la Mar i a cada una de les barriades.

Centre d'Activitats Artístiques

◆ El Palau Solleric.

Escultures

◆ Carrers i parcs de Palma, amb escultures de Miró, Alfaro, Guinovart, Broglia, Aligi Sasu, etc.

7 ANYS DE DEMOCRÀCIA

7 ANYS D'EFICÀCIA

AJUNTAMENT

DE PALMA

S U M A R I

LLUC

Revista mensual
Setembre 86. N.º 732
ANY LXVI

Direcció:
PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de la Real
07010 Palma de Mallorca

Edita:
OBRA CULTURAL BALEAR

Informació i correspondència:
Apartat de Correus n.º 619
Telèfon 72 32 99
07080 Palma de Mallorca

Director:
Bartomeu Suau Tugores

Conseller Delegat:
Ramon Ballester i Vives

Caps de Redacció:
Climent Picornell
Pere Llabrés i Martorell

Secretari de Redacció:
Mateu Morro i Marcé

Consell de Redacció:
Miquel Cardell
Jaume Falconer
Catalina Mir i Fullana
Leonard Muntaner i Mariano
Antoni Nadal i Soler
Gaspar Valero i Martí

Publicitat i coordinació:
Bernat Calafat - Joan Font

Administració i subscripcions:
Jordi Valls

Subscripció: 2.050 ptes. anuals
Estranger: 2.400 ptes. anuals
Preu de l'exemplar: 250 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista
expressen únicament l'opinió dels seus
autors.

Dibuix de la coberta: Biel Bonnín
Disseny: Jaume Falconer
Maquetació:
Bernat Calafat - Joan Font

Fotocomposició i impressió:
Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 39 i 43 - Tel. 25 44 32
07004 Palma de Mallorca

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N.: 0211-092X

Amb el suport de

Fundació congrés de cultura catalana

Pàg. 2 _____ **CARTES AL DIRECTOR**

Pàg. 3 _____ **EDITORIAL**

Pàg. 4 _____ **CULTURA**

Dr. Josep Fc. López Bonet: *Un algoritme medieval*
Gabriel Seguí Trobat: *Fonamentació de la llengua*
Bartomeu Colom i Pastor: *La llei de normalització lingüística*
a les Balears
Mateu Morro Marcé: *Cent anys del naixement de Castella*

Pàg. 10 _____ **ENTREVISTA**

Andreu Salom: *Conversa amb na Francesca Torres i Riera,*
una glosadora de Formentera
Miquel López Crespi: *Gonçal Castelló, el compromís permanent*

Pàg. 14 _____ **SOCIETAT PRETURÍSTICA**

Gaspar Valero i Martí: *Forns de calç i calciners*

Pàg. 20 _____ **MÚSICA**

Bernat Calafat i Gori Negre: *La música mediterrània*
Miquel Cardell: *De nits, de cançons, de mediterrànies*
(o unes xeremies de dansa egípcia)

Pàg. 25 _____ **ESGLÉSIA NOSTRA**

Pere Llabrés i Martorell: *La llengua catalana*
en les misses dominicals a Mallorca

Pàg. 30 _____ **HORIZONS SEPARABLES**

Boro Miralles: *Turcs! (i 2)*

Pàg. 31 _____ **ENIGMES DE LA NOSTRA HISTÒRIA**

Miquel Ferrà i Martorell: *La descoberta de Guinea*

Pàg. 32 _____ **NOTES D'EDUCACIÓ**

Ramon Bassa: *Del valor educatiu dels viatges de vacances,*
o de llibres i viatges

Pàg. 33 _____ **EN MIQUEL PER LA CUINA**

Miquel Cardell: *Basques*

Pàg. 34 _____ **L'ULL DE VELLUT**

Guiem Daviu Vich: *Xile i nosaltres*

Pàg. 35 _____ **LLIBRES**

Leonard Muntaner: *Tria de novetats*
Pere Rosselló Bover: *«L'agulla daurada», de Montserrat Roig*

Pàg. 38 _____ **CRE·A·CCIÓ**

Toni Seguí: *La terra*
Josep Maria Bennàssar Pasqual: *Del possible ús poètic d'IBM*
Salvador Bonet Fernández: *L'insomni*
Joan Costa: *Dibuix*

Pàg. 40 _____ **PASSATEMPS**

Bernat J. Amengual

Universidad de Palma

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104064257

CARTES AL DIRECTOR

Apreciat senyor: ens agradaria que publicàs a la seva revista «Lluc» la nostra carta següent:

Al darrer número de LLUC (730), hem pogut llegir —astorats— una nota de Miquel Cardell que, referint-se al Centre Coordinador de Biblioteques del Consell Insular de Mallorca i la campanya de normalització lingüística, diu: «Sense anar més lluny, ara tenc davant un cartell de la Conselleria de Cultura (sic), Departament de Biblioteques (sic) que fins aquí ho diu en català, ara, tota la taula decimal temàtica per a ordenar llibres que segueix, ja és una altra cosa. Quina creu».

Ens sap greu que el senyor Cardell s'hagi equivocat. Nosaltres mateixos, si ens hagués cridat per telèfon o fet una visita, li hauríem explicat que això que ell comenta no és una creu sinó una qüestió purament científica.

Ens explicarem: la C.D.U. o Classificació Decimal Universal no està traduïda oficialment al català. Per tant, per a la publicació d'aquest cartell totalment en català, nosaltres hauríem incorregut en un acte tan superb com —probablement— farcit d'incorreccions tècniques, ja que la traducció de la C.D.U. és un treball que no correspon a una biblioteca com la nostra o Centre Coordinador qualsevol, sinó a institu-

cions de nivell més alt. Exemples?: la Biblioteca Nacional de Catalunya, l'Institut Català de Bibliografia o altres organismes amb competències dins aquest camí; institucions i organismes que, curiosament, encara no han duit a terme aquesta tasca. Nosaltres, per tant, no podíem esser més papistes que el Papa.

Ja veu, senyor Cardell, que a vegades les creus és un mateix que les porta. Per evitar-li que hagi de suportar tant de pes —almanco en matèria de biblioteques—, li pregam que quan tenguí qualque dubte ens consulti. L'informarem amablement, no ho dubti.

Atentament els saluda

L'EQUIP DEL CENTRE COORDINADOR DE BIBLIOTEQUES
DEL CONSELL INSULAR DE MALLORCA

Francesc Riera Vayreda
José Carlos Llop Carratalá
Juan José Riera Ferrer
Guillem Mas Miralles
M.ª Angels Trapero Llobera

ELS JUEUS DE MALLORCA

The jews of Majorca, publicat a Londres l'any 1936, és un llibre ja clàssic que la nostra editorial —en una acurada traducció catalana— ha volgut posar a l'abast dels seus lectors. A. Lionel Isaacs jueu anglès i llibreter de vell a Londres i posteriorment a Brusel·les i Paris, vengué a Mallorca, cap als anys trenta, on enllestir aquest llibre. L'obra que abarca del segle XIII al XIX, és una vertadera història dels jueus, conversos, i xuetes mallorquins, feta en base a una gran varietat de documents inèdits.

A. Lionel Isaacs. *Els jueus de Mallorca*. Traducció M. Trias. Miquel Font, Ed. Col·lecció La Rodella/7. Palma de Mallorca 1986, 263 pp. il·lustracions.

MIQUEL FONT
Editor

MALLORCA

TURISME: ENTRE LA MAINA I LA PESTA

Qualsevol crònica estival de les illes, i gosaríem dir que qualsevol crònica dels últims vint-i-cinc anys, no pot deixar de banda el fenomen del turisme de masses i les seves implicacions socials, econòmiques i mediambientals. Un any més s'ha presentat aquest estiu com una temporada de creixement de l'activitat turística. Ja redreçat el sotrac de la crisi dels primers anys setanta se'ns apareix l'hoteleria com el gran motor de l'economia de les illes. Hotels, apartaments, segones residències, conformen els espais del negoci del lleure. Els estudiosos interessats en aquesta qüestió no es posen d'acord sobre quin és el nivell exacte de dependència —de l'activitat econòmica, en general, respecte del turisme— però tots estan d'acord que és molt gran. Algun comentari, en aquest sentit, parlava de la semblança amb l'economia de les illes del mar Caribe, totalment entregades al monoconreu turístic.

A l'hora de les valoracions d'aquest fenomen, és a dir, de l'impacte que causa i ha causat el turisme molt massificat, les opinions són divergents. Per a alguns, com els maniqueus, ens hem de moure entre el sí i el no, l'acceptació o el rebuig, el blanc o el negre, la pesta o la maina. Per a un corrent d'opinió, el triomf més clar d'aquesta *via turística al desenvolupament*, rau en el fet que, a hores d'ara, les illes Balears són al cim de les comunitats autònomes de l'estat espanyol en alguns dels índexs que marquen el nivell de desenvolupament, fins i tot per damunt de Barcelona i Madrid. Tot això gràcies al turisme, la maina moderna que es vessa sobre unes illes pobres i amb minsos recursos naturals per tenir una agricultura o una indústria significatives. Per a uns altres, la natura de les illes és en estat agonitzant, per mor del consum indiscriminat de terrenys i indrets d'alt valor ecològic o paisatgístic que el turisme ha malbaratat, juntament amb la segona residència. Talment una pesta de la modernitat. I no parlem ja dels impactes socials, puix que devora alguns beneficiosos —com és el cas de la modernització de les estructures socials— alguns altres apunten a l'agreujament de la gran crisi d'identitat que ha patit el nostre poble aquests darrers anys; entre ells, els grans contingents immigratoris no integrats o la desvalorització de la nostra llengua davant l'utilitarisme de les llengües estrangeres.

Un determinat terme mitjà, en aquestes qüestions, estaria situat en la posició que mantén que és arribada l'hora de controlar el creixement exuberant de les activitats turístiques i urbanitzadores. N'hi ha, però, que creuen que això no cal i que podem seguir creixent. Contenció o desenvolupisme? Vet aquí una de les qüestions més definidores del nostre futur. A favor del creixement continuat hi ha l'opinió que el turisme és, actualment, un negoci segur. Desaparegut el temor —sense massa fonament a curt termini— d'un capgirament sobtat de la demanda turística cap a altres indrets (la qual

cosa representaria un desastre econòmic) es va afermant la idea que el negoci turístic-residencial és segur i mantingut. Més que ho són la siderúrgia o el refinament de petroli, sotmesos a fortes «reconversions industrials». Aquest manteniment dels corrents turístics i de les activitats econòmiques lligades a l'oci també és una realitat a nivell mundial. Un exemple d'aquesta nova seguretat és el fort expansionisme dels negociants de l'hoteleria il·lencs, a qui les illes els han quedat petites i planegen ja les seves inversions per altres parts de l'estat i del món. Som, per tant, un poc més lluny d'aquell empresari totalment dominat pels tour-operators.

Queden lluny, desdibuixades i calitjoses, les idees que ens parlaven de re-equilibrar l'economia il·lencs amb la potenciació de determinats subsectors industrials o les teories segons les quals la demanda d'aigua —sempre en augment per usos hotelers i residencials— seria un fre a l'expansió de les activitats lligades al lleure estival. Perquè, tanmateix, el que creix és el turisme i són les urbanitzacions. I si l'hoteleria té un creixement quasi estabilitzat en la seva infraestructura (no es fan hotels nous, però s'han de mantenir els ja fets) els apartaments i les segones residències —a les noves urbanitzacions— són els que no minven, ans al contrari. Planeja la sensació que l'únic límit al creixement se situarà quan ja no hi hagi pus litoral per urbanitzar. La imatge que això projecta sobre el territori és la d'una gran conurbació, un continu urbà, que aniria de Sa Dragonera a Formentor, passant pel Cap Blanc, amb uns pocs espais intermedis, la conservació dels quals —com és ara el cas, per exemple, de la Punta de n'Amer— costarien molts d'esforços als conservacionistes o serien d'ús militar.

No creim caure en exageracions si deim que a la pressió urbanitzadora s'ha de respondre amb una pressió conservacionista ferma i sense defalliments ni pactes, una pressió que penetri —ràpidament— dins cossos cada pic més amples de la societat il·lencs. És necessari fer comprendre que, si per ser la «provincia» amb la renda per càpita més elevada de l'estat espanyol s'ha de sacrificar el patrimoni natural, més val no estar tan amunt i conservar, en canvi, paisatges i indrets tan verjos com sia possible. Balearització, dependència, tour-operator, conservació de la natura són mots sorgits i divulgats arriant de la turistització a què ens abocà la política econòmica dels últims anys i la poca previsió dels nostres governants, des dels qui aprovaren el Pla provincial d'urbanisme fins al qui gestionaven —i gestionen encara— l'ordenació del territori als seus municipis. El control del creixement i la conscienciació del que ha suposat per a les illes el turisme de masses són ara fites que ens poden ajudar a entreveure com serà el nostre futur. L'any 2000 guaita ja al cap de cantó. No repetir el que es dugué a efecte, ni empenyorar per a sempre la nostra terra. ■

UN ALGORITME MEDIEVAL

Dr. JOSEP FC. LÓPEZ BONET

El Pla de Mallorca és una zona cerealícola per excel·lència. (Fotografia de «Cent anys d'història de les Balears»)

LA TRIBUTACIÓ DECIMAL AL S. XIV

El càlcul de la fracció d'allò produït pel conreu que es devia tributar en concepte de delme pot arribar a ésser, a l'Edat Mitjana, veritablement complicat:

— per començar, *el delme* no correspon sempre a un 10 % del producte;

— per altra part, el percentatge aplicable per raó del delme s'extreia sobre el total de la producció, sense deduccions per merma, llavors, arrendaments, altres drets i impostos, etc.;

— endemés, el delme era distribuït entre diversos copartípeps que, almanco, eren:

- el senyor del domini
- el bisbe i capítol de la Seu
- el Patrimoni reial;

— abans de tributar el delme s'extreia, endemés, una fracció equivalent a $\frac{1}{4}$ d'aqueix, és a dir, $\frac{1}{40}$ ena part (cas que fos la taxa aplicable la del 10 %) per a la parròquia local, el que fa que les mencions documentals a fraccions que pertocaven a cada un dels beneficiaris esmentats s'hagin d'entendre referides als $\frac{3}{4}$ del delme que restaven a tributar, després d'haver pagat el «quart» (equivalent, pel que fa al cas, a la primícia).

Són tres doncs, els factors que s'han de conèixer per a poder fer una correcta avaluació decimal, quan ens trobam amb indicacions de quantitats tribuades pel delme a algun dels perceptors, en algun document de l'època esmentada:

a) taxa aplicable:

— gra i llegums	1/10 ^o	(10%)
— vi, hortalisa i farratge en gros	1/11 ^o	(9'09%)
— oli i olives	1/12'5 ^o	(8%)
— lli, safrà i farratges		

a la menuda	1/3 ^o	(7'61%)
— bestiar	1/15 ^o	(6'66%)

b) fraccions deduïbles o no:

— el gra per a les egües que s'empraven per batre, per retribuir els segadors i el que es perdia o separava per no tenir la qualitat mínima (batadura), junt amb herbes, fragments d'espiga, etc. (bateig), de vegades es deduïa, de vegades tributava a part i de vegades s'havia d'incloure a allò tributable, segons els diversos costums locals.

— el «quart» es deduïa prèviament, pel que el munt tributari (cas del gra) quedava reduït a un 75% del delme; per això, s'ha de tenir molta cura quan trobam mencionades fraccions del delme, atribuïbles a diversos perceptors:

— dos terços seran <i>realment</i> un	18'75%	del delme
— la meitat	" "	37'5% "
— un terç	" "	25% "
— un quart	" "	18'75% "

c) les diverses fraccions en les quals es distribuïa entre els distints perceptors, variable de poble a poble i de possessió a possessió, segons qui en tengués el domini, dins de cada poble. El tipus de distribució «normal» anomenada *delme pla* era, des de 1315, el següent:

— parròquia	25%	del delme
— senyor del domini	37'5%	"
— bisbe i capítol (a mitges)	18'75%	"
— rei	18'75%	"

La distribució del «delme pla» podia canviar si, per exemple, el domini era de reialenc i el senyor del domini era, per tal, el propi rei:

— parròquia	25%	del delme
— rei	37'5%	"
— bisbe	18'75%	"
— capítol	18'75%	"

Aqueix darrer tipus de distribució era deguda a què, a les especificacions firmades amb l'Església el 19 de setembre de 1315 («règim de pariatge», encara inèdit, que ha estat estudiat a la meua tesi doctoral) pactaren el rei i l'Església de Mallorca de posar en comú totes les seves percepcions decimals i distribuir-les a parts iguals. La part del senyor, doncs, no estava inclosa dins allò a distribuir, però sí en el cas que el senyor fos el rei o el bisbe o el capítol de la Seu.

Hi ha casos, endemés, de cessions per part d'un dels co-partípeps a qualcun altre, que alteraven també aqueixes distribucions. Per exemple, als pobles de Montuïri, Sant Joan, Petra i Sóller on, des de 1338, en Jaume III va cedir pel futur la seva part de gra al capítol de la Seu per a mantenir quatre canonges. A les possessions de reialenc d'aquelles viles, doncs, la distribució seria la següent:

— parròquia	25% del delme
— bisbe	18'75% "
— capítol	56'25% "

Normalment, emperò, s'ha de considerar que el senyor del domini tenia la meitat, després del quart parroquial, i el rei i bisbe-i-capítol l'altra meitat, que anava a mitges. La part de l'Església diocessana es repartia també rigorosament al 50% entre el bisbe i el capítol.

Tot això du al problema de saber com es feia la distribució a la pràctica, damunt el conreu i en presència dels recaptadors que havien comprat a pública subhasta de la Procuració reial o de l'Església el dret a percebre el delme, mitjançant un tant alçat.

Com veim, la dificultat havia de residir a haver d'emprar nombres fraccionaris o decimals, que no eren coneguts aleshores, com tampoc estaven encara en ús els nombres aràbics (que es deien llavors «índics») ni el zero (els nombres decimals en la seva forma actual no varen ésser imposats fins després de 1616, per Vieta). Per això, empraven els partitius, que constituïen una mena de trencats, sota la forma habitual de: «de *tantes* parts, *tantes*», que suposava haver de fer materialment la distribució del munt en caramulls, impossibilitats d'operar més allà dels nombres sencers en l'abstracció numèrica.

VEGEM EL CAS GENERAL DEL DELME PLA DEL GRA:

Per a separar el «quart» parroquial, la fórmula que s'emprava forçosament era la «de quaranta parts, una», donat que tributava a raó de un 10%; efectivament, $1/40 = 1/10 : 4$.

Sobre aqueixa base, les altres fraccions tributables eren separades d'acord amb una terminologia *ordinal* i no *cardinal*, un altre factor de confusió que, per altra part, ens indicarà el mètode utilitzat. És a dir, separada una de 40 unitats

(fossen feixos, garbes, quarteres, almuds o el que fos) en quedaven 39, sobre les que s'havia de deduir el 7'5% restant del delme. Impossibilitats de calcular en tants per cent, el que podien fer era distribuir el munt en tres caramulls que cada un comptava amb 13 unitats.

De cada un d'aquests es separaven les fraccions restants i el delme, pel mateix ordre:

— la que feia onze, deduïda per batadures, baleig, segadors...

— la que feia dotze per delme

— la que feia tretze o «tretzena» (no $1/13^b$) pel senyor del domini com a «tasca» (emprat com a sinònim de «tretzena» a la documentació i sovint annex al delme i d'igual import: «a delme i tasca»)

— deu unitats lliures.

El prendre 40 com a base del càlcul venia condicionat per la necessitat de trobar un múltiple alhora de 4 i de 10 ($1/4$ d'un desè) però, endemés, permetia poder extreure les altres fraccions en parts senceres.

Unitats:	Percentatge:
1 Parròquia	2'5 %
3 Delme	7'5 % 10%
3 Tasca	7'5 %
3 Salaris, batadura, bàleig, etc.	7'5 %
<u>30</u> A lliure disposició	<u>75'00%</u> 90%
40	100'00%

De fet, si una mesura era $1/4$ del delme (sobre la base de 40), el que restava per a completar-ho havien d'ésser per força 3 mesures i la «tasca» altre tant (doncs era sovint igual al delme), quedant 33 mesures pel conrador i altres necessitats. Com veim, tot són múltiples de 3, pel que ajustaven perfectament dins les 39 unitats restants després de deduir el «quart» i, per a major facilitat, es podia distribuir en tres caramulls de tretze, amb una singular simetria que satisfieia l'esperit de l'època.

De la fracció del delme no quedava més que fer, després, meitats: una per al senyor; l'altra, meitat per meitat ($1/4$ per a cadascú) per al rei i per al bisbe-i-capítol, i aquests darrers ja s'ho repartirien entre ells, també per meitats.

De les 3 unitats resultaven, doncs:

1'5 (1/2)	al senyor	3'75 %
0'75 (1/4)	al rei	1'875 %
0'375 (1/8)	bisbe	0'9375 %
0'375 (1/8)	capítol dels canonges	0'9375 %
		<u>7'5 %</u>

efectivament, els $3/4$ restants del delme, coincidint aquestes fraccions amb les que encara a 1829-1836 ens detallava Urech i Cifre per els pobles de l'illa on s'aplicava el «delme pla». ■

FRANCESC MIR i FULLANA

Metge Oculista

Implantació de lents intraoculars

Cirurgia refractiva

Adaptació de lents de contacte

CONSULTA: Hores concertades

Plaça Rector Rubí, 14 - Telèfon: 55 09 50 - (Edifici Mútua Balear) - MANACOR

URGÈNCIES: «Angel 24» - Telèfon: 28 13 13

FONAMENTACIÓ DE LA LLENGUA

GABRIEL SEGUÍ TROBAT

A l'hora de defensar la necessitat de la nostra llengua sovint adduïm que la llengua expressa l'ésser més íntim del poble. En efecte, i ampliant aquesta tesi podem afirmar que tot poble té tres grans trets que el constitueixen:

—una *natura*, el seu entorn que el condiciona i que és condicionat per ell perquè l'home sempre tendeix a transformar-lo. És l'element físic, concret, limitat, que sempre és necessari perquè la nissaga humana no sia una abstracció.

—una *cultura* que, pouant profundament en la petja de la natura, li dona un tarannà característic, un sentir i un pensar que fan que cada poble sia original i irrepetible, cultura que té, com a expressió excel·lent, la llengua i els costums.

—una *política* que, bevent de la cultura i naixent-ne, possibilita un estil de vida, d'actuació i d'acció originals pel qual aquest poble actua i transforma la natura i la realitat de la seva pròpia essència.

Però, cal notar que la nostra argumentació, tot i essent molt profunda, està fonamentalment desarrelada, li manca un suport. Perquè, certament, i deixant de banda la natura, es pot arribar a manipular la cultura i la política fins al punt que, en una època de crisi, es pugui arribar a afirmar que la nostra identitat com a poble s'ha esvaït.

És per això que ens cal aprofundir la nostra reflexió i notar que aquest triple eix natura-cultura-política té un fonament que els fa radicals: l'home.

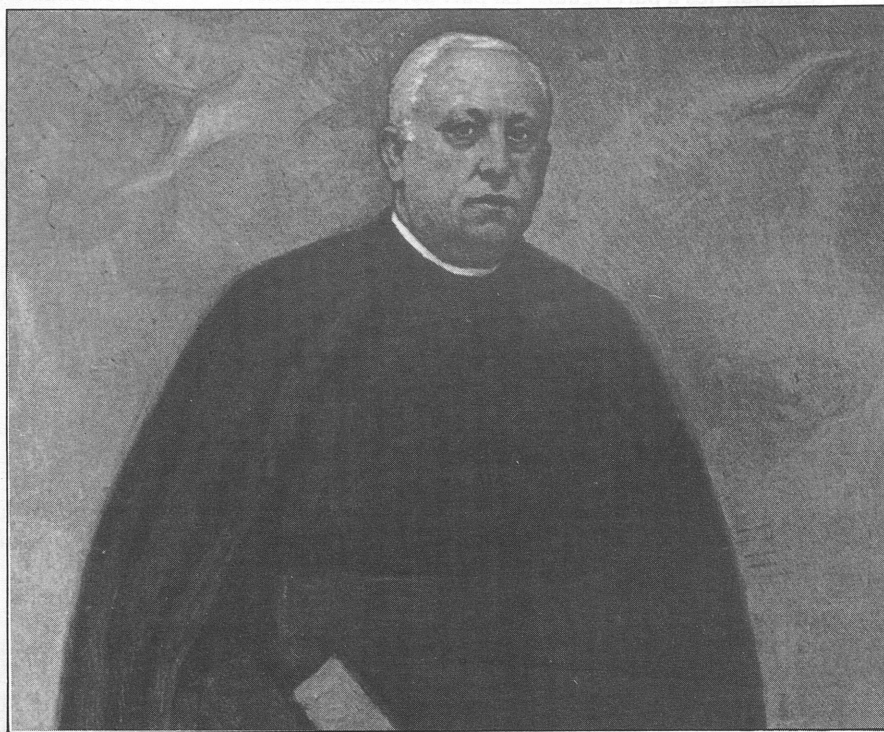
Aquest home està, doncs, marcat per tres eixos que forneixen un fonament definitiu als tres eixos del poble, perquè no cal oblidar que «poble» significa «una col·lectivitat humana homogènia amb identitat pròpia com a resultat d'un procés de *convivència* i de compenetració espontània» (1).

Per tant, l'home es defineix com a:

—ésser situat (natural), com a ésser-en-el-món, envoltat de coses amb les quals entra en contacte i a les quals interroga. Són les grans preguntes dels filòsofs pre-socràtics: què és la natura?, què és el món?, quin és el seu origen?

—ésser simbòlic (cultural), com a ésser-des-del-món que, no conformant-se amb preguntar-se sobre el que l'envolta, s'interroga a ell mateix demanant-se qui és, com és i per què és, en recerca de la identitat perduda, misteriosa, que el defineix com a home.

—ésser militant (polític), com a ésser-per-al-món que, després de tenir

Mossèn Miquel Costa i Llobera (Fotografia de «Cent anys d'història de les Balears»)

consciència del seu arrelament i de qui és, es veu empès a transformar la realitat que l'envolta, duent així la cultura (de «cultus» = conrat) al seu extrem.

Fins aquí la nostra fonamentació antropològica de l'essència íntima del nostre poble (natura-cultura-política) i és, precisament aquí, on val a dir que no parlem d'un home abstracte sinó de cada home abocat a l'existència més radical; en aquest sentit, d'un home que té noms i llinatges.

Ara bé, aquest home és encara un home en si, reclus dins ell mateix, abocat a la solitud. Immanent. Doncs bé, és el llenguatge la instància que li permet de compartir aquesta densitat vital que va prenent gruix en el seu si. En efecte, perquè per molt que se situï, s'autocomprengui i es comprometi, precisament si no pot projectar-ho, es tударà.

Això ens permet fer dues afirmacions:

—el llenguatge és l'instrument que permet a l'home rompre la primera tanca que el separa dels altres i que ho faci des d'on és, des de qui és i des del que fa. El llenguatge és el primer acord. Aquí cal recordar que el llenguatge té una arrel originària en la societat. És «canal», vehicle de comunicació.

—el llenguatge no té, solament,

aquest fi pràctic de «comunicar» sinó que encara és més profund i radical: «expressa» l'ésser més íntim de l'home; desvetlla la *densitat* de l'ésser, en paraules de Heidegger, el llenguatge és una «ontofania».

És per aquest motiu que Freud afirmava que el llenguatge té una funció catàrquica, car en revelar la profunditat de l'ésser, pot ésser guarit.

De totes maneres, encara no hem estat prou radicals perquè hem parlat del llenguatge més bé com a capacitat d'operació. Encara som al plànol de l'universal i de l'abstracte perquè és necessari, a fi que aquesta potència esdevengui acte, que el llenguatge s'identifiqui amb cadascuna de les llengües mares, aquelles apreses a la llar i no a l'escola.

Heus ací perquè la defensa de la nostra llengua és tan radical: perquè la nostra llengua expressa la nostra essència com a homes concrets, amb noms i llinatges. És per això que afirmar que «l'important és entendre'ns» és un parany: sí, cal entendre'ns, però cal que expressem el que som.

Així, occir la llengua pròpia no és occir-nos ja com a poble, sinó com a persones. Per aquest motiu la nostra empresa és tan radical i la normalització depassa el nivell de la simple substitució d'una llengua per una altra i també

el nivell de la correcció o no correcció per esdevenir tornar a donar nom a les coses, és a dir, situar-se; interpretar amb les nostres categories el món; i tenir la possibilitat d'expressar el propi projecte. En paraules de Blai Bonet: «La paraula humana dóna el seu pes (de la persona) i, endemés, això és capital, els qui són davant saben a què s'han d'atenir» (2).

En aquest «siau qui sou» a través de la llengua cal, però, avançar-nos a dos retrets:

—això no porta a un tancament cultural, a un nacionalisme excloent, sinó que demandam amb Costa (3):

«Volau sobre les terres enfora, amunt, com l'àguila!
Ella ama el niu de les materns roques,
però amb gran vol arranca-s'hi
i, travessant mil horitzons, domina
espais de llum esplèndida.
Per planes, mars, abismes i muntanyes
amb vista potentíssima,
tantost afina desitjada presa,
impetuosa llança-s'hi
de la regió del llamp».

—tampoc significa aquesta obertura a les altres cultures un ermàs per a la nostra strada sinó que, seguint els versos de Costa:

«Mes no tramuda d'essència l'au indòmita.

Ans bé, de tot lo que trescant aferra,
gustant-ne fibres íntimes,
se n'assimila la potència, i torna
cap a son niu més àguila».

El llenguatge i sa expressió excel·lent, supera el vessant purament físic de l'emissió de sons i el vessant purament intel·lectual de la comunicació per adquirir una faicó ontològica que el converteix en qüestió radical per a l'home. ■

(1) Rafael Belda. *Reflexión cristiana sobre el hecho nacional y el nacionalismo*. Iglesia Viva, 95-96, p. 483.

(2) Pròleg a «L'Evangelí segons un de tants».

(3) Als joves (Horacianes).

LA LLEI DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA A LES BALEARS

BARTOMEU COLOM I PASTOR

La promulgació de la Llei de normalització lingüística a les Illes Balears* era necessària per tres raons fonamentals. En primer lloc, la Llei s'havia d'aprovar per tal que s'aconsegueixi la recuperació dels àmbits perduts de la llengua catalana (l'escola, els mitjans de comunicació, l'administració, els tribunals, etc.). Així, si la igualtat formal de l'oficialitat del castellà i del català havia estat declarada per la Constitució (art. 3.1,2) i per l'Estatut d'Autonomia de les illes Balears (art. 3), calia que es dictàs una norma per assolir-ne la igualtat material, volguda per la Constitució (art. 3.3), però sobretot per l'Estatut, el qual estableix a l'art. 14 que la normalització de la llengua és un objectiu dels poders públics de la Comunitat. La igualtat en la doble vessant material i formal de les dues llengües oficials a la Comunitat és un dels principis que informen la Llei.

En segon lloc, la promulgació de la Llei era de la màxima importància, perquè entre els operadors jurídics de les Illes existia la convicció errònia que l'art. 3 de l'Estatut no era una norma directament aplicable, la qual cosa significava que no produiria efecte fins que no fos desenvolupada per llei.

Per fi, la Llei de normalització ens proporciona una seguretat jurídica, atès que gràcies a ella sabrem quines són les conseqüències que es deriven de la declaració d'una llengua com a oficial, una qüestió que, sense la Llei, era objecte de discussió entre els ciutadans i els poders públics.

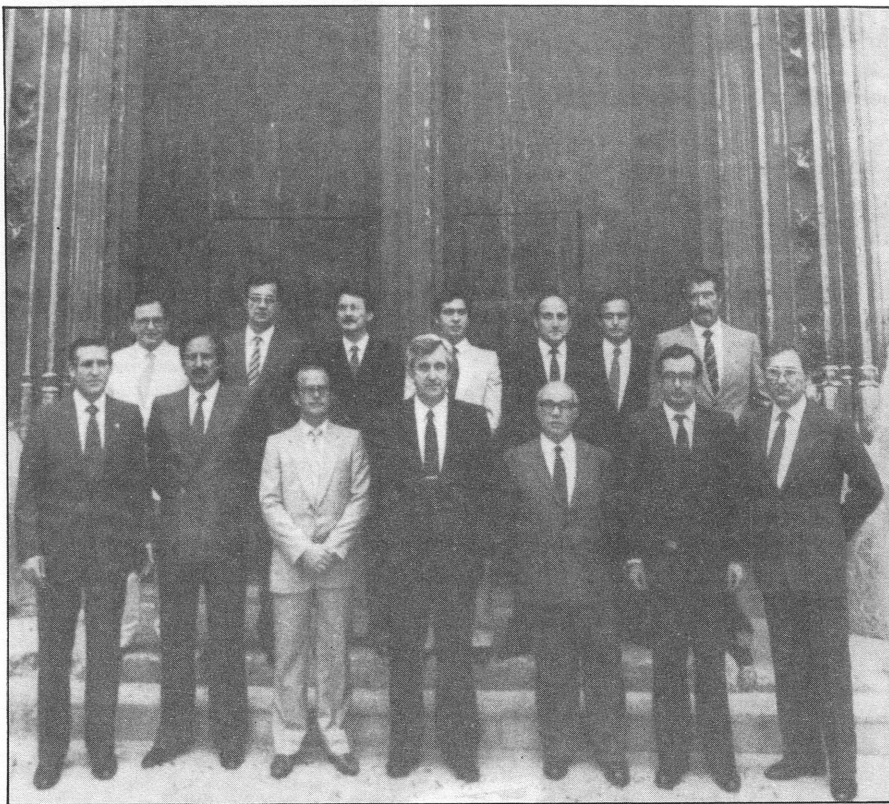
Som davant una llei-mesura, una norma que pretén d'assolir un objectiu o una finalitat determinats, que vol transformar la realitat. És per això que, quan la llegim, a vegades ens sembla que ens trobam davant un programa polític que arriba al punt d'ordenar al Govern Balear que faci les gestions que s'escaiguin per tal de facilitar la recepció de les emissions de televisió en llengua catalana dependents d'altres comunitats.

La Llei fixa uns objectius que els poders públics hauran de portar a efecte amb tècniques de foment o d'estímul als particulars, amb la planificació lingüística, i fins i tot amb la creació d'una administració del procés de normalització lingüística, entre altres mesures que s'hauran d'adoptar, però també regula l'ús de la llengua catalana en els diferents àmbits i d'una manera indirecta el de la llengua castellana. Aquesta regulació s'estén als drets lingüístics subjectius que els ciutadans podran exercir davant els poders públics.

Els àmbits en els quals es pretén portar endavant la normalització de la llengua pròpia són els següents: els poders públics, l'ensenyament, els mitjans de comunicació i la vida social o privada.

El català és llengua oficial de tots els poders públics, ja siguin de la Comunitat, o bé ja hi operin. Els ciutadans tenen el dret estatutari d'usar el català i podran fer-ne ús quan es relacionin amb els poders esmentats sense cap mena de restricció i sense que se'ls pu-

gui exigir cap traducció. D'altra banda, el català haurà d'esser usat pels poders públics quan realitzin llur activitat jurídica (és a dir, per gestar, prendre i comunicar llurs decisions) o tècnica. Malgrat aquesta regla general, la Llei preveu que uns actes determinats es publiquin en les dues llengües oficials de la Comunitat, com són les lleis del Parlament, els decrets legislatius del Govern i els reglaments i les resolucions de les administracions públiques (entenem que en aquest darrer cas es tracta de les resolucions que s'han de publicar, no de les que es poden notificar, les quals bastarà que es notifiquin en una de les llengües oficials). Com sigui que els particulars poden adreçar-se als poders públics que hi ha a la Comunitat en qualsevol de les dues llengües oficials, cal que els servidors públics les coneguin. Per això s'ha previst que en l'accés a les places de l'Administració dins l'àmbit territorial de les illes Balears es tenguin en compte com a mèrit el grau de coneixement de les dues llengües, el qual serà ponderat per l'Administració per a cada nivell professional. Quan l'accés es faci a l'Administració Comunitària o a la Local, la convocatòria inclourà una referència expressa al coneixement del català. Al nostre entendre, la clàusula en qüestió permet d'exigir el coneixement de la llengua pròpia com a requisit *sine qua non* per a l'accés a la plaça, o com a mèrit preferent si més no. Pel que fa a l'Administració de Justícia, la Llei solament preveu que el Govern haurà de promoure

*El Govern Balear en ple, posarà en marxa la llei de normalització lingüística?
(Fotografia de «La lluita per l'autonomia de les Balears»)*

la progressiva normalització de l'ús de la llengua catalana d'acord amb els òrgans competents. No fa cap menció del requisit del coneixement de la llengua per accedir a les places d'aquest poder públic.

Respecte al segon àmbit, l'ensenyament, les novetats més destacades són les següents:

A) La Llei de normalització dedueix del dret estatutari de conèixer la llengua catalana el fonamental i revolucionari dret dels alumnes de rebre el primer ensenyament en la llengua pròpia. Fa més de dos-cents anys (en concret, des del 1768) que els alumnes catalanoparlants no l'han gaudit, aquest dret.

B) L'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes es fa obligatori a tots els nivells, els graus i les modalitats de l'ensenyament no universitari. Aquesta regla solament es veu exceptuada pel cas de residència transitòria. La dedicació horària és igual a la de la llengua i literatura castellanés, una equiparació que fins avui no s'havia donat. Consideram que l'obligació deriva del caràcter oficial de la llengua pròpia de la Comunitat, així com dels principis de protecció i de normalització que s'infereixen de l'article 3.3 de la Constitució i de l'article 14 de l'Estatut d'Autonomia.

C) El dret de conèixer el català també es tradueix en el dret de rebre

ensenyament en català a tots els nivells de l'ensenyament no universitari, sense que els alumnes puguin ésser separats dels centres per raó de la llengua.

D) En el nivell universitari, on ha de regnar la màxima llibertat i on els alumnes arribaran coneixent ambdues llengües, domina el principi de lliure elecció lingüística. Els professors i els alumnes podran usar oralment i per escrit la llengua que prefereixen.

La Llei pretén la normalització dels mitjans de comunicació i declara el dret dels ciutadans de rebre informació en català, el qual deriva, també, del dret estatutari de conèixer-lo. El dret d'usar activament la llengua pròpia en els mitjans de comunicació no és més que una manifestació del dret estatutari.

Finalment, la Llei declara el dret d'usar el català dins l'àmbit social o privat, la normalització del qual és una tasca de tots els poders públics.

Som davant una «bona» Llei? Creim que sí i també que n'hi ha per molts d'anys amb el programa que incorpora. Això no obstant, cal tenir present una sèrie de circumstàncies a l'hora de valorar-ne les possibilitats. Vegeu-les resumides:

A) Un dels principis sobre els quals pivota la Llei és el de la lliure elecció lingüística. Els ciutadans elegiran la llengua amb què es relacionaran amb els poders públics, amb què rebran l'ensenyament a l'escola, amb què re-

bran la informació i la que usaran en la vida social, privada o professional. Doncs bé, si no s'eleva la consciència dels catalanoparlants perquè facin ús de llur llengua a cadascuna de les ocasions, la Llei de normalització i la política que incorpora fracassaran. Crear consciència de la importància del coneixement i l'ús de la llengua catalana és un dels objectius genèrics de la Llei.

B) La Llei sovint declara drets dels ciutadans o responsabilitza el Govern Balear perquè normalitzi àmbits sobre els quals la Comunitat Autònoma no té competències plenes, com per exemple l'ensenyament o els mitjans de comunicació. Així, la Llei extableix que els ciutadans tenen dret de rebre informació en català i ni la Comunitat té competències sobre aquesta matèria ni cap particular o persona jurídica privada és titular d'un diari, d'una ràdio o d'un canal de televisió que usi íntegrament el català i que, a més, tingui una presència dins tot l'àmbit de la Comunitat.

C) La Llei parteix de la idea que l'estatus jurídic de les dues llengües oficials a la Comunitat és equiparable. En canvi, segons les sentències 82, 83 i 84 del Tribunal Constitucional, de 26 de juny, aquesta equiparació no és constitucionalment possible en la mesura que els ciutadans poden al·legar el desconeixement o la ignorància de les llengües pròpies de les Comunitats.

D) El responsable últim del procés de normalització és el Govern Balear. Sense una política decidida d'aquest i de les altres institucions de la Comunitat, la normalització lingüística no es portarà a efecte. Malgrat els preceptes de la Llei, la llengua pot continuar perdent posicions dins els àmbits esmentats, no ens enganyem. No hi ha cap llengua que pugui sobreviure sense l'impuls institucional i això esdevé encara més evident quan la llengua és minoritzada. En aquest sentit, qualsevol política contemporetzadora sempre afavorirà la llengua dominant i anirà contra la lletra i l'esperit de la Llei de normalització i de l'article 14 de l'Estatut, el qual fixa la normalització de la llengua catalana com a objectiu permanent, no conjuntural, dels poders públics de la Comunitat. ■

* Aquesta és justament la denominació de la llei balear 3/1986 de 19 d'abril, publicada en el Butlletí Oficial de la Comunitat de les Illes Balears del 20 de maig (núm. 15). La correcció d'errates aparegué en el B.O.C.A.I.B. del 30 de maig (núm. 16).

Nota: La publicació d'aquest article ha estat possible gràcies a l'amabilitat de la revista «Llengua i Administració», de l'Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya.

CENT ANYS DEL NAIXEMENT DE CASTELAO

MATEU MORRO MARCÉ

'fillo do povo que il era'
Celso Emilio Ferreiro

El 30 de gener de 1886 va néixer a Rianxo, a la ria d'Arousa, Alfonso Rodríguez Castelao, dibuixant, escriptor i capdavanter dels nacionalistes gallecs. Ningú no ha sabut expressar com ell les realitats i les aspiracions del seu poble, per aquesta raó —malgrat els anys negres del franquisme— mai no ha perdut la popularitat entre la gent de Galícia, i sens dubte la seva obra és avui patrimoni col·lectiu de tota la nació gallega.

Galícia és un país amb una llarga història, amb uns trets culturals força marcats i amb un idioma que ha plantat cara a totes les onades castellanitzants. Per davall la imatge folkloritzant i beneïda de gaites i munyeires hi roman un poble, íntimament lligat al descabdellament de la cultura europea, i amb una llarga tradició de combat pels seus drets col·lectius. Dels «irmandinhos» del s. XV als moviments populars del s. XIX i XX, la història gallega és plena de fites en la lluita contra l'opressió secular que el país ha patit.

Del segle passat ençà s'han congriat un pensament i una activitat nacionalista gallega, que passaren dels primers planteigs historicistes i romàntics de Manuel Murguía i Alfredo Brañas, a la fixació d'un cos teòric amb Vicente Martínez Risco devers els anys vint i a la passa decisiva cap a un galleguisme modern i progressista amb la formació el 1931 del partit galleguista d'Otero Pedrayo, Alexandre Bóveda i Castelao, entre altres.

Dins aquest desenvolupament Castelao significa la superació d'un galleguisme elitista i literari, empenyent una actuació política i alhora un bastiment teòric que ultrapassà de molt l'intel·lectualisme adreçat a minories. Castelao entén el nacionalisme com allò que solucionarà els problemes que afecten les classes populars gallegues, les quals pateixen una doble opressió: com a classes dominades i explotades, i com a classes nacionals d'una nació oprimida. El centre del pensament de Castelao és el seu poble. Per a ell, la nació no resideix dins preteses essències pàtries, metafísiques, de caràcter historicista i mític; la nació la troba entre els «labregos» i els «marinheiros» de Galícia, i és a ells que s'adreça per tal d'endegar un moviment galleguista arrelat entre les classes populars.

«La meva nació és el meu poble» hagués pogut dir Castelao, fent la contra als que cercaven la nació en la raça, l'esperit ètnic o el passat mític, i per això fou —i és encara— popular, com a dibuixant, com a escriptor i com a patriota.

Alfonso Rodríguez Castelao

Com a escriptor és considerat un dels fundadors de la prosa gallega moderna, i com a dibuixant assolí una popularitat extraordinària, fins al punt que no és estrany de trobar aferrades a les parets de les llars dels mariners i dels pagesos les seves caricatures retallades de la premsa.

En la figura de Castelao coincideixen un feix de circumstàncies que el fan esdevenir símbol del nacionalisme gallec: la seva gran popularitat, fermament assentada sobre la capacitat d'expressar l'ànima del poble; la seva qualitat com a prosista i com a artista; la seva vàlua com a teòric i com a escriptor polític i sobretot l'home d'acció i de feina, l'home del poble que recorre fins al llogaret més allunyat escampant la llavor galleguista, el defensor dels interessos de Galícia i del seu idioma nacional a les Corts de la 2ª República, i l'home ferm que manté la flama de la resistència i presideix el Consello de Galícia en el dur exili americà.

Ara, cent anys després del seu naixement, i malgrat un intent d'institucionalització caracteritzat per emmudir el Castelao combatiu i popular, és reivindicat per tots els sectors del nacionalisme gallec i la seva obra continua essent viva i activa com a desvetlladora de consciències. Símbol de la lluita d'un poble, fidel a la seva nació, Castelao va morir lluny de Galícia, i el seu nom fou amagat i perseguit, però el poble gallec n'ha sabut servir la recordança. ■

A la Mar Mediterrània, bressol de la Cultura de la vinya i el vi, emergeix l'Illa de Mallorca. El seu meravellós clima i privilegiada situació fan que hi creixin formes úniques i hi vivin esplendorosos vins coneguts des de l'any 1045.

Jaume Mesquida

VINYES I BODEGUES A PORRERES (MALLORCA) Tel. 971/647106

VENDÀ DIRECTA A LA BODEGA

ENTREVISTA

CONVERSA AMB NA FRANCESCA TORRES
I RIERA, UNA GLOSADORA DE FORMENTERA

ANDREU SALOM

Na Francesca Torres i Riera, glosadora i dona de pescador, és filla d'en Pep Simó, el glosador de més anomenada de Formentera. Ella ens parla de la vida dels pescadors formenters i de les seves dones abans del boom turístic. També ens ha fet una glosa per a l'avinentsa.

—*¿Com veu la vida a la mar, la dels pescadors, els d'abans sobretot?*

La vida a la mar sempre ha sét dura, s'ha passat sempre molta amargura, amb aquelles barquetes que hi havia en aquell temps. No era com ara que hi ha motors i amb un instant van d'una banda a s'altra.

Llavò tampoc, per anar a vendre es peix, no hi havia ni mobylettes, ni bicicletes, en aquell temps, i anaven amb sa senalla des peix dalt es coll i si en gafaven que s'ho volgués ho duien a La Savina, caminant, no tenien ni un carro ni un ase, no tenien res altra que ses cames. Ara es queixen, però llavò, llavò sí que es podien queixar amb raó.

—*¿I es podia viure de la pesca?*

Pobrament, així mateix n'hi havia que hi vivien. Passa que llavò tampoc no pagaven aquestus excessus que han de pagar ara, tampoc, de segurus.

Llavò també anaven a buscar s'esca, per pular amb s'ham, a La Savina, caminant, a buscar esca, per llavò pular es palangres i anar a pescar. I ara és diferent, ara s'hi va en cotxe, s'hi va en mobylette.

Mun pare, que tenia quatre infants, per mantenir es infants i sa dona, només de sa pesca, pot pensar... En 'vien d'agafar molt, de peix.

Ara que aquí, es qui més, es qui menos, tenia un tros de terra i sembraven patates, sembraven cols... en aquells anys, si no procuraven a caseva, amb sa guerra no hi havia què comprar. Es qui tenia un bocinet de terra feia tot lo que podia per treure menjar. Entre això i sa pesca vivíem. Quan venien de pescar, enc que estassen cansats, es calaven a cavar.

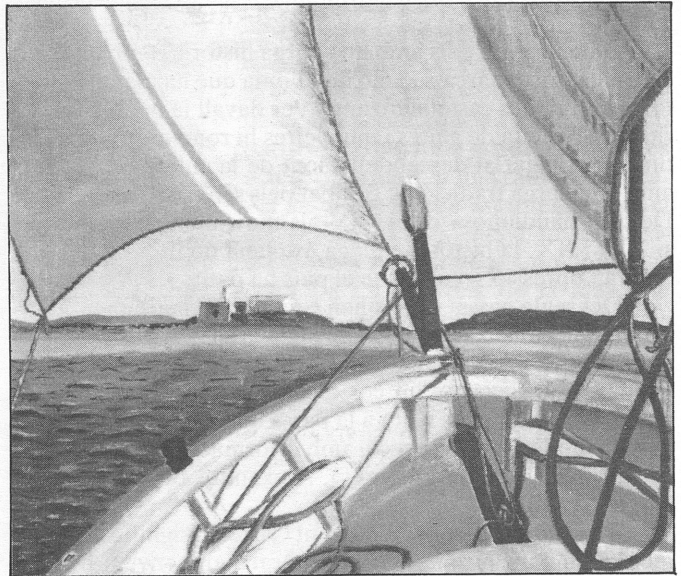
—*¿I sa mare, quines feines feia, a part de les de la casa?*

Buenu, mu mare s'aixecava moltes vegades de matinada i se n'anava a Cala Saona, que hi havia gerret, i ella anava a buscar-lu, també, a sa matinada.

Havia d'anar a vendre peix a vegades, també. Amb sa senalla d'es peix, també hi anava ella. També ajudava si era necessari.

Sa mamà també ho venia per ses cases, hi havia cases que no hi havia pescadors i compraven peix, si n'hi havia poc. Si n'hi havia molt, que ho haguessen d'enviar, pues ho duien a La Savina, i d'aquí ho enviaven cap a Eivissa. A Formentera se'n venia poc, de peix, llavò no hi havia pescadories, es venia així, anant per ses cases. Jo també hi havia arribat a anar, també m'hi havien arribat a enviar, amb una senalla de peix, anant per ses cases. Jo era una criatura de sis o set anys, hasta es vuit, que ho vaig fer. Después mu n'anàrem a La Mola a viure i mun pare va deixar de pescar per dedicar-se a sa terra i es animals.

I anaven a moltes cases per poder vendre es peix, perquè no era pertot que se'n quedaven. Sa gent tenia pocs sous llavò, i com que també hi havia altres pescadors, pues, a lo millor ja havien passat, ja en 'vien comprat... Així era sa vida de Formentera llavò. No hi havia hotels per anar a treballar, ni

Formentera (Pintura a l'oli de Anne Combeau)

havia tendes com hi ha ara... Llavò no hi era, això, treballaven a caseva, llaurant, segant, amb animals, pescant, anaven a jornal, si hi havia gent que tengués vinya, es jóvens, anaven a cavar vinya... Això era sa feina que es feia llavò.

Ses dones, en aquell temps, també filaven un material que li deien «filassa», per fer fil, per fer es arreus, ses xarxes. Hi havia dones que també en sabien, de fer xarxes. Ara es compren, ses xarxes, vénen fetes, de fàbrica, però llavò, en aquell temps, no es feia. Sa gent, es mateixos pescadors i dones les feien.

Ses dones d'es pescadors tenim sa vida amargada, que tenim s'home a la mar, tant si és mal temps com si és calma.

Molts diuen que es peix és car i és perquè no consideren: que sa vida a la mar és perillosa i terrible, que lo que hi ha per contar no són coses molt pulides.

És una vida arrastrada sa vida d'es pescador, aixecar-se amb sa matinada, acabat que ja es veu claror.

Jo ja fa anys que ho conec, ja sé quin problema és i es que no ho crega prou bé que es posi a fer lo mateix.

Aquí sa pesca és petita, ses ganancis també ho són, que per gonyar-se la vida s'han de remullar es calçons.

Es temps és enganyador, quan li pareix tressiona, que es matí aparenta bo i més tard hi ha mar gorda, i an es pobre pescador, si el 'gafa lluny de la costa, ell i s'embarcació a un mal final s'imposen, sense cap salvació és molt trist p'es que s'hi troba, a la terra ho és mellor, que hi ha lloc a on recórrer. ■

GONÇAL CASTELLÓ, EL COMPROMÍS PERMANENT

MIQUEL LÓPEZ CRESPI

Neix a Gandia (La Safor) el dia 9 d'octubre del 1912; estudia a la Universitat de València Dret i Filosofia i Lletres, fa uns cursos de professor de francès i és destinat primer a l'Institut de segon ensenyament de Cervera del Río Alhama (La Rioja) i després, el curs 1934-35, al de Felanitx.

L'any 1930 s'afilia a les Joventuts Comunistes i forma part de l'estol de joves que organitzen la FUE (Federación Universitària Escolar) que tingué una decisiva intervención en la implantación de la República l'any 1931. L'any 1935 col·labora directament en la fundación de la UEAP (Unio d'Escriptors i Artistes Proletaris) formant part dels escriptors que editen a València la revista mensual «Nueva Cultura».

La sublevación franquista el sorpr n a Madrid, on preparava oposicions per ingressar a la carrera diplom tica; s'incorpora com a voluntari als primers camions que pugen a «la Sierra»; interve en la conquesta del port de Guadarrama i lluita amb les forces de Galán a Somosierra. El Partit Comunista el reclama a València i actua de sub-delegat de milícies en el Comit  Executiu Popular. Organitza la 22 Brigada Mixta de la qual és el cap «Paco» Galán. Marxa al front de Terol, on combat els anys 37-38; després ingressa a l'Escola d'Estat Major de Barcelona i acaba la guerra com a cap d'Estat Major de la 54 División del front de «Levante» de la zona centre sud.

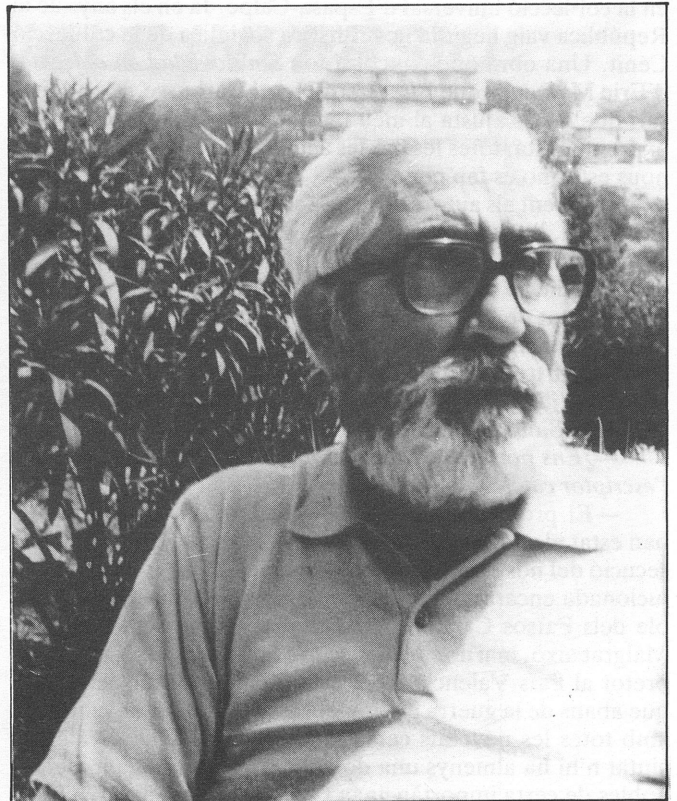
Acabada la guerra passa pel camp d'Albatera i després  s empresonat a la Model de València on el tenen sis anys. Quan en surt, el desternen a Madrid i quan li ho permeten, després de deu anys, exerceix la professi n d'advocat - procurador judicial.

A Madrid, amb un grup de gent d'arreu dels Països Catalans organitza la colla «Tirant lo Blanc» que serveix per reunir els residents catalans entre els quals hi ha Josep Meli , Francesc de P. Burguera, Juli  Garcia Candau, Clemente, Ricard Blasco, Ramon Pi, els pintors Genov s i Zamorano i molts d'altres, com a organitzador li atorguen el nomenament de «Gran Manifasser».

Col·labora, sempre en català, en diverses publicacions del País Valencià i del Principat: «Ciudad» i el «Tossal» de Gandia, «Primera P gina» d'Alacant, «Tele-Estel», «Mundo Diario» i durant sis anys en «Canigó» del Principat; primer signa amb el pseudònim de «Diafebus» i després ja amb el seu nom. Actualment col·labora en «El Temps» de la ciutat de València i en «El Llamp» de Barcelona i també en l'«Avui».

L'any 1970 també col·labora en la revista «Gorg» de València. Quan aquesta desapareix per ordre del Ministeri d'Información s'encarrega durant dos anys de la mateixa publicación, ara sota el nom d'«Els quaderns de Gorg».

L'any 1973 publica un recull d'articles aplegats en un volum amb el títol de *Viure a Madrid*, aquest és el seu primer llibre. El segueix, l'any 1977, un altre recull d'articles sota el nom de *Dia a dia des dels Països Catalans*, publicat per Edicions La Magrana; el tercer, l'any 1979, és *Sumar ssim d'urgència*, novel·la que narra els horrors i les humiliacions de la repressi n franquista al País Valencià; el publica l'Editorial Prometeo de València. En un concurs de contes de la mateixa editorial guanya un premi amb *Sopar de rodors*; en el «Conte del Diumenge» l'any 1981 apareix el seu t tolat *I tant que volava!* i l'any 1982 guanya el premi Jaume Roig patrocinat per l'Ajuntament de València dotat amb 500.000 ptes. amb la novel·la *La clau d'un temps*.

Gonçal Castell  en un moment de la conversa

Actualment és a punt de sortir un volum de contes titulat *Terra guanyada i altres contes* editat per «El Llamp» i té acabada una altra novel·la sense editar encara amb el títol provisional de *Dins la tempesta*.

Fora dels contes, que també tenen un contingut social i humà, la seua obra abasta la història i l'evolución de la ciutat de València des de l'any 1930 al 1945, tema cabdal i important poc divulgat. El conjunt de l'obra forma una trilogia en la qual s'insereix en el canemàs dels esdeveniments històrics una trama novel·lística on els personatges de ficció es barregen amb tipus reals; l'objectiu és intentar salvar de l'oblit fets del País Valencià, com ja he dit poc divulgats a posta; en resum, una aportación a la memòria col·lectiva de la nostra societat actual.

La clau d'un temps, en forma de dietari d'un jove estudiant, narra els anys compresos des del final de la dictadura del General Primo de Rivera fins l'adveniment de la República; la ciutat de València apareix en tots els vessants polítics, socials i costumistes de l'època.

Dins de la tempesta narra els arrauxats anys inclosos des de la implantación de la República, la guerra civil i la dram tica ensulsiada republicana.

Sumar ssim d'urgència és el període de brutal repressi n per part dels vencedors.

—Gonçal, parlem de les teves influències culturals...

—La meua formación cultural ha estat castellana com la de tots els de la meua època, les primeres lectures foren d'autors castellans o traduccions en el mateix idioma, fora de les

que he llegit directament de l'anglès o francès. En la primera joventut fou decisiva la influència de Blasco Ibáñez, recorde que als 14 anys em caigué a les mans *La barraca*, me la vaig llegir en una nit, un altre autor del qual he llegit tota la seua obra ha estat Pío Baroja, també Pérez Galdós, Azorín, Gabriel Miró, Valle Inclán i tota la novel·la francesa del segle XIX, Flaubert, Balzac, Zola, etc.

M'ha marcat molt la narrativa russa traduïda els anys 20 en la col·lecció universal d'Espasa-Calpe. Ja en els anys de la República vaig llegir la novel·lística soviètica de la col·lecció Cénit. Una obra que em colpí fou *Sin novedad en el frente*, d'Eric M. Remarque i *Le feu*, d'Henri Barbusse. L'estil literari que més s'ajusta al meu tarannà és la novel·la realista i expressionista, totes les modes actuals que intenten introduir nous estils no es fan per a mi.

Referent als autors catalans, el primer que vaig llegir fou Rossinyol, l'any 1934, a Mallorca. *L'illa de la calma* me la va recomanar el meu company d'Institut Andreu Crespí, després començai a comprar llibres catalans, un dels primers fou una novetat de l'època d'en Joan Sebastià Arbó, *Camins de nit*; després he llegit Narcís Oller, Víctor Català, Prudenci Bertrana i tots els moderns des de Pedroló, Avel·lí Artís, Llorenç Villalonga, Víctor Mora, Mercè Rodoreda, Pla, Isabel Clara Simó i un llarg etc.

—*¿Ens pots donar la teua opinió sobre els problemes de l'escriptor català?*

—El problema principal dels escriptors catalans són i han estat els quaranta anys de manca d'escola catalana i persecució del nostre idioma, cosa que ni de bon tros no està solucionada encara; hem de reconèixer que la majoria del poble dels Països Catalans és analfabet en la pròpia llengua. Malgrat això, mai no s'havien venut tants llibres en català, sobretot al País Valencià, com ara. Hem de partir de la base que abans de la guerra era impensable de trobar una llibreria amb totes les novetats catalanes i en canvi avui a València ciutat n'hi ha almenys una dotzena, també n'hi ha a tots els pobles de certa importància; a Gandia, per exemple, n'hi ha tres. Per una altra banda, no hi ha una promoció com caldria del llibre català, la ràdio i la TV catalanes no s'esforcen massa a assolir un to cultural que afavorisca la lectura, no tenen cap espai periòdic dedicat a l'escriptor i la seua obra.

—*Membre de les Joventuts Comunistes d'ençà el 1931, fundador de la FUE, de la «Unión de Escritores y Artistas Proletarios»... ¿Quina opinió et mereix la reforma del franquisme, aquest «canvi» aigualit que ens ha tocat en desgràcia?*

—La transició ha estat una estafada al país, després de quaranta anys de dictadura el dictador morí tranquil·lament en el llit fent bona la frase que «los generales mueren en la cama», i supose que per aquest motiu no hi ha hagut el trencament que calia. L'Estat espanyol es troba avui amb els mateixos problemes amb els quals es trobava a les acaballes del regnat d'Alfons XIII; és a dir, la revolució democràtico-burguesa estava incompleta; això per una banda, per l'altra, i és el més important, hi ha el de les nacionalitats oprimides. Espanya és una entelèquia, sota aquest nom s'amaga el domini de la nació castellana sobre el mosaic de les altres que formen la península Ibèrica; el Partit Socialista que de segon cognom porta l'apel·latiu d'espanyol des del seu naixement amb Pablo Iglesias ha estat sempre un instrument unificador igual que tots els altres partits castellans; malgrat que en els seus estatuts s'anomenen federalistes són tan centralistes com l'AP de Fraga.

El seu obrerisme és una trista còpia i traducció de la dilatada història de traïcions i revisionismes de la social-democràcia de la II Internacional. Per això no és d'estranyar el gir que actualment pren cap a la dreta el PSOE actualment en el poder.

—*Gonçal, ¿ets un escriptor que fa literatura pel gust de fer-la?*

—Jo no m'he considerat mai un escriptor que fa literatura pel gust de fer-la; els meus llibres sempre han estat motivats pel desig de despertar en el meu poble les preocupacions que a mi m'han colpit. Sóc d'una generació dominada per un clima polític de gran ebullició. Els 9 anys de República i guerra són fets prou importants per marcar tota la meua producció literària. En canvi la col·laboració periodística, sobretot al País Valencià i també al Principat, és clar, ha estat encaminada a conscienciar sobre la realitat i la necessitat de reunificar els Països Catalans.

—*¿Ens pots parlar del teu mètode de treball?*

—Com els meus llibres, fins ara, són de vivències i records d'un passat que no convé oblidar, he consultat periòdics de l'època que m'han fet recordar fets que ja tenia un xic boirosos; prenc notes que em serveixen per redactar un primer esborrany a mà, després ho passe a màquina i finalment un cop corregit ho dicte a la meua dona i col·laboradora. De tota l'estructura de l'obra en faig una sinopsi per capítols que vaig desenvolupant a poc a poc.

Els contes em surten fàcilment recordant personatges i anècdotes de la ja meua dilatada vida; guarnits amb detalls de la pròpia imaginació, és una recreació de realitats viscudes.

Mai no he intentat d'assajar estils literaris nous; després de l'*Ulisses* de Joyce mai no he fet com altres que han volgut imitar-lo. Els articles periodístics són comentaris o rèpliques, diuen que força punyents, de notícies polítiques que ataquen o ridiculitzen la nostra realitat de nació catalana.

—*Arribam al final de l'entrevista. ¿Has deixat res en el tinter?*

—M'agradaria fer constar l'oblit en què tenen els medis d'informació del nostre país al millor novel·lista viu del País Valencià, em referisc a n'Enric Valor i Vives; gramàtic i lingüista per afegit, d'una força narrativa excepcional. Recomane la lectura de les seues últimes novel·les *Sense la terra promesa* i *Temps de batuda* que per mi són comparables a les millors de l'escola realista francesa i russa.

L'any 1934-35 vaig viure a Mallorca, a Felanitx, on vaig fer un bon grapat d'amics, junts fundarem el Centre d'Esquerres, molts d'ells varen ser afusellats per la brutalitat franquista; recorde carinyosament el meu bon amic fa pocs anys mort, Andreu Crespí, el qual fou el meu mestre en catalanisme, jo que vaig arribar parlant el meu valencià a les poques setmanes ja salava i Crespí em va fer adonar de la unitat del que en deia «la Catalunya Gran» avui entès com Països Catalans. ■

II SEMINARI D'INFORMACIÓ I ESTUDI MALLORCA:

*Arrels
històriques,
realitat i utopia*

MONESTIR DE LLUC

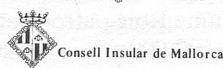
25-28 Setembre 86

GRUP
MALLORCA
BLANQUERNA

Entitats Patrocinadores

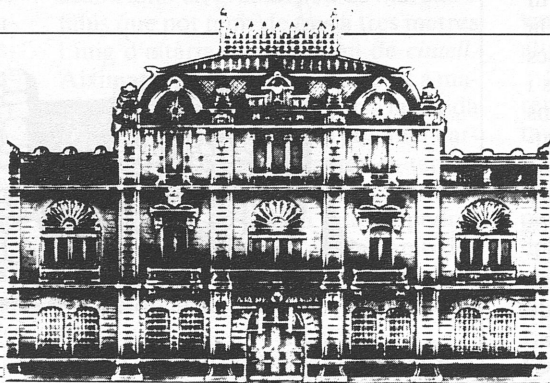
AJUNTAMENT DE PALMA

Fundació de Serveis
de Cultura per al Poble

LA MÀXIMA DESGRAVACIÓ FISCAL A LA MÉS RENDIBLE INVERSIÓ

CINQUENA
EMISSIÓ DE
CÈDULES
HIPOTECÀRIES

15% 10'00% 3 ANYS

DESGRAVACIÓ
(SEGONS LLEI)

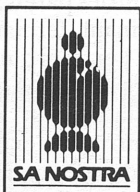
INTERÈS

AMORTITZACIÓ

16'61%

RENDIBILITAT FINANCERA FISCAL

Una inversió rendible. Perquè juntament al seu elevat interès, aquesta 5.ª Emissió de Cèdules Hipotecàries li proporciona directament una estimable reducció en la quota de l'impost sobre la Renda de les Persones Físiques.

CAIXA DE BALEARS
"SA NOSTRA"

A.B.E. Nº 8.7.86 / A.J.S.B. 24/86

SOCIETAT PRETURÍSTICA

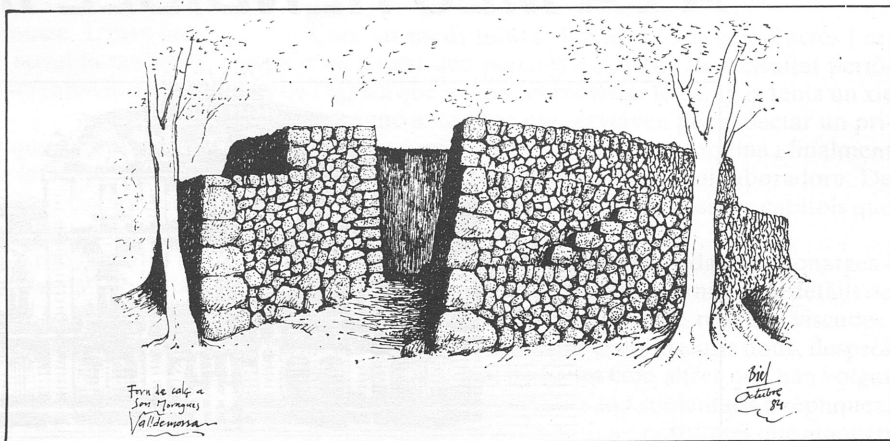
FORNS DE CALÇ I CALCINERS

GASPAR VALERO I MARTÍ

Un dels pocs testimonis construïts per la mà de l'home que encara avui podem observar quan passejam per la muntanya lliure o pels reduïts boscos que ens han deixat els urbanitzadors i els piròmans, són unes construccions cilíndriques, abandonades i generalment esbucades, que s'enfonsen en terra i situades generalment en un terreny rost, en pendent. No hi ha dubte, es tracta dels forns de calç, on els calciners treballaven durament per convertir la pedra calcària, que s'havia de coure al foc, en calç viva, emprada posteriorment en diferents usos i activitats.

La importància de la calç dins la vida quotidiana des de temps molt antics fins no fa gaires anys radicava en el paper essencial que complia com a material de construcció i també de manteniment i higiene o desinfecció de les cases, entre d'altres usos. En el primer cas, usada pels picapedrers, es barreja amb aigua, i per això se l'anomena amarada o hidratada, i amb arena, i tot ben pastat produeix una excel·lent argamassa o mescla aplicada com a aglomerant en la construcció de parets i edificis. Recordem a tal efecte l'expressió *tancar a pedra i calç* equivalent a cloure o tancar sòlidament. La introducció recent del ciment artificial o porland ha reduït en l'actualitat l'ús de la calç en aquest camp. També es fa morter mesclant tres parts de grava i dues de calç, l'anomenada *calç i grava*.

Una altra utilitat molt important de la calç ha estat l'emblanquinada de les vivendes. Millorava les condicions d'habitabilitat de les cases, tant higiènicament com tèrmicament, i fins i tot estèticament. Avui dia encara podem veure emblanquinades cases, especialment als pobles i al fora vila rural, però la introducció de les pintures sintètiques acabà amb les emblanquinades massives. Joan Llabrés i Jordi Vallespir ens ofereixen una visió suggerent de l'emblanquinada: «Que ens ho diguin, si no, les blanques parets de les nostres cases pairals, sobretot a la pagesia, on les madones, com si es tractàs d'unes prescripcions rituals, emblanquinen una vegada i una altra no sols els interiors de la casa, sinó també els brancals de les portalades, llindars de finestres i finestrons, com si la calç, un cop satu-

Forn de calç a Son Moragues (Valldemossa)
Dibuix de Biel Bonnín

rada la casa, es vessàs a fora. A Menorca i a les Pitiüses aquesta febre pel blanc arriba al paroxisme. Aguaitau si no un dia damunt qualsevol d'aquestes Illes i hi veureu, embadalits, com totes les cases són d'un blanc immaculat, tant en els interiors com en les fatxades no sols dels edificis de les poblacions sinó també dels llocarrons i de les cases de fora villa. Allà s'emblanquina tot» (1).

A títol d'il·lustració de l'activitat emblanquinadora, recollim la descripció puntual i detallista d'un dels viatgers que visitaren les nostres Illes a finals del segle passat, Gaston Vuillier, que ens ho conta al seu llibre *Les Illes Oblidades*. La referència se situa al poble de Sant Climent de Menorca: «Cada dissabte... les dones emblanquinen l'exterior de la casa amb calç i freguen les escales i en terra... És un espectacle ben divertit el d'aquestes dones armades amb graneretes de palma plana i amb poal de calç, barallant-se ja de bon matí amb les parets, rentant, espalmant, pentinant, fent a vegades el seu pinzell a l'extrem d'un gran bastó per arribar més amunt. Aquest amor a la blancor i a la netedat, tant interior com exterior, arriba a l'extrem que fins i tot les teulades desapareixen davall una capa blanca com la neu... Però si la casa té dol, les parets no seran emblanquinades en una setmana, quinze dies o més, segons el grau de parentesc o la tristesa deixada pel difunt» (2).

Una altra utilització tradicional de la calç és la medicinal. No era gens es-

trany no fa molts d'anys que els metges receptassin *aigua de calç* per a la gent que es trobava fluixa o amb deficiència de calci als ossos. L'extracció d'aquesta aigua es feia per un procediment senzill: la calç es fonia amb aigua dins piques de pedra exposades al sol. Amb aquest assolament, la calç anava al fons i damunt hi quedava l'aigua. Només restava recollir-la i conservar la que no es consumís dins recipients adequats.

La calç fosa, entre d'altres usos, també s'emprava per assaonar pells, i el calciner dels tallers dels adobadors era el dipòsit que contenia aquesta calç amarada. Els calafats usaven pols de calç, anomenada calcina, bullida amb seu per tapar les juntes de les fustes de les embarcacions.

EL FORN DE CALÇ

Abans de parlar de la construcció i de la morfologia dels forns, podem fer-ho de la seva localització, que sempre ve determinada per l'existència de les matèries primeres utilitzades: la pedra calcària, tan abundant a les Illes, i la llenya usada com a combustible. Un dels llocs on es dona la confluència d'ambdós materials és a la muntanya i, efectivament, pel que fa a l'illa de Mallorca, és a la Serra de Tramuntana on hi ha una major proporció de forns de calç, però també se'n poden trobar molts a altres contrades, com la Marina de Lluçmajor i la zona ocupada per les Serres de Llevant, des d'Artà a Santanyí, i no únicament a zones de relleu

muntanyós, sinó a qualsevol terreny pedregós i amb presència de pins o mates. Si algú s'estranya de veure forns de calç a indrets sense vegetació, val la pena recordar-li el procés de deforestació accelerat que ha sofert Mallorca en relativament pocs anys, tant per l'efecte d'incendis com, i així s'ha de reconèixer, per l'impacte de determinades activitats tradicionals, com la creació de nous terrenys de conreu, com les rotes i altres arrabassaments de terres i també la producció desmesurada de carbó vegetal i de calç. No obstant això, cal marcar les distàncies entre la deforestació provinent de les reduïdes dimensions d'un mercat de subsistència com el tradicional mallorquí i la destrucció accelerada de la natura des de la introducció del turisme de masses.

El lloc on s'havia de bastir el forn calia que fos un terreny rost, amb pendís, per tal de poder carregar-lo i buidar-lo amb més facilitat i també poder controlar millor la cocció sense deixar de tocar amb els peus en terra.

Una vegada seleccionat el lloc adequat, es cavava un clot de forma circular de nou a dotze pams de fondària i fins a trenta pams (sis metres) de diàmetre. Dins aquest clot s'aixecava per tot el seu voltant una paret gruixada feta de pedra seca, amb la cara més ben acabada, la interior, alçada a plom i feta amb pedres grosses. Darrera, a manera de reble, es posaven pedres

més petites (macs o còdols). Les juntes de davant, entre pedra i pedra, es tapaven amb fang d'argila perquè el foc no pogués sortir entre les pedres. Aquesta paret s'anomena *caixa* i és la que delimita l'olla del forn, que sol tenir d'uns 22 a 24 pams de diàmetre d'espai útil.

Quan s'arriba al nivell original del sòl, una vegada superada la fondària de la caixa, se segueix l'olla amb la mateixa paret a plom, però la part exterior acaba amb un gruixat peu de murada o talús que pot tenir de tres a tres metres i mig d'altària i rep el nom de *cintell*. Aiximateix, es va deixant un buit a manera de portell o entrada cap a la banda baixa del rost que serveix per anar carregant el forn i que després es tancarà amb la *portada*, que és una paret més prima que la de l'olla i feta de pedres encallades amb fang d'argila i amb dos tronons anomenats *tafarres* entravessats per reforçar la portada quan cremi el forn.

A la part baixa de la portada s'ha deixat un forat, la *boca* del forn, per on s'encén el foc i s'alimenta ficant-hi la llenya que ha de cremar. Sol tenir dos pams d'ample per tres d'alt. A la base de la boca hi ha l'*enfordadora*, que és una pedra plana i grossa, en posició horitzontal que permet el pas dels feixos de llenya amb facilitat (3).

A Menorca, per fer la boca del forn, «solíem emprar unes pedres especialment treballades, s'anomenaven *paramoles*. Hi quedava una obertura es-

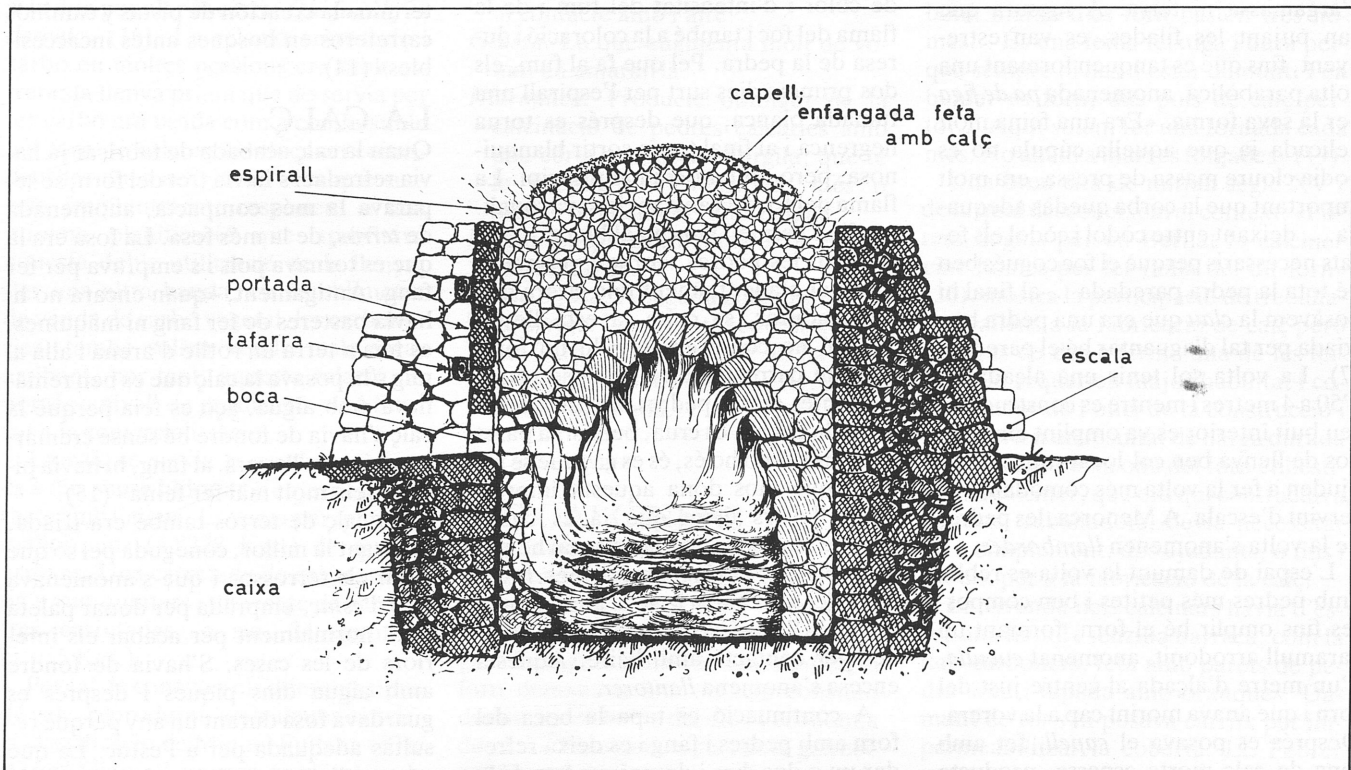
treta amb dues pedres col·locades que s'anomenaven *lleons*, damunt aquestes pedres hi posàvem la paramola, una que aguantava l'altra, i quedava ben fort..., deixaven l'obertura de forma triangular» (4).

El forn podia servir per a moltes cuïtes de calç, però amb cada fornada s'anava gastant, ja que el foc s'arribava a menjar a poc a poc les parets de l'olla i aquesta anava tornant més grossa fins que les seves parets s'havien de renovar o s'abandonava el forn i se'n feia un altre (5).

Sempre que les condicions del terreny ho permetien, la portada s'orientava cap al Sud, per tenir la boca arcerada del Nord. Un element que solen tenir els forns grossos és una escala de pedra, incorporada a la part exterior del cintell, per poder controlar més la cocció.

EL PROCÉS DE FABRICACIÓ DE LA CALÇ: LA CUITA O COCCIÓ

La primera tasca per començar a fer calç era l'arreglada de les dues matèries necessàries. En primer lloc, s'anava a tallar llenya. La millor era la rama seca, i quant més brancam tingués, millor, ja que pot aguantar més el foc en flama. Si alguna vegada s'empraven troncs, era sols com a mal menor. També es podia usar la llenya

prima que no servia per fer carbó, i restes de tals fetes per altres motius. El tipus de llenya es trobava condicionada per la vegetació dels voltants del forn, ja que s'emprava el que més a mà es tenia, ja fos pi, alzina, xiprell, mata, i fins i tot estepa. Per tal d'assegurar el treball, es recollia la llenya que es preveia emprar en la fornada. Segons testimoni recollit per Ll. Febrer a Menorca, «si al forn coïem uns 1.200 quintars havíem d'emprar un milenar de feixos de rama, així mentre després es picaria el pedreny, la rama anava assecant per quan haguéssim de pigat foc al forn» (6).

L'altre element, la pedra, també solia ésser arrellegada pels voltants, normalment arrabassada i picada expressament de penyals i roques properes amb l'ajuda de picots o picons, picasses, martells, càvecs, parpals, i fins i tot, més modernament, dinamita. El transport fins al forn es podia fer a mà; dins senalles o cabassos; i les pedres més grosses, en civeres, duites per dos homes cada una, i en ròssecs, estirats per bísties.

No es podia usar qualsevol pedra, havia d'ésser calcària, l'anomenada *pedra viva*. Les que tenien contingut de sílice, les *pedres fogueres*, conegudes amb aquest nom perquè en colpejar-les fort treuen espurnes, havien d'ésser rebutjades.

Amb les pedres recollides es comença a compondre una paret d'uns cinquanta centímetres d'ample voltant la vorera de la base de l'olla, sense gens d'argamassa ni terra. A mesura que van pujant les filades, es van estrenyent, fins que es tanquen formant una volta parabòlica, anomenada *pa de figa* per la seva forma. «Era una feina molt delicada ja que aquella cúpula no es podia cloure massa de pressa, era molt important que la corba quedàs adequada..., deixant entre còdol i còdol els forats necessaris perquè el foc cogués ben bé tota la pedra paredada ... al final hi posàvem la *clau* que era una pedra ben triada per tal d'aguantar bé el paredat» (7). La volta sol tenir una alçada de 3'50 a 4 metres i mentre es construeix el seu buit interior es va omplint amb feixos de llenya ben col·locats que de pas ajuden a fer la volta més còmodament, servint d'escala. A Menorca, les pedres de la volta s'anomenen *llambordes*.

L'espai de damunt la volta es rebllia amb pedres més petites i ben compostes fins omplir bé el forn, formant un caramull arrodonit, anomenat *cuculla*, d'un metre d'alçada al centre just del forn i que anava morint cap a la vorera. Després es posava el *capell*, fet amb fang de calç morta espessa, producte del *ressec* que quedava d'altres fornades i que no era bo per vendre, i amb

terra. Havia de tapar especialment les juntes de les pedres, per tancar el foc. A la part baixa del capell es deixava l'*espirall*, que era una faixa en principi d'uns quatre pams d'amplada fent cercle al voltant del capell, per on respira el forn els dos primers dies d'encès. Després es va tapant a poc a poc fins deixar-li només poc menys d'un pam d'ample. A l'exterior, voltant el forn, es podia fer una paret amb feixos de branques per donar redossa o recer al forn.

El testimoni recollit per Ll. Febrer acaba la feina de carregar el forn amb una nota curiosa: «Dalt de tot de la cúpula, hi solíem posar una pedra alta i ben triada que prenia forma humana, li donaven antigament la forma de Sant Vicent que era —segons deien— el patró dels calciners» (8).

Només mancava donar foc al forn. Després de deu o dotze dies (9) d'atenta vigilància i d'anar alimentant constantment amb llenya el forn, les pedres calcàries s'hauran convertit en calç. El foc s'havia d'aguantar sempre amb la mateixa intensitat, per tal d'aconseguir una cocció regular que assegurés la bona qualitat del resultat.

La reacció química produïda per l'aplicació d'aquesta gran quantitat de calor sobre la pedra calcària (10) i durant un temps relativament llarg va oferint paulatinament una sèrie de signes palpables pel calciner que d'aquesta manera pot anar seguint el procés. Aquests senyals es refereixen als canvis de color i d'intensitat del fum i de la flama del foc i també a la coloració i duresa de la pedra. Pel que fa al fum, els dos primers dies surt per l'*espirall* una fumada blanca, que després es torna negrenca i al final torna sortir blanquinosa, però no tant com al principi. La flama del foc va canviant la seva tonalitat d'un vermell viu cap al blanc.

Quan les pedres «tornen vermeies, tirant al blanc, talment una cirera que vol madurar, sa cuita ja està llesta. També ho coneixem fent-hi un forat amb un parpal: si dins s'olla se veuen ses juntes de ses pedres, vol dir que sa fornada encara és crua, però si sa paret ja és llisa —no ho és, és es gas que se reflexa que mos dóna aquesta impressió— llavors deim que ja és cuita. També amb so renou des parpal ho podem conèixer» (11). A més a més, la cuculla del forn baixa la seva altària quan la calç és llesta i es pot encendre a vegades per contacte amb l'aire. Aquesta encesa s'anomena *llantorer*.

A continuació es tapa la boca del forn amb pedres i fang i es deixa refredar un o dos dies i després es forada la cúpula fent-la caure a l'interior i es tapa perfectament de càrritx i brancam, ja

que la calç acabada de fer no es podia banyar. Una vegada ben refredada, es treia la calç obrint la portada i es traïa en carros cap a la ciutat o als pobles.

La quantitat de calç produïda en una fornada variava molt segons les dimensions del forn i la quantitat i qualitat de les pedres carregades. J. Mayol i M. A. Capellà ens diuen que «en una fornada normal es produïen de 100 a 150 tones de calç, però en les més grans s'arribaven a superar les 450!» (12). Antoni Cerdà, un dels pocs calciners que encara actuen avui dia conta que la producció d'una cuita «depèn de sa grandària d'es forn i de lo que el carregam; un forn de 25 tm. no treu ni pes gastos. Noltros n'hem fet de 130 tm. Aquests dies a S'Avall se fa una cuita de més de 150 tm. Això ja ret» (13).

V. Rosselló Verger, a més de considerar la fabricació de calç com una de les formes més comunes de revaloritzar la llenya baixa «que resulta de la discutible operació de *limpiar los pinares*», la qualifica com a una indústria itinerant, ja que els forns de calç «han funcionado eventualmente para aprovechar la primera materia, la cual podríamos decir es la leña, pues la caliza existe en todas partes, o para proporcionar la cal necesaria para una obra cercana... Sus dos elementos son fácilmente encontrados juntos y en disposición de ser utilizados, pero es también industria itineraria, por cuanto su existencia, como las muelas de carbón, determina la creación de pistas y caminos carreteros en bosques antes inaccesibles» (14).

LA CALÇ

Quan la calç acabada de fabricar ja havia refredat i s'havia tret del forn, se separava la més compacta, anomenada de *terros*, de la més fosa. La fosa era la que es tornava pols i s'emprava per fer fang. Antigament, «quan encara no hi havia pasteres de fer fang ni màquines, es feia a terra un rotlle d'arena i allà al mig s'hi posava la calç que es ben remanava amb aigua, açò es feia perquè la calç s'havia de fondre bé sense cremarse..., ja que llavors, al fang, hi havia pilots i feia molt mal fer feina» (15).

La calç de *terros* també era triada, separant la millor, coneguda pel so que feien els *terrossos* i que s'anomenava calç d'*estuc*, emprada per donar paleta fina, normalment per acabar els interiors de les cases. S'havia de fondre amb aigua dins piques i després es guardava fosa durant un any perquè resultàs adequada per a l'*estuc*. La que no era d'*estuc* també es fonia i servia per emblanquinar les façanes i parets interiors.

Dibuix de
Joan Llabrés
(Els nostres arts i
oficis d'antany)

El transport de la calç es feia amb carros. Una vegada traginada als pobles es podia deixar als magatzems de material de construcció, però moltes vegades els mateixos carreters la venien directament a les dones del poble, que solien tenir provisió a casa seva per emblanquinar. Sempre s'havia de deixar a un lloc sec, sense humitat que la pogués fer malbé.

Segons recollim de J. Mayol i M. A. Capellà, «la calç la solien vendre els carboners, i no devia ser un gran negoci si la dita popular és certa: *Qui fa calç va descalç*» (16). La relació entre calç i carbó en moltes ocasions era molt estreta: la llenya prima que no servia per fer carbó era usada com a combustible pel forn de calç en els llocs on coincidien les dues activitats, cosa que succeïa freqüentment, responen a una mínima planificació que aprofitava aquesta doble utilització de la llenya. Per una altra banda, els establiments de venda de carbó vegetal, les carboneries, també solien vendre calç viva, arribant, per tant, aquesta relació no només a nivell de producció, sinó fins i tot a la comercialització.

La calç se servia generalment viva, és a dir, sense hidratar o entrar en contacte amb l'aigua. Es venia per quintars mallorquins (42'328 Kgs.) de quatre arroves. Una carretada de calç equivalia a vuit quintars i un viatge de carro a tres carretades, o sia, 24 quintars (1.015 Kgs.).

Per tal de conèixer els diferents tipus de calç, reproduïm, amb alguns canvis, la classificació de Miquel Fullana (17):
Aèria: Quan el morter preparat amb ella s'endureix amb l'aire i es disgrega dins l'aigua.

Amarada o apagada: Hidratada, que ha perdut la seva causticitat al contacte amb l'aigua.

Bullida: La que s'ha amarada posant les pedres de calç viva en remull dins aigua i deixant-la bullir fins que es converteix en pasta, la qual s'aclareix amb aigua per fer morter o per emblanquinar.

De llenya: Considerada la millor. S'ha fet calcinant les pedres en forns on el foc era de llenya.

Espoltrida: Calç viva que ha tornat pols al contacte amb l'aire.

Grassa: La que augmenta molt de volum en amarar-la.

Hidràulica: Producte obtingut de la calcinació de pedres calcàries amb una certa proporció d'argila, que té la propietat d'endurir-se, més o menys ràpidament, dins l'aigua.

Magra: La que augmenta poc de volum en amarar-la.

Morta o fosa: Apagada o amarada.

Trita o triga: La que està reduïda a pols.

Viva: Calç anhidra; la que no ha estat en contacte amb l'aigua, o sia, abans d'esser amarada.

ELS CALCINERS

La feina de calciner era un treball dur i feixuc, no només per esser, com tants d'altres, de sol a sol i per haver d'anar traginant constantment càrregues feixugues, sinó que a més a més, el forn demanava una atenció constant durant les 24 hores del dia i l'economia de mitjans humans, a part de la gairebé nul·la existència de mitjans tècnics, exigia una duplicació d'esforços.

Normalment, un forn era duit per

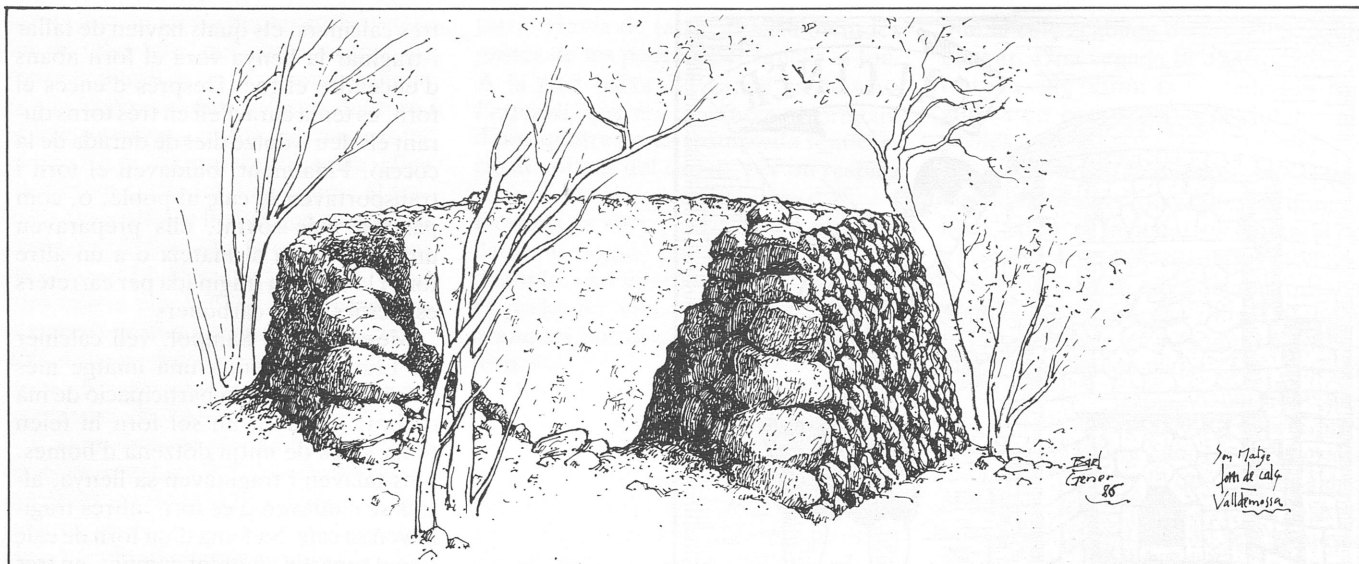
tres calciners, els quals havien de tallar i tragar la llenya vora el forn abans d'encendre el foc. Després d'encès el forn, es tenia cura d'ell en tres torns durant els deu o dotze dies de durada de la cocció. Finalment, buidaven el forn i transportaven la calç al poble, o, com passava més sovint, ells preparaven una altra cuita al mateix o a un altre forn i la calç era traginada per carreters específics o per carboners.

Mestre Josep Sampol, vell calciner de Lluçmajor, dóna una imatge més ampla pel que fa a la participació de mà d'obra, ja que a un sol forn hi feien feina «més de mitja dotzena d'homes. Uns taiaven i traginaven sa llenya, altres se cuidaven d'es forn, altres traginaven sa calç. Sa feina d'un forn de calç se pot repartir, damunt damunt, en tres setmanes: una per carregar es forn, una altra per coure'l i sa tercera per buidar-lo», però remarca la intensitat del treball quan ens conta que ha fet més de dos-cents forns i a algunes olles hi ha fet més de cinquanta fornades i que necessitaven «qualque botella d'aigordent per passar ses vetlades, que arriben a ser llargues!» i que, tot i gaudint de bona salut, esquivant els perjudicis del fum i de la pols, «s'espina s'entem una mica sobretot si ses pedres són grosses!» (18).

Segons el mateix J. Sampol, a l'any 1983 sols quedaven dos calciners tradicionals, Antoni Bonet a S'Avall i Antoni Cerdà entre Felanitx i Porto Colom. Aquest darrer opina que «per a sa bona marxa d'es forn basten tres homes... És una feina feixuga i dura perquè sempre hi has d'estar damunt. I en buidar es forn, dus pols de calç per tot... Aquí solem fer una fornada cada mes. No anam a marxades forçades» (19).

Una breu cita de mitjan segle XV i de la qual desconeixem el context: «Forem llogats per en Bernat lo calciner cinc homes per fer l'olla del dit forn» (20), mostra la participació de treballadors aliens a la fabricació de calç però capaços de dur a terme una de les feines que requerien major habilitat i coneixement de l'ofici de la construcció i que oferien un resultat de llarga durada com és la mateixa olla del forn enllestida. El calciner, que era qui contractava aquests treballadors, devia necessitar així, simplement, dos ajudants, o fins i tot un, per a la fabricació de la calç.

La vivenda dels calciners havia d'esser una humil i senzilla barraca, com la dels carboners, feta amb parets de pedra seca i tapada amb branques. Damunt de tot s'hi posava càrritx per impermeabilitzar la coberta. Ll. Febrer ens parla endemés de l'existència d'una altra barraca, més petita i situada estratègicament per vigilar el forn encès:

Restes de forn de calç a Son Matge (Valldemossa)
Dibuix de Biel Bonnin

«Quan tot estava enllestit i a punt per pigar foc al forn, era l'hora de fer una barraqueta devora l'entrada o boca del forn... perquè durant els vuit o nou dies que el forn havia d'estar encès, hi estiguessin arredossats els homes que s'encarregarien de mantenir el foc encès nit i dia durant tot aquest temps» (21).

Val la pena esmentar el cas especial per la seva relevància de l'encesa del foc del forn de calç de l'illa d'Eivissa, anomenada *Botada de foc*. Existia, temps enrera, en tres nits de festa on parents, veïnats i amics dels calciners celebraven l'inici de la fabricació de la calç, però realment es tractava d'una forma alegre d'ajudar els calciners a passar més lleugerament les llargues hores de la nit. Després de sopar, el so del corn convocava la festa, i el vi, la música i el ball podien arribar fins a les primeres clarors del dia (22).

L'única glosa que recull el Cançoner popular del pare Ginard ens il·lustra simpàticament sobre la dificultat de l'ofici de calciner i l'habilitat i l'atenció que són necessàries per fer una bona fornada de calç:

*No sabia què cosa era
fer feina a un forn de calç:
no poren fer cap punt fals
per davant ni per darrere* (23). ■

VOCABULARI:

Aigua de calç: Aigua que té en dissolució hidròxid càlcic. Pot ésser resultant de l'assolament de la calç fosa. Era emprada com a medicina per la gent que es trobava fluixa.

Boca: Forat deixat a la portada del forn per on es tira la llenya.

Caixa: Emparedat de 10 o 12 pams de fondària, de forma circular que limiten la capacitat de l'olla.

Calç: Òxid de calci, substància blanca, lleugera, càustica, que, en contacte de l'aigua, s'hidrata amb desprendiment de calor.

Calcari: Que conté carbonat de calci.

Calci: Retall alcalino-terri, blanc groguenc, fluix, molt alterable a l'aire i a l'aigua i que, combinat amb l'oxigen, forma la calç.

Calcina: Pols de calç que els calafats bullen amb seu per fer la pasta de tapar juntes, gubiades, etc. / Mescla de calç, grava i altres materials, que es posa en els fonaments dels edificis.

Calcinaire: Calciner. Qui fa o ven calç.

Calcinal: Terra abundant de carbonat de calç.

Calcinar: Reduir a calç per l'acció del foc / Forn de calç.

Calciner: Qui fa o ven calç / Forn de calç / Depòsit gran on els adobadors posen pells en calç fusa per assaonar-les.

Calcinós: Calcari.

Cantell: Nom que rep la paret de la caixa a partir de 8 pams de ras de terra.

Capell: Coberta feta de fang de calç espessa o argila que es posa sobre la cuculla quan el forn és a punt d'iniciar la cocció per evitar que surti la flama.

Cintell: La paret exterior del forn de calç, que fa relleu damunt la terra (=Cantell) / A Menorca, paret de feixos de llenya que donava redossa al forn.

Clau: Pedra central ben triada, que clou la volta del forn.

Cuculla: Part superior del forn, en forma de cúpula.

Emblanquinar: Donar una passada de calç a les parets o altra part de l'edifici. —Els raïms: donar una passada de calç als raïms de la vora del camí, perquè els viants s'abstinguin de menjar-los.

Emblanquinat: Capa de calç amb què s'ha emblanquinat una paret o altra cosa.

Enfornadora: Pedra grossa i plana situada a la part inferior de la boca del forn.

Espirall: Franja de mig pam d'amplada (4 o 5 pams els dos primers dies de cocció) estesa al llarg de la part baixa de la cuculla per on respira el forn.

Estuc (Calç d'): Pasta feta amb calç bullida i

pols de marbre blanc, amb cola i altres ingredients, que s'aplica a les parets per imitar el jaspi i permet que hi pintin damunt quan encara és fresca.

Feixina: Feix de llenya, especialment prima.

Forca: Pal acabat per un extrem en dues puntes que serveix per ficar la llenya dins el forn.

Forn de calç: Lloc dins el qual es couen o calcinen les pedres calcàries per obtenir calç.

Fumera: Espirall, forat per on surt el fum.

Llambordes: A Menorca, pedres que paren el forn, acabades en punta i amb una cara més gruixada que l'altra.

Llantorer: Flama produïda per l'encesa de la cuculla del forn.

Lleó: A Menorca, cadascuna de les dues pedres col·locades a l'obertura de la boca del forn.

Mescla: Argamassa composta de calç i grava o arena, ben pastades amb aigua, que serveix per fer trespols, referir, ajuntar les pedres de construcció, etc.

Morter: Mescla de calç, arena i aigua, que s'empra per a lligar les pedres, maons o altres materials de construcció. La proporció és una part de calç per dues i mitja d'arena.

Olla: Clot profund que constitueix la part principal del forn de calç, on crema el foc i coberta per les pedres que han de tornar calç.

Paramola: A Menorca, cadascuna de les pedres especialment treballades per fer la boca del forn.

Parpal: Barra sòlida de ferro o de fusta per fer palanca.

Pedra de foc: Refractària al foc, que sol emprar-se per posar a la boca dels forns.

Pedra foguera: Pedra silícia, molt dura, que, en colpejar-la fort, treu espurnes.

Picassa: Martell molt gros i feixuc que serveix per trossejar pedres.

Picassó: Martell gros, però no tant com la picassa, amb el ferro acabat en punta per un extrem i en un tronc de piràmide per l'altre, que serveix per trossejar pedra.

Picó: Martell que per un cap acaba en punta i per l'altre en tall i que serveix per picar pedra.

Picot: Martell que té el ferro acabat en punta per un extrem i en cabota plana per l'altre.

Portada: Paret de pedres encallades en fang d'argila reforçada amb les tafarres, que es va fent a mesura que es carrega el forn per tapar el buit que s'hauria deixat inicialment.

Rossec: Restes de calç d'altres fornades que no era bona per vendre. Servia per tapar la cúpula del forn.

Ròssec: Ormeig de fusta, compost de dues branques formant angle i unides per travessers, destinat a vehicle per transportar pedres grosses per terra plana, estirant-lo una bística.

Rost: Terreny que té un pendent considerable. Que fa pendent, de superfície inclinada.

Tafarres: Són dos troncs gruixats entravesats a la portada per tal de reforçar-la.

Talús: Inclinació del parament d'un mur, com el del forn de calç.

Terròs: Massa compacta de calç.

NOTES

(1) LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, pp. 77 i 78.

(2) VUILLIER, Gaston: *Les Illes Oblidades. Viatge a les Balears*. Mallorca: Moll, 1973, pp. 140-143. Citat per LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, pp. 78.

(3) La informació precedent de les parts del forn de calç la devem bàsicament a FULLANA, M., pp. 194-196 i a Mestre Josep Sampol Barceló, entrevistat per LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, pp. 79 i 80.

(4) FEBRER, Ll., p. 11.

(5) Segons testimoni de Mestre Josep Sampol, «cada fornada, amb tant de foc, se va menjant un poc ses parets de sa caixa i per tant s'olla mos torna més grossa. Jo m'he

trobat amb forns que, en principi, hi feia 40 tm i amb el temps n'hi he pogut coure més de 100 tm». (LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, pp. 82-83.

(6) FEBRER, Ll., p. 11. Per la seva banda, Mestre Josep Sampol afirma que «a cada fornada hi solem cremar prop de dos mil feixos de llenya d'uns 30 o 40 quilos cada un». (LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, p. 82). FULLANA, M., p. 196, parla, coincidint, de 150 dotzenes de feixos (1.800 feixos de 30 a 40 Kgs.). MAYOL, J. i CAPELLÀ, M. A., no arriben a tant: «La quantitat (de llenya) era impressionant: fins a 10 tonelades per una cuita» (p. 35).

(7) FEBRER, Ll., p. 12.

(8) Id. p. 12.

(9) Quant a la durada de la cocció, FEBRER (p. 12), parla de «vuit o nou dies»; MAYOL i CAPELLÀ (p. 35) d'un «període variable de nou a quinze dies»; tant LLABRÉS i VALLESPIR (p. 82) com FULLANA (p. 196) coincideixen a donar la xifra d'onze dies.

(10) MAYOL, J. i CAPELLÀ, M. A., p. 34, ens expliquen aquesta reacció química:

CO_3Ca (pedra calcària) + calor — CaO + CO_2 (Calç viva = òxid de calci).

La calç viva (CaO), si es combina amb l'aigua, produeix l'hidròxid de calci o calç morta:

CaO + H_2O — $Ca(OH)_2$.

(11) LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, p. 82.

(12) MAYOL, J. i CAPELLÀ, M. A., p. 35.

(13) LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, p. 84.

(14) ROSSELLÓ VERGER, pp. 428 i 429.

(15) FEBRER, Ll., p. 17.

(16) MAYOL, J. i CAPELLÀ, M. A., p. 35.

(17) FULLANA, M., p. 77.

(18) LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, pp. 79 i 83.

(19) Id. p. 84.

(20) Document de l'any 1460 de l'Arxiu del Col·legi de Lluc recollit pel DCVB d'ALCOVER i MOLL, vol. II, p. 846.

(21) FEBRER, Ll., p. 12.

(22) LLABRÉS RAMIS i VALLESPIR SOLER, vol. V, pp. 85 i 86 (nota 5). Per a una breu referència des del punt de vista de la dansa, vid. GALMÉS, Antonio: *Mallorca, Menorca, Ibiza: Folklore*. Palma: Ayuntamiento, 1950.

(23) GINARD I BAUÇÀ, vol. II, p. 79.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Antoni M.^a i MOLL, Francesc de B.: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca: Moll, 1980. 10 vols.

FEBRER I ROTGER, Llorenç: *Materiales, Eines i Feines de la construcció*. Ferreries: Revista de Ferreries, 1986.

FULLANA, Miquel: *Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció*. Mallorca: Moll, 1984 (Els Treballs i els Dies; 11).

GALMÉS, Antonio: *Mallorca, Menorca, Ibiza: Folklore*. Palma: Ayuntamiento, 1950.

GINARD BAUÇÀ, Rafel: *Cançoner popular de Mallorca*. Mallorca: Moll, 1980. Vol. II (Els Treballs i els Dies; 5).

LLABRÉS RAMIS, Joan i VALLESPIR SOLER, Jordi: *Els nostres arts i oficis d'antany*. Ciutat de Mallorca: Gràfiques Miramar, 1984. Vol. V (Estudis Monogràfics del Museu Arqueològic La Porciúncula; 10).

MAYOL, Joan i CAPELLÀ, Miquel A.: *Son Moragues: Guia de Passeig*. Palma: ICONA, 1982.

ROSSELLÓ VERGER, Vicente: *Mallorca, El Sur y Sureste*. Palma de Mallorca: C.O.C.I.N., 1964.

VUILLIER, Gaston: *Les Illes Oblidades. Viatge a les Balears*. Mallorca: Moll, 1973 (Els Treballs i els Dies; 10).

Edicions

Disseny gràfic

Publicitat impresa

Fotocomposició

Tipografia / Offset

TALLER GRÀFIC
RAMON

JAUME BALMES, 39 i 43 · TEL. 25 44 32 · 07004 PALMA DE MALLORCA

MÚSICA

COANEGRA, LA MÚSICA MEDITERRÀNIA

BERNAT CALAFAT
GORI NEGRE

D'un temps ençà els mots «Música Mediterrània» se senten molt sovint, se'n parla massa, però ningú diu exactament de què es tracta. ¿És un fet purament geogràfic? Cultural? O estrictament musical? Els autors d'aquest article intentaran delimitar aquest fenomen, tot i parlant del nacionalisme musical que implica, i ho concretaran, finalment, en la tasca d'un grup musical mallorquí: COANEGRA.

NACIONALISME MUSICAL

Tots els pobles banyats per la Mediterrània, des de la gran expansió tecnològica (avui «noves tecnologies») que possibilita uns *mass media* potents i sense fronteres i unes grans multinacionals del disc, pateixen un colonialisme musical anglosaxó fruit d'un colonialisme econòmic i cultural. Colonització del pop, del rock en les seves múltiples variants (simfònic, heavy, punk, etc.) que ofega i talla el camí de l'evolució a les manifestacions musicals populars d'aquells pobles. La «moda musical» aniquila gairebé una música de segles d'antiguitat.

Aquest fet fou agreujat en el cas de l'estat espanyol per la dictadura franquista, que imposà una dictadura musical castellana i en castellà (les *folklòrics* espanyoles) que reduí les músiques de les altres nacions de l'estat (anomenades per ells *regiones*) a una manifestació folklòrica dels dies de festa i per al turisme. De tota manera, en les manifestacions quotidianes de les nacions oprimides va sobreviure intacta la música més popular (en el cas de Mallorca les tonades de feina i les tonades de xeremies, que avui estan en perill d'extinció).

Tenim dos factors de colonialisme musical, un de castellà i un d'anglosaxó, que ofeguen les manifestacions musicals nacionals de les colònies econòmico-culturals, als quals cal afegir-ne un tercer: *las movidas*. La *movida madrileña* fruit d'una intencionalitat política de neocolonialisme musical espanyolista domina tot el públic juvenil, *movida* que Barcelona ja té a les totes i que cada Comunitat Autònoma (abans *regiones*) ha d'imitar àvidament.

És dins aquest erm neocolonialisme musical on neixen fa una sèrie d'anys (i a diferents indrets de les nacions oprimides de l'estat espanyol) uns grups que intenten redreçar la música pròpia en dues vessants de recollida-conservació i d'experimentació. Ens cen-

tram a la segona, la qual permet evolucionar la música popular cap a noves sonoritats basades en l'experimentació i l'acoblament de nous instruments moderns.

Aquest fenomen de redreçament musical amb experimentació arrelà especialment a Bretanya (una nació oprimida dins l'estat francès) amb grups com Alan Stivel, Gwendal i també amb diversos grups d'Irlanda. Els primers han donat lloc al terme «Música Cèltica», demostrant que la música popular evolucionada pot tenir una ampla acceptació i que pot traspasar fronteres. Un redreçament que també arribà a l'estat espanyol fa uns deu anys a Euzkadí, a Galícia i als Països Catalans.

Es curiós, però el redreçament musical afecta sempre nacions culturalment oprimides (fora del flamenc, que sempre ha pogut evolucionar lliurement, amb grans compositors com Paco de Lucía, Felipe Campuzano i, en una línia més moderna, Triana, Ketama, etc.): Bretanya, Irlanda, Occitània, etc. En el cas de l'estat espanyol parlem entre altres grups d'Oskorri (Euzkadí), Milladoirio (Galícia) i als Països Catalans de la Companyia Elèctrica Dharma —ja cap al rock— i La Murga, a Catalunya, d'Al Tall, al País Valencià, i de Maria del Mar Bonet i de Coanegra, a Mallorca. Grups basats en la música popular del país fent-la evolucionar cap a sonoritats actuals i modernes.

Aquest fenomen afecta tota la mediterrània. Malgrat les poques dades de què disposam, podem afirmar que a Occitània, Itàlia, Sardenya, Còrcega i Grècia tenen una situació d'eclosió de grups d'aquestes característiques.

Sense cap mena de dubte, podem parlar d'un nacionalisme musical practicat per aquests grups, el qual, segons Baltasar Bibiloni, «fa anys que ha deixat, de forma generalitzada, d'interessar als compositors» (1), però que interessa a músics joves de formació clàssica. En definitiva, el que anima tots

aquests grups és sens dubte «acomplir allò que exigia Zoltan Kodály, el compositor i pedagog hongarès "conèixer a fons la llengua musical materna és un deure de tot músic culte"» (1).

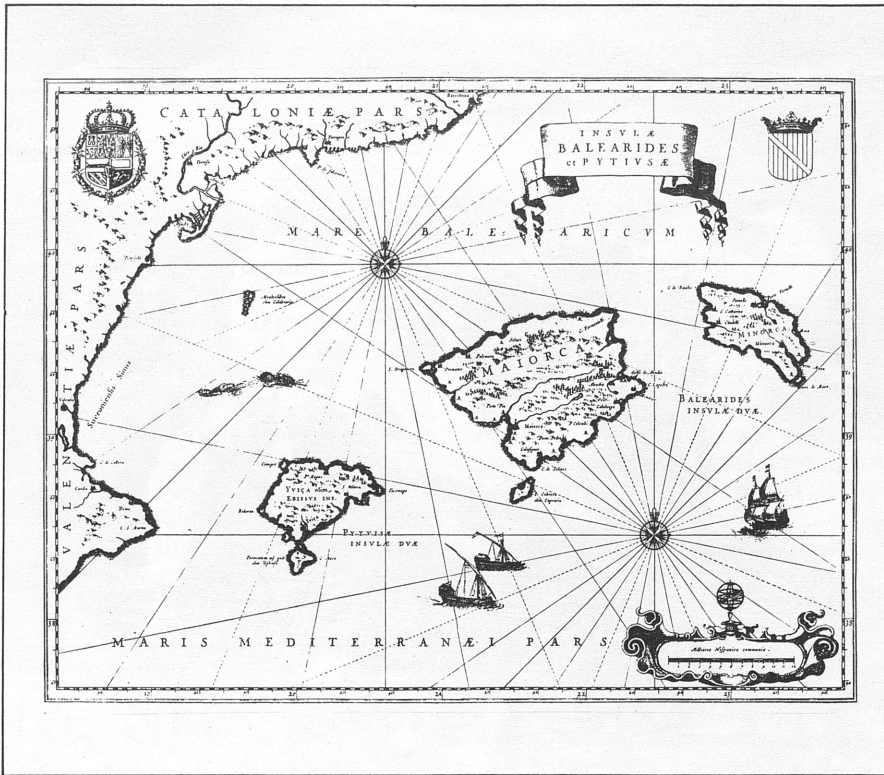
Nacionalisme musical que a Mallorca té una tradició; fou el que mogué la tasca de músics de començament de segle, com A. Noguera, A. Pol i J. Massot, i actualment en el camp de la música litúrgica el cas del Pare Antoni Martorell. Nacionalisme recollit pels grups de música popular: Música Nostre, Sis Som i altres a Mallorca, i en una vessant més experimental per Maria del Mar Bonet des de fa molts d'anys, i ara Coanegra.

LA MÚSICA MEDITERRÀNIA

La mar mediterrània, una mar encisadora, plena de vida, bressol de grans cultures a l'antiguitat i ecològicament en perill, que uneix distintes cultures i nacions, i que inevitablement uneix la seva música. Però, es pot parlar de música mediterrània?

Hom pot delimitar un fenomen musical peculiar, tot i entenent la mediterrània com una diversitat molt rica amb un trets comuns unificadors. La història d'aquesta mar ensenya que des d'antic ha disfrutat d'una gran activitat comercial, bèl·lica, política duita a terme pels egipcians, fenicis, hebreus, cartaginesos, grecs, romans, àrabs, catalans... Activitat comercial que duu sempre palesa una activitat i un intercanvi cultural, musical.

És evident que dins la mediterrània —bressol de grans cultures i d'excel·lents músiques— hi ha hagut un fort intercanvi i connexió musical a nivell d'instruments i de melodies. Comunicació que al llarg dels segles ha anat configurant unes característiques comunes de totes les músiques d'aquesta mar, al mateix temps que cada cultura ha possibilitat una diferenciació i unes peculiaritats prou originals i noves.

Les illes Balears i Pitiüses, punt de confluència de la música mediterrània.

De tota manera, a part dels condicionaments geogràfics, històrics i culturals que influeixen sobre el fenomen «Música Mediterrània» de manera ben palesa, cal establir musicalment unes característiques de mediterraneïtat.

LA SONORITAT PECULIAR DELS INSTRUMENTS POPULARS

Els instruments utilitzats pels músics de la mediterrània tenen una sonoritat diferent de la dels continentals i dels clàssics. Sonoritat present a tots els pobles mediterranis malgrat les matisacions i diferenciacions aconseguides, que podem concretitzar als:

- *Instruments de corda*, anomenats de «trino», com són el bouzoki grec, la mandolina i tota la gamma de llaüts (amb arc o sense), que aconsegueixen una sonoritat distinta de la guitarra i dels instruments de corda clàssics.

- *Instruments de vent*, flautes, però essencialment les cornamuses (xeremies), instrument d'origen històric misteriós típicament mediterrani (malgrat que n'hi ha a Irlanda, a Escòcia i a l'Índia). La seva sonoritat vibràtil és produïda per una llengüeta doble generalment de canya, caracteritzada per dues qualitats de so sincròniques (un timbre constant i poc variable i un timbre variable amb el qual s'aconsegueix la melodia). Així el fet del sac no és un element musicalment definidor de les cornamuses.

- *Instruments de percussió*. Malgrat la gran diversitat d'instruments de per-

cuació existents: tambors, bongos, ximbombes, etc., tots tenen una sonoritat comuna.

LA MICROTONALITAT DEL CANT

El so de la veu humana és l'instrument musical més antic, i la seva possibilitat musical encara no s'ha esgotada. En la manera de cantar dels pobles de la mediterrània hi ha un tret comú: cantar en microtons (quarts de to). És el que a Mallorca s'anomena «galetjar», fer amb la veu una certa quantitat i qualitat de matisos o comes musicals entre notes que la música clàssica no permet. En aquesta, entre notes hi ha un to i en canvi en el cant popular hi ha microtons i una possibilitat de matisació musical molt rica i pràcticament impossible de xifrar en termes clàssics.

Aquesta microtonalitat la trobam a Mallorca en estat pur a les tonades de feina i veim com ha influït a les jotes quan escoltam vells cantadors d'Artà, de Capdepera i de Sant Llorenç. També la trobam a les tonades de xeremies —encara que no tan pura—, ja que aquest instrument popular té una afinació distinta de la clàssica. El contacte amb xeremierrrs vells que aconsegueixen aquesta característica ens ha demostrat que l'afinació de les xeremies antigues és distinta de la clàssica i no incorrecta com pensàvem en un principi.

Quan un guitarrista vol instrumentar una tonada des batre, es veu impossibi-

litat de fer una reproducció musical fidel de la microtonalitat del cant humà i fa aproximacions més o menys encertades, ja que els trastes que marquen les distàncies entre notes ho impossibiliten. En aquest sentit, els guitarristes de flamenc aconsegueixen unes aproximacions prodigioses. Els llaüts àrabs, en canvi, tenen aquesta característica en no tenir trastes.

Per últim, certs autors i músics diferencien dins aquesta música la del nord, exemplificada pels romanços (més melodiosa, de ritme pausat, on la lletra és molt important, més culte), de la del sud, exemplificada per les tonades de feina (més primitiva, dinàmica i microtonal, més popular). De tota manera aquesta diferenciació és molt teòrica, la mútua influència de les cultures mediterrànies fa que no es trobin elements totalment purs a causa d'una comunicació i d'un intercanvi constant. En aquest aspecte Mallorca, per la seva situació estratègica a la Mediterrània, té una riquesa musical important, es troba en la confluència entre el nord i el sud.

MALLORCA I LA MÚSICA MEDITERRÀNIA

Com hem dit abans, a causa de la seva situació geogràfica dins la Mediterrània, des de temps antics Mallorca ha estat punt de confluència i hostatge de rutes comercials, polítiques, culturals i també musicals. De tal manera, que trobam a l'illa una gran riquesa musical, on totes les característiques d'aquest tipus de música són paleses.

D'uns anys ençà hem viscut a Mallorca un moviment de redreçament cultural i musical lligat a la democràcia, i de crisi dels rancis «Parados» típics i folklòrics (hereus de la «Sección Femenina del Movimiento»). Sorgiren per tot arreu grups de joves de ball de bot sense anar vestits a l'ample i una llista llarga de grups que recuperaven la música popular. D'entre aquests destaquen clarament dos grups de Ciutat: Música Nostra i Sis som que «han anat treballant perquè la nostra música no sigui mai més una peça de museu, sinó una música ben viva, que se canti i se balli a totes les festes, i que estigui a l'altura de qualsevol altre tipus de música» (2), grups que sense cap mena de dubte fan música mediterrània, malgrat que les jotes d'origen aragonès són un element clarament continental.

En aquest aspecte tornam a les dues maneres de realitzar el redreçament musical ja citades, que reflecteixen dues postures i metodologies de treball:

Aquests són els membres de Coanegra, d'esquerra a dreta: Rafel Ramis (guitarra i guitarró), Gori Negre (saxos i bouzouki), Emili Contreras (percussió), Pau Mir (guitarra acústica), Teodor Salvà (flabiol i flauta travessera), Magdalena Canyelles (mandolina), Pere Mesquida (baix elèctric) i Rafel Bauçà (grall i xeremies). I el membre ocult del grup: Ramon Canyelles (tècnic de so). (Foto: Rafel Pizà).

– *Recol·lectora-conservadora*, recollir fidelment les lletres i melodies populars, enregistrant-les. Després, editar-les en disc oferint una versió pura i sense manipulacions del recollit, de tal manera que es reactualitzen i es donen a conèixer. És el cas de Música Nostra i Sis Som i altres grups de menor anomenada, que fan una feina molt important i ben feta.

– *Experimental-innovadora*, recollir tonades i melodies populars, treballar-les a fons fins a dominar-les, llavors realitzar una tasca d'experimentació aconseguint una sonoritat actual i moderna, però reconeixent en el resultat la tonada popular. És el cas de Maria del Mar Bonet en la seva primera època, ja que ara realitza una música mediterrània sense fronteres (malgrat la seva incursió en el llunyà Brasil) i també de Coanegra.

Ambdues formes són plenament vàlides, una no desmereix ni és més pura que l'altra, obeeixen a dues maneres d'entendre la música i de metodologia de feina.

COANEGRA I LA MÚSICA

El grup de música Coanegra, format per 8 músics i un tècnic de so, inicià el seu treball en la vessant experimental durant tot l'estiu de 1985, presentant el

seu resultat per primer cop a la Mostra Musical Illenca del Palau de la Premsa (organitzada per l'Ajuntament de Palma), si bé la majoria dels membres provenia de grups musicals de la vessant recol·lectora.

El seu plantejament és fer música mallorquina-mediterrània a partir del moment actual, sortint dels esquemes clàssics de practicar la música popular. Basant-se en aquesta, realitzen una instrumentació moderna, acoblant-hi nous ritmes i instruments (baix elèctric, bouzouki, etc.). Es tracta, doncs, de beure de les fonts populars per realitzar un treball d'experimentació musical basat en la improvisació, l'assaig i el canvi continu fins a estructurar una peça idònia, arrenjant finalment el resultat.

En aquest sentit, Coanegra és clarament un grup de música mediterrània experimental, ja que el seu objectiu és aconseguir sobre la tradició musical una sonoritat més moderna. De tota manera, l'horitzó del grup no és únicament la música popular de Mallorca, sinó la música mediterrània d'altres indrets per rompre falses fronteres, documentant-se i intercanviant experiències musicals amb altres grups.

Les influències musicals més clares que té Coanegra són el *free-jazz*, per tal com la improvisació és la regla d'or metodològica del grup. Així i tot, els membres es troben influenciats per

tota la música moderna dels darrers 20 anys, la qual cosa els dona un caràcter d'obertura cap a tota manera d'entendre i compondre música.

El repertori d'instruments agafa des dels més populars: tamborino, xeremies, fobiol, grall, guitarró, fins a moderns com la guitarra acústica, guitarra, baix elèctric, flauta travessera, i instruments mediterranis com bouzouki, mandolina i formes de percussió nord-africanes. No descarten cap instrument; sia antic o modern, cada instrument té una sonoritat a treballar. Així, tenen en projecte la introducció del sintetitzador dins el seu treball.

LES FONTS

Com es pot apreciar, Coanegra duu a la pràctica el principi de Kodàly, de conèixer la música materna, però quines són les arrels?

Coanegra ha treballat fins ara bàsicament sobre tonades de xeremies. En aquest aspecte han realitzat tota una tasca de recopilació i d'enregistrament de vells xeremies (especialment del santamarié Andreu Comes «David») i de recol·lecció de partitures localitzades a diferents indrets. En aquest sentit el *Cançoner Musical de Mallorca* de J. Massot els ha suposat un gran ajut.

Altres peces, com les jotes, «ses porgueses» de Pollença (d'origen profà) i «ses panades» (d'origen religiós), ob-

tingudes per contactes amb músics vells o partitures.

Una font important en la qual actualment treballa Coanegra és la recerca de «tonades de feina» que ja tenen enregistrades, cercant variants i modalitats. És a les «tonades de feina» on la microtonalitat és més pura i intacta, i on la influència del món àrab és patent. El seu objectiu és conèixer profundament les tonades, dominar-les i trobar una nova sonoritat actual que no perdi el caràcter genuí i original de la tonada.

EL TREBALL

Un cop ha recopilat una tonada de xeremies o una melodia i decideix treballar-la, Coanegra comença el procés innovador i creatiu.

Elegida la tonada, tots els membres l'aprenen tal com l'han recollida.

L'aprenentatge suposa un domini elevat de la melodia. Llavors «deixam que la música ens influeixi, que ens suggereixi nous ritmes, arranjaments, tonalitats. Cada instrument realitza una tasca de improvisació que abandonam o explotam. La inspiració sempre arriba quan un menys s'ho espera, per això la feina és de canvi constant fins trobar un resultat idoni».

De tota manera, la improvisació és l'eina fonamental, i així cada peça de Coanegra és el resultat d'un llarg procés de creació i d'innovació sobre una melodia popular. Procés que acaba quan Coanegra està satisfet d'un treball i el troba positiu, tot i que el canvi constant duu a la introducció de nous detalls i arranjaments a cada una de les peces del seu repertori.

Coanegra, un grup de música mediterrània de Mallorca, basat en la recerca i la documentació constant, realitza una tasca a hores d'ara única i original en aquestes contrades, donant a la música popular menys coneguda un caràcter nou i actual. Es tracta de desfolkloritzar la nostra música, de fer viva i dinàmica una realitat musical, que no és sols per escoltar d'assegut, sinó també per ballar, anar de gresca i de nit de marxa, per al jovent. Caldria que ens descol·loquíssim musicalment. ■

NOTES

(1) BIBILONI, B. «Josep Massot i Planes i la música tradicional» a MASSOT, J. *Cançoners Musical de Mallorca*, Sa Nostra, Palma de Mallorca, 1984, pàg. 15.

(2) DOLÇ, A. «Entrevista al grup de música Coanegra», «Coanegra», 29, pàg. 9.

DE NITS, DE CANÇONS, DE MEDITERRÀNIES (O UNES XEREMIES DE DANSA EGÍPCIA)

MIQUEL CARDELL

Djurdjura (Algèria)

Començ amb un *cupata* davant. He acabat el *licor de Randa* i les *aromes de Montserrat* possiblement tendrien un verinós regust de socarrim.

Pensant en com em puc presentar davant tu d'aquesta manera, prudent lector, m'he deixat encisar per un concert de la banda de Bob James de la TV(3). El que ens interessa és que, quasi tot d'una, quan el concert s'ha començat a desplegar, el realitzador ha mostrat un breu primer pla d'un conegut crític de Jazz, un somriure de satisfacció s'eixamplava ràpidament al seu rostre. Crec que era aquesta sorpresa o confirmació, aquest enlluernament que és una de les més cobdiciades re-

compenses del trescador de músiques. Dit això, permet-me, lector, encara una altra puntualització, ja que aquest que aquí es presenta disposat a escriure, entre d'altres coses, d'unes «Cançons de la Mediterrània», no és músic, ni tan sols un especialista en aquest vague gènere indefinit com músiques de la mediterrània; més encara, no crec que et sabés recitar de memòria el títol de tres elapés de Maria del Mar Bonet.

Aparesc, doncs, com un cercador de plaers i descobertes als sons i dels mots de les idees. Que a certs concerts somriu i a d'altres no, però que ha contret el deure d'aquest article.

Un article que escric a final d'agost i

que tu llegiràs el setembre. Sensacions i idees han tengut mesos per combinar-se en records i oblits. Anem a la primera de les tres nits de la tercera edició de les «Cançons de la Mediterrània»: D'Elena Ledda coneixia abans un parell de cançons. Va esser un bon començament per a una nit de descobertes, la més satisfactòria per a mi... Idees musicals ben modernes que donaven una impressió de notòria fidelitat a les (ja ho he dit) «arrels» populars. Una veu flexible de la calidesa de la cançó de bressol a l'alegria animal de la tarantel·la. Els seus acompanyants a les guitarres i a la resta d'instruments de corda, arribaven a lligar sàviament aquestes harmonies amb sonoritats celtes, violins de polca i guitarres «country-western».

Al Tall, de qui coneixia algunes cançons «polítiques», m'havien interessat ben molt amb «Tocs i Vares», així com amb el darrer disc, dedicat als poetes àrabs valencians. Així i tot, de la part que dedicaren a «repàs d'èxits» no me record gens. Tal vegada es ressentien dels recents canvis de formació. L'enlluernament de la nit i de les nits va esser el grup Marraqueix Muluk el Hwa. Explosiu suc d'una cultura on s'han combinat Magreb i Àfrica Negra, o, com deia un altre expectador, música que «col·loca».

La nit va acabar amb la reparició d'Al Tall, per a fer, juntament amb

Muluk un repàs a Xarq Al Andalus, el seu treball en col·laboració. Comparat amb el disc l'espectacle va esser gris: l'escenari sols s'il·luminava els escassos moments en què els de Marraqueix participaven activament. El públic, tal vegada cansat d'alguns retards i la comoditat del lloc, va anar abandonant.

La segona nit, com que havia sentit el disc de Ketama (jove nou flamenc?) vaig arribar tard. A temps però d'observar com el públic de Ketama podia dur perfectament ritme de mamballetes als Músics del Nil, i de picar i invertir cent duros en una xeremia de canya. Tancava el vespre la «cantant oficial» del ritme Theodorakis, l'esperada Maria Farandouris. La veritat és que el concert va esser correcte i en alguns moments em va arribar un aire càlid, però la trista veritat és que aquests grecs sacerdotals em carreguen una mica, maldament hagi d'agrair la companyia d'un disc de Theodorakis en certa nit que no contaré.

El darrer capítol de les cançons de la mediterrània comptava amb l'al·licient inicial de la formació local. Era la posada de llarg de Coanegra, que jugaren dins el seu camp, malgrat el vent fes onejar la decoració i bufar els micros. Els de Santa Maria, en un any de vida, han fet progressos notables en el treball de la música popular amb una certa concepció que molta gent considerava necessària, a Mallorca. Tant que ja m'han parlat de l'aparició d'un altre grup «de l'estil de Coanegra».

Músics del Nil (Egipte)

No sé si perquè hi havia anat només a aplaudir a Coanegra, per un cert retard, o per unes innecessàries traduccions que el grup demanava i que destruïen el ritme de l'actuació, Djur Djurà va anar perdent públic. Ells s'ho perderen. Recolzades i envoltades en una entretinguda banda elèctrica (el flamenco-pop magrebí?), cantaren cançons feministes, o femenines, himnes revolucionaris, cants quotidians, acompanyats de gentils i fràgils moviments que m'evocaren les musulmanes somalis d'Isaak Dinessen.

Retalls d'impressions concretes. I ara, un balanç?

M'ho he pensat bé, a les Cançons de la Mediterrània, municipals per enmig, sembla políticament assegurada la continuïtat del festival, donat que per als organitzadors el balanç general és, en aquest sentit, positiu. Esperarem un any, i en acabar ho contarem.

Coment amb un amic la quasi sorprenent aflluència de públic a les nits.

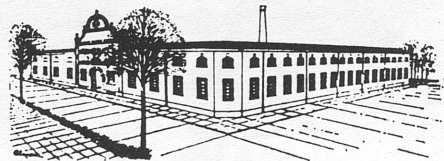
Em demana si no seran aquests els recanvis per a la música comercial-oficial d'ara mateix. Tal vegada d'això parlarem un altre dia. ■

llibreria

Jovellanos

- pósters
- làmines
- postals...

Jovellanos, 1 Tel. 72 14 66
Ciutat de Mallorca

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

Telèfon 50 19 00

INCA

ESGLÉSIA NOSTRA

LA LENGUA CATALANA
EN LES MISSES DOMINICALS A MALLORCA

PERE LLABRÉS I MARTORELL

SITUACIÓ ACTUAL

A l'àrea de Sociologia de la llengua del II Congrés internacional de la llengua catalana, que tingué les seves sessions a Girona, vaig presentar el proppassat 6 de maig una comunicació sobre l'ús actual de la llengua catalana en l'Església de Mallorca.

Per redactar aquesta ponència, vaig intentar recollir totes les dades possibles sobre les misses que se celebren a Mallorca els dissabtes horabaixa i els diumenges i festes de precepte. Vaig recollir els horaris de misses publicats per bé que vaig haver d'acudir sovint a consultes personals amb els responsables de les esglésies per aclarir en quina llengua se celebraven les misses anunciades. Crec que ho vaig poder aclarir gairebé amb una exactitud total.

Com que certament aquesta estadística no es publicarà a les actes de l'esmentat Congrés, he cregut que seria bo publicar-la a *LLUC*, si més no perquè resti aquí com a document per a la història. Crec que és la primera vegada que d'aquesta forma completa es publica una estadística sobre misses a Mallorca.

Aquesta estadística reflecteix la situació de les misses a les esglésies de Mallorca per l'abril del 1986.

Darrera el nom de cada parròquia o església trobareu el nombre de misses celebrades en mallorquí, i a continuació el de les misses celebrades en castellà. Cal fer notar que a algunes parròquies amb forta presència turística se celebren misses en llengües estrangeres. Com que aquí ens interessa veure el percentatge de misses celebrades en la nostra llengua sobretot, he inclòs en la segona columna les celebrades en castellà o altres llengües forasteres.

He dividit Ciutat en 4 sectors segons la diversa composició sociològica i urbanística. El primer sector és constituït per les parròquies i esglésies del centre històric, el que estava senyalat per les antigues murades i ara per les avingudes. El segon inclou les parròquies de l'eixample i també les parròquies més foranes de Ciutat (p. e. Sant Jordi i Son Sardina). Encara que s'hagueren pogut distingir dos sectors, crec que des de molts de punts de vista aquestes barriades de Ciutat són consemblants: hi ha moltes famílies mallorquines, una certa presència d'immigrants de parla castellana, un ambient més «mallorquí» que el que caracteritza el sector tercer, format per les parròquies amb un contingent fort d'immigrants, que correspon al cinturó més obrer de Ciutat. Finalment distingim el sector quart, de les parròquies de llocs turístics.

Vegem ja les estadístiques:

NOMBRE DE MISSES CELEBRADES A MALLORCA
EN LENGUA CATALANA I EN ALTRES LENGÜES
A LA CIUTAT I A LA PART FORANA

Nota prèvia: Les parròquies i esglésies són presentades per ordre alfabètic. Primerament es posa el nombre de misses celebrades en català de Mallorca i després el de celebrades en llengua castellana o en altres llengües estrangeres. A Ciutat he posat en cursiva les esglésies parroquials.

Església de Binissalem (Fotografia Arxiu «Ultima Hora»)

CIUTAT DE MALLORCA

1. PARRÒQUIES I ESGLÉSIES DEL CENTRE HISTÒRIC		
Agustins (El Socors)	—	4
Caputxins	—	2
Caputxins	3	4
Catedral	1	5
Centre Eucarístic	—	2
L'Anunciació (La Sang)	2	4
La Concepció	—	3
La Mercè	—	7
La Missió	—	4
Monti-Sion (Jesuïtes)	1	5
Reparadores	—	1
Sagrats Cors	1	3
Sant Felip Neri	—	6
Sant Francesc	4	4
<i>Sant Jaume</i>	1	7
Sant Joan de Malta	—	5
<i>Sant Miquel</i>	—	8
<i>Sant Nicolau</i>	2	7
Sant Telm	—	1
Santa Caterina de Sena	—	2
Santa Clara	—	1
<i>Santa Creu</i>	1	7
<i>Santa Eulàlia</i>	2	6
Santa Isabel (Jerònimes)	1	—
Santa Magdalena	1	2
Santa Margalida (parròquia castrense)	—	3
Santa Teresa	—	2
TOTAL:		20 105

2. PARRÒQUIES I ESGLÉSIES DE L'EIXAMPLE I
FORANES

Ca'n Domenge	—	2
Casa Blanca	1	—
<i>Crist Rei</i>	2	2
<i>Coll d'En Rebassa</i>	1	3
Dominiques	—	1
<i>Es Pitlarí (St. Francesc)</i>	1	2
<i>Génova (El Salvador)</i>	—	4
Germanetes dels Pobres	—	1
<i>Immaculat Cor de Maria</i>	2	4
La Bonanova	—	3

La Immaculada Concepció (St. Magí)	1	5
La Real	3	—
L'Assumpció (Son Espanyolet)	1	3
L'Encarnació	4	2
Mare de Déu del Carme (PP. Carmelites)	1	6
Mínims (Cas Vicari)	—	3
Sa Garriga	1	—
Sagrat Cor de Jesús	2	3
Saleses	—	1
S'Aranjassa (St. Isidre)	3	—
Sant Alons Rodríguez	2	5
Sant Joan d'Avila	—	1
Sant Joan de Déu	—	1
Sant Jordi	3	—
Sant Josep Obrer	2	3
Sant Josep del Terme	2	2
Sant Pau	—	3
Sant Pius X	2	3
Sant Sebastià	2	5
Santa Caterina Tomàs	3	4
Santa Teresa de l'Infant Jesús	2	3
Santíssim Redemptor	—	1
Santíssima Trinitat	3	4
Son Espanyol	1	—
Son Ferriol (Sant Antoni Abat)	2	1
Son Rapinya (Sant Bartomeu)	—	3
Son Sardina	2	1
TOTAL:	51	87

Església de Son Sardina (Fotografia: A. Bauçà)

3. PARRÒQUIES DE BARRIADES AMB UN CONTINGENT FORT D'IMMIGRATS

Beat Ramon Llull	—	4
Corpus Christi	—	3
Es Molinar (Mare de Déu del Remei)	1	3
La Resurrecció	1	2
La Sagrada Família	—	3
La Soledat	1	3
L'Esperit Sant	—	2
Mare de Déu del Rosari	1	2
Mare de Déu de Lluc	1	2
Mare de Déu de Montserrat	1	2
Sant Francesc de Paòla	—	4
Sant Roc	—	4
Sant Vicenç Ferrer	—	4
Sa Vileta	1	3
TOTAL:	7	40

4. PARRÒQUIES I ESGLÉSIES DE LLOCS TURÍSTICS

Ca'n Pastilla (Sant Antoni de la Platja)	—	3
El Terreno (Mare de Déu de la Salut)	—	5
La Porciúncula	2	5
Sant Agustí	—	4
Santa Brígida	—	3
Sant Ferran (Platja de Palma)	—	5
Sant Pere Claver (Portopí)	—	3
Ses Cadenes	1	—
Sometimes	—	2
TOTAL:	3	30

PART FORANA

1. PARRÒQUIES I ESGLÉSIES SENSE GRAN AFLUÈNCIA DE TURISTES

Alaró	4	—
Alcúdia	3	1
Algaida	4	—
Alqueria Blanca	2	—
Andratx	3	1
Ariany	3	1
Artà: parròquia	4	1
Ermita de Betlem	1	—
Franciscans	3	1
Sant Salvador	1	—
Santa Caterina	1	—
Banyalbufar	2	1
Biniàli	2	—
Biniamar	2	—
Biniaraix	2	—
Binissalem: parròquia	4	—
Monges carmelites	1	—
Búger	3	—
Bunyola	3	—
Caimari	3	—
Calonge	3	—
Calvià	1	2
Campanet	3	—
Campos: parròquia	4	—
Sant Francesc de Paòla	1	—

Capdellà	2	1
Capdepera	2	1
Cas Concos	3	—
Consell	4	—
Costitx	3	—
Cura	2	—
Deià	—	3
Es Carritxó	1	—
Es Llombards	3	—
Esporles: parròquia	1	2
Es Verger	—	1
Vilanova	1	—
Estellencs	—	3
Felanitx: parròquia	5	—
Cementiri	—	1
Sant Agustí	2	1
Sant Alfons (Teatins)	—	4
Sant Salvador	1	—
Fornalutx	3	—
Galilea	3	—
Inca: parròquia de Crist Rei	2	1
parròquia de Santa Maria la Major	4	2
parròquia de Sant Domingo	4	3
Sant Francesc	1	3
Santa Magdalena	—	1
Jerònimes	—	1
Puresa	—	1
Jornets	1	—
L'Horta de Sóller	3	—
Lloret de Vista Alegre	3	—
Lloseta	3	1
Llubí	4	1
Lluc	7	—
Llucmajor: parròquia	4	1
Gràcia	1	—
Sant Bonaventura	3	2
Manacor: parròquia de Crist Rei	4	2
parròquia Verge dels Dolors	3	3
parròquia de Sant Josep	—	2
Sant Pau	1	2
Sant Vicenç Ferrer (Dominics)	1	5
Benedictines	1	—
Es Serralt	—	1
Fartàritx	—	2
Hospital	—	1
Ses Cabanasses	1	—
Mancor	3	—
Maria de la Salut	4	—
Marratxí (Sant Marçal)	3	1
Es Figueral	—	1
Marratxinet	—	1
Montuiri	3	—
Moscari	3	—
Muro	5	1
Orient	2	1
Palmanyola	—	2
Petra: parròquia	4	—
Bonany	1	—
Franciscans	—	2

Pina	2	—
Pla de Na Tesa	2	—
Pollença: parròquia	4	—
Monti-Sion	—	1
Sant Domingo	1	—
Sant Jordi	1	—
Pont d'Inca	2	1
Porreres: parròquia	4	—
Sant Felip Neri	—	3
Pòrtol	2	1
Puigpunyent	1	2
Randa	3	—
Ruberts	1	—
Sa Pobla: parròquia	6	—
Crestatx	1	—
S'Arracó	—	3
S'Esgleieta	1	2
S'Horta (Felanitx)	4	—
Sant Honorat	1	—
Sant Joan	4	—
Sant Llorenç des Cardessar	4	—
Santa Eugènia	3	—
Santa Maria del Camí: parròquia	4	—
La Soledat	2	1
Santa Margalida	3	1
Santanyí	4	—
Selva	3	—
Sencelles	4	—
Sineu: parròquia	4	—
Concepcionistes	1	—
Sóller: parròquia	4	1
Hospital	1	1
L'Olivar	1	—
Sagrats Cors	3	2
Sant Felip Neri	3	—
Son Carrió	2	1
Son Macià	2	—
Son Negre (Felanitx)	—	1
Son Negre (Manacor)	—	1
Son Servera	3	2
Son Valls	1	—
Valldemossa: parròquia	1	2
Cartoixa	—	1
Vilafranca de Bonany	4	—
TOTAL:	275	93

doncs, és d'un 84 % de misses en castellà i solament d'un 16 % en la nostra llengua.

En el sector segon trobam 138 misses, 87 en castellà i 51 en mallorquí. El percentatge és, doncs, d'un 63 % en castellà i d'un 37 % en català.

En el sector tercer es diuen 47 misses, 40 en castellà i 7 en català. Això suposa un percentatge d'un 85 % de misses en castellà i d'un 15 % en mallorquí.

En el sector de llocs turístics, trobam 33 misses, de les quals 30 se celebren en castellà o altres llengües, i 3 en mallorquí. La nostra llengua té un percentatge, doncs, del 10 %.

El percentatge total de Ciutat és aquest: sobre 343 misses celebrades, n'hi ha 262 en castellà i 81 en mallorquí, un 76 % de misses són en castellà i només un 24 % en mallorquí.

En les parròquies de la part forana, només he introduït la divisió entre parròquies que podríem anomenar «normals» i les que reben gran influència de turisme, que són els llocs d'estiuieg. En el sector primer, he comptat 368 misses, de les quals 275 se celebren en la nostra llengua i 93 en castellà. El que ens dona un percentatge del 75 % en llengua catalana, i un 25 % en castellà. En els llocs de turisme i estiuieg se celebren 84 misses, 21 en mallorquí i 63 en castellà o altres llengües foranes. Un 24 % són en mallorquí i un 76 % en foraster.

A la part forana se celebren 452 misses entre dissabte horabaixa i diumenge: 296 són celebrades en la nostra llengua, mentre 156 se celebren en castellà, o en llengües estrangeres en els llocs més visitats pels turistes.

Cal remarcar que a 50 parròquies de la part forana totes les misses són celebrades ja en la nostra llengua. Només n'he senyalat quatre en què totes les misses injustificadament se celebren en castellà.

La suma total és aquesta: a Mallorca se celebren 795 misses dominicals, 377 en llengua catalana i 418 en altres llengües. Hi ha un 48 % de misses celebrades en mallorquí enfront d'un 52 % de misses en castellà i altres llengües.

BREU REFLEXIÓ FINAL

Per bé que encara el predomini del castellà sigui un fet a les misses que se celebren a la nostra illa cada diumenge, predomini ben injustificat i totalment injust en moltes parròquies i esglésies, hem de constatar que s'han fet grans passes des d'aquell 7 de març del 1965 en què, per desgràcia, la nostra Església majoritàriament (quasi unànimement) passà del llatí al castellà en totes les celebracions litúrgiques. Ho féu certament en contra de l'esperit i la lletra del Concili que just parla de *llengua vernacle* (seguint la tradició de Trento) quan obre les portes de la Litúrgia a les llengües vives.

La normalització lingüística a les nostres celebracions ja és gairebé un fet a moltíssimes parròquies de la part forana, on el reculat ha anat reculant a favor del català. De cada dia les excepcions minven i el bon seny pastoral s'imposa.

Ciutat, sobretot en alguns sectors, es resisteix a l'ús normal de la nostra llengua. Hem de dir que hi ha dos factors que ens són ben contraris: una tradició de segles, anterior fins i tot a les «piadoses» disposicions del rei Carles III, que perdura en el conservadorisme alienant de bona part del clergat i dels practicants del centre històric; i en els barris perifèrics, la forta presència d'immigrants de parla castellana, per bé que sovint els mallorquins són majoria en les celebracions.

Les perspectives no són pessimistes. Cal reconèixer que, quant a actes públics en la nostra llengua, l'Església ha estat capdavantera en la societat mallorquina. Cal deplorar certament infidelitats injustificables que perduren. La normalització de la llengua de Mallorca en tots els àmbits ajudarà certament la normalització del català a la Litúrgia. Si els nins aprenen la nostra llengua a les escoles ¿es podran mantenir dins alguns anys tantes misses en castellà sense contradir la llei i l'esperit de la normalització de la nostra llengua, dret inalienable del nostre poble? ■

2. PARRÒQUIES I ESGLÉSIES DE LLOCS TURÍSTICS I D'ESTIUIG

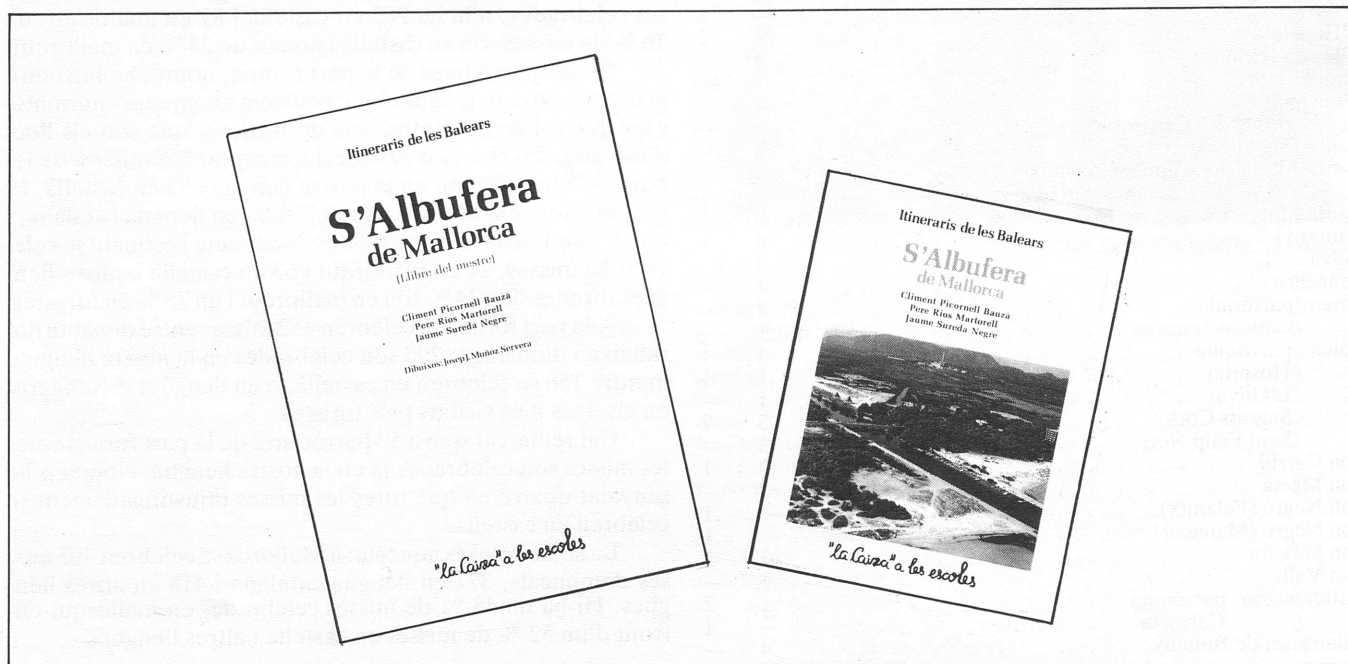
Cala Blava (Llucmajor)	—	1
Cala Figuera (Santanyí)	1	—
Cala Millor (Son Servera)	—	3
Cala Morlanda	—	1
Cala Murada	—	1
Cala Pi (Llucmajor)	—	1
Cala Rajada	1	2
Cala d'Or	—	3
Camp de Mar (Andratx)	—	1
Ca'n Picafort	2	2
Colònia de Sant Jordi	—	4
Colònia de Sant Pere	3	—
Es Carregador (Capdepera)	—	1
Palma Nova	—	6
Peguera	—	4
Portals	—	3
Port d'Alcúdia	2	2
Port d'Andratx	—	3
Port de Pollença	—	3
Port de Sóller	2	1
Porto Colom	2	1
Porto Cristo	2	4
Porto Petro	1	—
Sa Ràpita (Campos)	2	—
S'Arenal (Llucmajor i Palma)	2	3
Santa Ponça	—	5
Sant Telm	—	1
S'Estanyol	—	2
S'Illot (Manacor)	1	3
Son Serra de Marina	—	2
TOTAL:	21	63

ELS PERCENTATGES

En el recinte antic de Ciutat, entre dissabtes horabaixa i diumenges, se celebren un total de 125 misses, de les quals només 20 són en mallorquí i 105 en castellà. El percentatge,

ITINERARIS DE LES BALEARS: S'ALBUFERA DE MALLORCA

Acaba de sortir a la llum pública, dins el programa de «la Caixa a les escoles», una important eina per a l'Educació Ambiental: *S'Albufera de Mallorca*, primera obra de la col·lecció *Itineraris de les Balears*, realitzada per Climent Picornell, Pere Rios i Jaume Sureda i amb dibuixos de Josep J. Muñoz.

Es tracta d'un material didàctic elaborat per a les escoles, tot i aprofitant l'experiència obtinguda a partir de l'Excursió a Alcúdia - Albufera - Horta de Sa Pobla, activitat del programa «la Caixa a les escoles», curs 1979-80, i dirigit fonamentalment al Cicle Superior de l'E.G.B., però que pot esser utilitzat també en els primers cursos de les ensenyances mitjanes, i que pretén servir per a donar a conèixer als escolars la importància ecològica de S'Albufera, mostrar-los la interdependència del medi, les relacions de l'home amb aquesta zona —tant en el passat com en el present—, per tal d'aconseguir unes actituds i uns comportaments favorables al medi ambient.

Aquest material pretén esser, en definitiva, una aportació més a la salvació de S'Albufera.

DE LA INTRODUCCIÓ DELS AUTORS:

Avui en dia es parla insistentment d'Educació Ambiental i no es deu a una moda més o manco momentània sinó a una necessitat profunda de la nostra cultura. Hem arribat a tal grau de degradació de l'entorn natural i social que cal que els sistemes escolars es programin per a lluitar contra aquelles tendències que pareixen conduir a un futur no gens clar per a la Humanitat.

Entre altres coses, l'Educació Ambiental passa per dos camins: Donar a conèixer l'entorn immediat i conscienciar sobre els problemes ambientals d'aquest entorn. I, ambdós

mitjançant unes tècniques didàctiques que suposin un contacte directe amb la realitat.

S'Albufera és la zona humida més important de Mallorca i també un dels espais naturals més degradat i amenaçat i, per tant, més necessitat de protecció i conservació.

La conservació i protecció de S'Albufera implica, a més de la prohibició dels usos que la poden degradar, una gestió a l'àrea que restableixi l'equilibri ecològic alterat i que possibiliti la seva funció científica, contemplativa o d'esplai i pedagògica. L'adquisició per part de la Comunitat Autònoma de bona part de la zona, que serà administrada pel Servei de Conservació de la Naturalesa (SE.CO.NA) de la Conselleria d'Agricultura, obre un camí d'esperança per a la preservació d'aquest espai natural excepcional.

A S'Albufera es pretén realitzar no sols les funcions conservacionistes i científiques necessàries sinó també aprofitar les seves possibilitats educatives, tasca aquesta que s'ha d'enfocar a dos grups ben diferenciats: La població adulta que la visita i la població escolar. Pel que fa als escolars, no es tracta de mostrar, explicar i interpretar l'espai natural en un temps limitat, sinó de proporcionar a les escoles els mitjans adients perquè S'Albufera, d'una banda, s'introdueixi en els programes escolars i, d'altra banda, serveixi perquè els escolars puguin estudiar en aquest lloc d'una forma directa processos, principis i fenòmens que ara estudien de forma llibresca. Itineraris de natura, recursos àudio-visuals, programacions... són els mitjans didàctics necessaris.

DESCRIPCIÓ DEL MATERIAL:

A – GUIA DIDÀCTICA

La guia didàctica pretén ésser un recurs útil i senzill que orienti el mestre que vulgui usar el material Itinerari a S'Albufera.

Amb poques pàgines s'assenyalen els objectius generals i l'estructura dels continguts i de les activitats, i es faciliten i descriuen suggeriments per a la utilització dels recursos del material.

I.–OBJECTIUS GENERALS:

— Conèixer les característiques principals de S'Albufera, la fauna, la flora, els aprofitaments humans i la seva degradació.

— Conscienciar-se de la importància de preservar la zona humida més important de Mallorca.

II.–ESTRUCTURA DE CONTINGUTS:

— Introducció

- Què és una albufera?
- Procés de formació.

• La barra litoral, la llacuna interior, els torrents, els desaiguaments.

• Albuferes de les Balears.

— S'Albufera d'Alcúdia - Muro - Sa Pobla

• Localització.

• Hàbitats més característics:

– Barra litoral: platja i dunes (vegetació i urbanització).

– Zones inundades de la llacuna interior, vegetació característica. Aus —importància de S'Albufera per a les aus migratòries—, amfibis i rèptils.

– Camins i voreres dels canals: vegetació.

– Salicorniar.

• Aprofitament humà de S'Albufera

– Dessecacions de S'Albufera i aprofitament agrícola.

– Pesca a S'Albufera: les anguiles.

– La caça: abusos.

– Urbanització de S'Albufera.

– Altres consideracions: l'antiga fàbrica de paper i la central tèrmica d'Es Murterar.

• Importància de la conservació de S'Albufera

– Ecosistema humit: importància per a la fauna.

– Utilització racional de l'espai.

III.–ESTRUCTURA D'ACTIVITATS:

La guia proposa una temporalització de totes les activitats que figuren en el quadern de treball de l'alumne (L'Itinerari), distribuït en tres etapes:

1.–Motivació i preparació de la sortida.

2.–Sortida i realització de l'itinerari.

3.–Recapitulació i treballs posteriors.

IV.–RECURSOS DIDÀCTICS:

La guia descriu les característiques i suggereix la forma d'utilització de la col·lecció de diapositives (amb comentaris i observacions pràctiques per a cada diapositiva) i del llibre-quadern de treball de l'alumne (l'itinerari); finalment aporta una bibliografia comentada sobre els continguts de la unitat.

B – LLIBRE-QUADERN DE TREBALL PER A L'ALUMNE (L'ITINERARI)

L'eix central del quadern de treball «Itinerari a S'Albufera» és la realització de la sortida efectuant l'itinerari proposat, encara que també hi ha un bon grapat d'activitats a realitzar abans i/o després de la sortida. Per això, el quadern està estructurat en base a una introducció que tracta de la localització de la zona a mapes i plànols, i de la formació geològica de S'Albufera, cinc aturades a diferents llocs, i una cloenda que versa de la recapitulació dels diferents hàbitats de S'Albufera i de les relacions tròfiques als ecosistemes humits.

El llibre-quadern de treball, de 86 pàgines, presenta el text imprès en dues tintes, per a distingir les activitats a fer durant l'itinerari de les que es poden fer abans o després de la sortida, i consta de nombroses il·lustracions, la majoria a color, que expliquen els continguts de la unitat i caracteritzen el quadern com una guia de camp.

Hi ha *mapes i plànols* de la zona i de l'itinerari i de les migracions d'aus i d'anguiles, *dibuixos* de les plantes i de la fauna més característica, *esquemes* de la fabricació de paper, de la producció d'energia elèctrica i de piràmides i xarxes tròfiques, fotografies diverses dels hàbitats, fauna i vegetació de S'Albufera, d'exemples d'aprofitament humà i de degradació de la zona.

C – COL·LECCIÓ DE DIAPOSITIVES

Consta de quaranta diapositives a color sobre les característiques generals de S'Albufera i dels diversos hàbitats que s'hi distingeixen. Resulta especialment útil per a motivar el treball dels alumnes sobre tot el tema. ■

HORIZONS SEPARABLES

TURCS! (i2)

BORO MIRALLES

Impressionant Èfeso. He tengut la sort d'anar-hi capalfosc i els guiris ja han escampat. Runes, pedres amuntegades una suvora l'altra que no em diuen res. Dues vies s'han conservat, però, dues vies que denoten un carrer ample, enllumenat, lloc de trobades i converses aclaridores, rostres retallats sobre un blau de cel jònic —la llum que il·luminaria també els grecs i a nosaltres—, que no pot sinó despertar sensualitat i ganes d'estimar.

Molt a prop, Kuşadasi, poblet caigut en les urpes dels tours operators, on els quatre carrers de baix són igual que a Palma Nova o Benidorm, i on els indígenes assetjats, s'han mantingut a les parts altes i poden així conservar les cases i la mar dels seus pares.

Passegem arreu vora aquesta mar i anem deixant enrera esquelets d'hotels que estaran a punt per l'estiu que ve. El camí es xapa de sobte per una barrera i uns cans borders guau! guau! guau! Lentament s'acosta un home rude i amb robes de final de mes, gastades, empolegades. Estirant el coll li demanem si podem arribar a la petita platja que s'albira a la part-baix de la casa, solitària i acollidora. Ens dona la mà, grossa i callosa, només obrir la tanca. Sols xerra turc, i té tot el dret del món de fer-ho així. Ens acompanya fins al senderol que davalla i amb la mà que ja coneixem ens aplana el camí indicant-nos que clar que sí, endavant.

Restem a la platja unes hores. Quan estic dins l'aigua pens en els viatgers d'altres èpoques que hauran alleugerat els seus cossos de la calor d'aquest sol lluent com mil dimonis en aquesta mateixa cala.

Un poc bressolat per reinvençions històriques i fantasies pròpies estava quan el veig. S'acosta duent una safata platejada carregada amb dos tassons

A un mercat turc. Imatge presa per Pierre Loti a la primera dècada del segle.

de te amb la cullereta dedins i una sucraera. Enmig la seva cara de fang quar-tejat, un somriú ancestral d'hospitalitat musulmana. Seu amb nosaltres i comença una conversa amb gestos —el llenguatge més antic del món— perquè les paraules no tenen sentit ara.

—... no... no som deustzes, espanyols diuen... sí...

Li assenyalo damunt un mapa 1:750.000 que venim d'una illa a l'altra banda de la mar que tenim endavant. Estic segur que és el primer pic que en veu un, de mapa. És igual, ell recorre unes quantes vegades amb el seu ditàs la distància entre Turquia i aquella taqueta surant en blau i riu.

—jo... Boro... i tu?

—... ah! Mustafà! ha ha, Mustafà!

Mustafà jo sé que mai no em llegiràs, entre altres motius evidents perquè

dubt que sapiguessis llegir, però així mateix t'ho dic: tu ets la deixa de les nombroses i florescents civilitzacions que per aquí han passat, tu tens l'enorme poder de la humilitat, el ric gust de la senzillesa, la blamor de sol calent en els teus ulls. Per això, a tu Mustafà, i a tots els Mustafàs de per arreu d'aquestes riberes d'argila i verd, te vull cridar que caic en amor per tu, que ets la part sagrada de la vida, l'animal que esdevindrà àngel.

Ja sé que mai no em podràs llegir, però m'agradaria tant fer-me entendre per a tu! I en els moments en què m'ei-xug i la secor cruïlla el meu pit, abraçar-te i bategar de bell nou amb el teu alenar, ruixar-me amb la humitat de la teva suor i restar així, bullent i devot, fins que perdéssim la forma i la mar creixés amb una gota de més. ■

llegiu

**mallorca
socialista**

PSM

Partit Socialista de Mallorca
carrer Temple, 7 - Ciutat

ENIGMES DE LA NOSTRA HISTÒRIA

LA DESCOBERTA DE GUINEA

MIQUEL FERRÀ I MARTORELL

El gran atlas de Jafudà Cresques és un dels documents més impressionants que ens ha legat la història ja que rera el seu món de fantasia popular hi apareix igualment el testimoni fiable, la dada insòlita, la referència exòtica... I per això mateix entorn als dibuixos d'admirable ingenuïtat i a les meticuloses inscripcions han de brollar, força-dament, nombrosos interrogants. Vet ací el que avui ens ocupa: ¿Qui, quan i com va descobrir la Guinea en aquest, el nostre, reialme mariner? No hi ha dubte que el mapa que els Cresques executaren al llarg d'una partida d'anys es nodria del que navegants, viatgers i homes de la mercaderia relataven a la tornada de les seves atzaroses travesies. I així, en el que pertoca a Guinea, el mapamundi, sobre el deforme contorn africà, ens assenjala amb una muralla de rocs la que vol esser la cadena muntanyenca de l'Atlas, marcant-hi un pas congost que porta la següent llegenda:

«Per aquest loch pasen los marchaders que entren en la terra dels negres de Gineua».

I al sud del Sahara hi apareix el dibuix clar i detallat d'un monarca de raça negra vestit amb una llarga túnica, que no porta turbant com els seus veïns sinó una mena de corona, un bàcul rematat per una fulla de palmera i una gran pedra d'or a la mà dreta. La inscripció diu: «Aquest senyor negre es appellat Mussemelly, senyor de los negres de Guineua. Aquest rei es lo pus rich e pus noble, senyor de tota esta partida per l'abundancia de l'or qual se recull en sua terra».

El territori de Guinea o Ginuia mostra per altra banda algunes ciutats de nom estrany: Tenbuch, Melli, Gougen, Maynia, totes elles representades en forma de fortificació excepte Tenbuch, que reproduceix clarament una vivenda de planta rectangular amb una sola porta i teulada de doble vessant, segurament de palla i ramatges i murs de bambú o canya... ¿Però... qui pot esser realment Mussemelly i quina és la ciutat de Tenbuch? Recordem que el mapamundi d'Abraham i Jafudà Cresques degué esser realitzat de 1381 a 1394, quan els Cresques habitaven les cases immediates al portal i hort del Castell del Temple, a Ciutat de Ma-

Guinea, un món exòtic

llorca i que Jafudà tenia tal relació amb els navegants que el coneixien més popularment pel «jueu de les brúixoles», fet que reforça la tesi de l'existència de confidents testimonials en matèria geogràfica, directament experimentada en el decurs de complicats viatges. I en un d'aquests viatges, el nostre explorador desconegut es pogué trobar al Reialme de Benin, antic estat africà del Golf de Guinea situat a l'Oest del curs inferior del riu Níger. Fundat per membres de la tribu Yoruba vers el segle XII arribà al seu apogeu durant els segles XV a XVII. Són famosos els seus bronzos i s'han trobat més de mil escultures de reis, reines, tambors, copes, relleus

etc. encara que els noms de tals monarques desapareixen dins la nit del temps. Potser un d'ells fou el nostre Mussemelly, que no és altra cosa que la contracció dels mots àrabs (no oblidem que la cultura beninesa estava força islamitzada) Mossé i Melik, és a dir, Moisès-Rei. Per altra banda, la ciutat de Tenbuch, que com ja hem dit està representada amb una de les vivendes natives que avui mateix podeu veure a Kano (Nigèria) no pot esser altra que Tenbuc o Tombuctú, actual població a la República de Malí, port fluvial sobre el riu Níger i que fundada pels tuaregs a finals del segle XI fou un actiu mercat d'esclaus negres. ■

NOTES D'EDUCACIÓ

DEL VALOR EDUCATIU DELS VIATGES DE VACANCES, O DE LLIBRES I VIATGES

RAMON BASSA

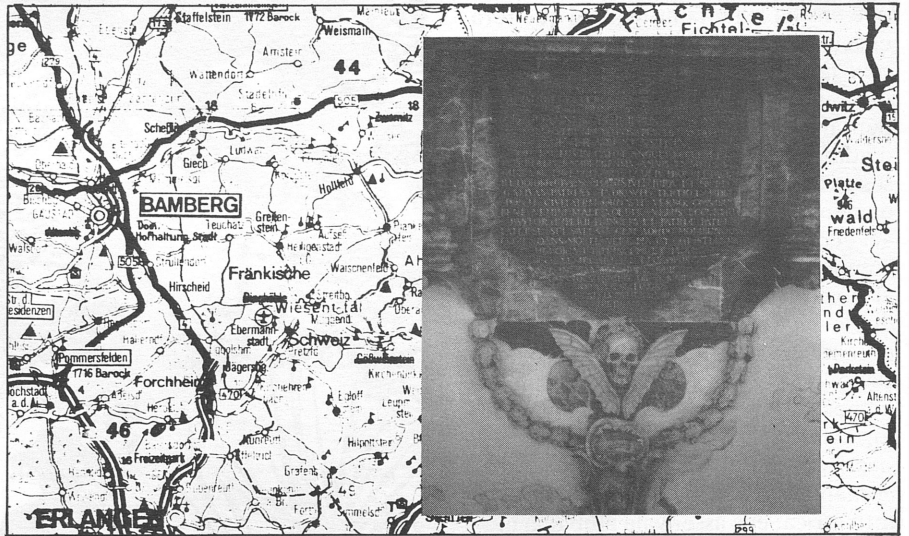
La meua primera idea era parlar d'un tema aparentment més seriós, però, després, el clima i l'ambient calorós m'han guanyat i ho deix per al setembre.

Aquest mes, m'agradaria compartir amb els lectors el tema de les vacances d'estiu, però des d'una perspectiva agradable, lúdica. Per què no combinar les vacances —i més si se surt a viatjar a algun país— amb el món literari, amb el llibre i fins i tot amb el fet educatiu?

Us en posaré dos exemples personals: l'estiu passat vaig —vàrem— fer un viatge en cotxe pel sud d'Alemanya, principalment per Baviera, després de travessar l'Estat francès i Suïssa. Tant si conduïxes com si fas de copilot, has d'estar atent a la carretera i als indicadors dels noms de les poblacions per on passes, per tal de no equivocar-te i perdre't. Per això, els noms i un plànol adquireixen un nou valor, evidentment, fas investigació del medi i fas orientació dins l'espai geogràfic. Si anau acompanyats d'al·lots, imaginau quin bon primer exercici real: *saber interpretar les dades d'un plànol i orientar-se*. Quasi res; a vegades, no se'n surt ni un adult.

Després, *observar i anotar els noms de les poblacions i dels llocs* per on un passa. Així, en passar per la regió de l'Avairon (Occitània), a l'Estat francès, no vaig poder-me estar de recordar Víctor, l'infant «salvatge» trobat als boscos d'aquella regió, i pensar en el llibre d'Itard on explica les seves observacions i els contactes amb aquest al·lot que caminava sobre quatre potes, observacions que tengueren influències en camps de la pedagogia com l'educació especial, l'educació dels sord-muts, l'ús de material manipulatiu que influí a Maria Montessori, i tantes altres coses. O, senzillament, *contar oralment* l'aventura de la descoberta d'un infant —que prengueren per un animal salvatge al principi— que vivia tot sol en aquells boscos i s'alimentava del que hi trobava. Us imaginau quina extraordinària i rica història per narrar!

O la sorpresa atzarosa de visitar una església a un poble d'Alemanya ano-

Tomba de J. F. A. Frankenstein (segle XVIII) a Bamberg (Alemanya)
Fotografia de Margalida Parpal

menat Bamberg i trobar-hi a dedins una tomba enorme a un dels murs, amb una làpida amb una calavera blanca en relleu sobre marbre negre, que digui que allà hi ha enterrat un Frankenstein. Tot d'una et recordes del personatge creat per Maria W. Shelley (1797-1851) l'any 1818, popularitzat per tantes pel·lícules més que pel llibre. Quina altra bona ocasió de parlar del llibre i del tema! I de fer divagacions, també: Maria W. Shelley degué conèixer aquesta tomba per casualitat i agafar-ne el nom per a la seva història? Va tenir relacions amb aquella zona d'Alemanya? Hi va viatjar? Com és que per aquella zona també hi visqué l'escriptor i músic E. T. A. Hoffmann (1776-1822)? Es degueren conèixer? Tot això, segons l'edat i les teves afeccions, pot ésser tema de *comentari*, de *record* i fins i tot motiu per voler-ho *investigar* o *consultar* quan un torna al seu lloc de cada dia.

En una paraula, voldria fer una defensa —si és que cal— sobre com els viatges i els llibres es troben connectats. Fins i tot, si un té vacances però no surt, pot viatjar a altres països sense moure's de la seva terra. Però, si a més surts realment, també és una bona ocasió de *dur-te'n algun llibre concret* relacionat amb el lloc del viatge i rellegir-lo al lloc concret; pot ésser poesia, narració, descripció, etc.

Si anau de viatge amb infants és també una bona ocasió de fer «pedagogia del viatge», però no pedagogia avorrida, sinó pedagogia viva. Tonucci i altres bons amics catalans aprofiten aquesta ocasió per *estimular l'observació i la imaginació* dels seus fills: aquests tenen una llibreta o quadern en blanc on *lliurement* hi van aferrant una bitllet, un paper, una entrada; hi escriuen un itinerari; hi contenen una anècdota; hi posen una postal o una fotografia; hi fan un comentari, o hi pinten un dibuix. És en tornar a casa quan aquest quadern és un diari viu, un bell record que guardarà l'infant i fins i tot l'adult si té temps d'ésser un infant.

I perdonau que la calor de l'estiu m'hagi fet ésser tan personal o tan intrascendent en aquesta secció, però... també hem parlat d'educació, no?

MATERIAL SOBRE EL TEMA:

- Un quadern o llibreta en blanc.
- Uns quants retoladors de diferents colors.
- Una barra de goma d'aferrar.
- Un plànol de la zona.
- Una càmera fotogràfica.
- Moltes ganes d'observar i curiositat.
- Uns quants llibres que estiguin relacionats amb la zona: per l'autor, pel tema, per un fragment, per una poesia, per una descripció, etc. ■

EN MIQUEL PER LA CUINA

BASQUES

MIQUEL CARDELL

Vacances o no, xafagor d'agost a Mallorca. Eixams de turistes arreu: estaments oficials ventilen xifres rècord aeroportuàries: evidència i balanç del malbarat.

Entre els estiuejadors, els VIPS: els reis d'Espanya, els prínceps de Gal·les (oh, el bikini de Lady Di!), els reis de la república grega, Balduino i Fabiola..., i tota la catefa d'artistes, rics, nobles i polítics. Molts de polítics, que solen apuntar-se a una malaltia que imagín derivada de les necessitats de la màquina política i informativa que els mantén: la logorrea estival.

I així, un falcó socialista obrero espanyol va i amolla que la idea de Països Catalans és una idea centralista. És clar. És l'imperialisme catalanista qui, per exemple, s'estotja un bon percentatge dels nostres impostos i no amolla ni per desenvolupar les competències del nostre estatut. És el Principat qui té rosaris de lleis i fets que mantenen la nostra llengua minoritzada i en retrocés. És el català de Catalunya el que substitueix el català de Mallorca als jocs dels nins. No l'espanyol. És a Barcelona a qui hem de suplicar per desenvolupar l'ensenyament en la nostra llengua. I on es va negar la legalitat a

Ràdio Mediterrània. No a Madrid.

Ben d'acord amb aquest senyor deuen estar els cultíssims filòlegs del Sentro Cultural, que troben a paraules com és ara «llépol» proves de l'agressió imperialista catalana.

Ben d'acord també el directiu de la Càmera de Comerç que rematava el ridícul major de l'estiu (el del monument a la foca espàstica i la lapideta vergonyant) dient que «sin que esto signifique haser política, escribimos la lápida en Mallorquín, insisto, en Mallorquín». I això que és a la part de darrera de l'entitat monumental, amb el pla de dissimular i cobrir l'expedient.

Mentre, un foc simbòlic ha cremat Punta de N'Amer, i milenars de cotxes (i autocars de negoci guiri) aixequen polsegueres Naturals d'Especial Interés pels camins i arenals d'Es Trenc. Polsegueres que maten arbres i eixamplen camins. Diumenge a vespre, signatures de fems recorden la feta: «Las Islas Baleares, la gran evasión, lejos de todo eso», els seus dallons.

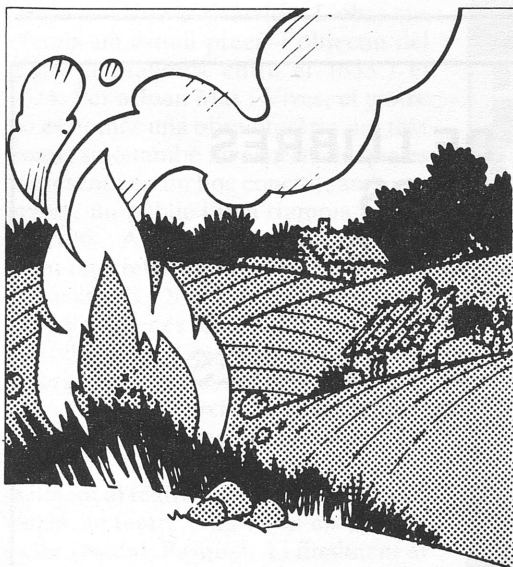
Víctima també de l'agudització logorreica política vacacional, un altre ministre espanyol declara que el nacionalisme és una malaltia juvenil («el nacionalisme, malaltia juvenil de la

—aquesta— democràcia?»). No sap el pes que em lleva de damunt, senyor ministre. Vull dir que em llevaria de damunt, si no fos que ja fa segles que el meu poble, el meu lloc, pateix les conseqüències del més evident, agressor i expansionista dels nacionalismes de per aquí: l'espanyol. I no du traces de millorar d'ençà que els seus comanden, senyor ministre. Ni d'un bon troç.

Agost s'acaba. El president Canyelles pronuncia un pregó a San Francisco - Es Pil·larí, amb promeses de tractaments simptomàtics per els avantatges de la nova autopista. El pregó en espanyol. I ni tan sols en la modalitat balear de l'espanyol, que segurament el president deu voler defensar. O no?

També en foraster, com les ordres que diu que no li anava bé rebre de Madrid, Albertí escriu, alhora, de «regionalismo, autonomismo y nacionalismo» i de la «unidad de una Patria que nadie en su sano juicio pretende destruir» (es refereix a Espanya, no vos pensàssiu...).

Forassenyat, segons sembla, un servidor s'asseu a observar com, finalment, inevitablement, arriba setembre. A la fi. ■

Treballant al camp, mirau prim amb el foc

El foc és una eina molt útil, però també molt perillosa quan es fa servir per cremar rostolls, batzers i la llenya que sobra en haver podat. Aquesta feina provoca cada any molts dels incendis forestals de Mallorca. Per això la llei prohibeix, durant l'estiu, encendre gens de foc fins a 400 m. de la vegetació natural.

Amb el foc, hem de mirar prim.

Evitem els incendis forestals

CONSELL INSULAR
DE MALLORCA
SERPREISAL

Mallorca
cada dia més

L'ULL DE VELLUT

XILE I NOSALTRES

GUIEM DAVIU VICH

Als anys trenta, els i les amants del progrés, de la llibertat i de la democràcia tengueren la guerra d'Espanya com a punt on definir-se i amb el qual identificar-se (en principi amb les forces que resistien la campanya de mortandad i misèria cultural, moral i material que encapçalava Franco). Nosaltres tenim una guerra cada temporada, Algèria, Vietnam o un conflicte guerrer (anunci d'una guerra oberta?): Afganistan, Angola, Nicaragua... i Xile.

A Xile, ara fa tretze anys que esclafaren, literalment, amb tancs, bombes i afusellaments el camí emprès per la «Unidad Popular». No era una revolució radical però era un mal exemple, un exemple perillós i contagiabla. ¿Com es pot atrevir un govern a cercar una identificació considerable amb les forces del treball, de la cultura i del progrés i intentar posar un fre a l'exploració econòmica contra els poderosos poderosíssims? I tot això (encara que amb defectes, errors i dificultats) dintre un clima de debat i usant les institucions democràtiques (aquí podeu afegir-hi burgeses o formals, o res) existents? Podia ser massa, i per tallar-lo de cop i escalivar-nos vet aquí que el gendarme i vigilant de les nostres vides i hisendes, o sigui els Estats Units d'Amèrica del Nord ajudats per la camarilla de generals com Pinochet posà fi a aquella experiència.

Pinochet, el darrer gran dictador o la festa s'acaba?

Què hem de fer ara i aquí nosaltres? S'ha dit i redit que el govern del PSOE ven armes o artefactes similars al general Pinochet (No vos sona no sé què de l'ètica psocialista?). Això és inadmissible des de tots els punts de vista. Hem d'exigir del govern una política exterior completament favorable als pobles que lluiten contra l'opressió. No hi ha raons d'estat que valguin. Vo-

lem una política exterior que faci costat als països que arbitren mesures contra els governs dictatorials basats en l'exploració i la por.

No hi ha cap garantia que un dia nosaltres no siguem ells.

Xile ha de guanyar. Ja no hi ha d'haver un 14è aniversari. Cap persona honrada no es pot sentir aliena del seu destí. ■

**Una cultura en marxa
per a tot un poble.**

Demaneu informació

XARXA
CULTURAL Carrer Ample, 35 (Palau Mornau)
Telèfon 315 10 11 - Barcelona-2

**SERVEI DE LLIBRES
ESTRANGERS
LLIBRES DELS PAÏSOS
CATALANS
JOGUINES I LLIBRES
INFANTILS**

Carrer d'en Rubí, 5
Telèfon 21 38 21
07002 PALMA

LLIBRES

TRIA DE NOVETATS

Coordinació: LLEONARD MUNTANER

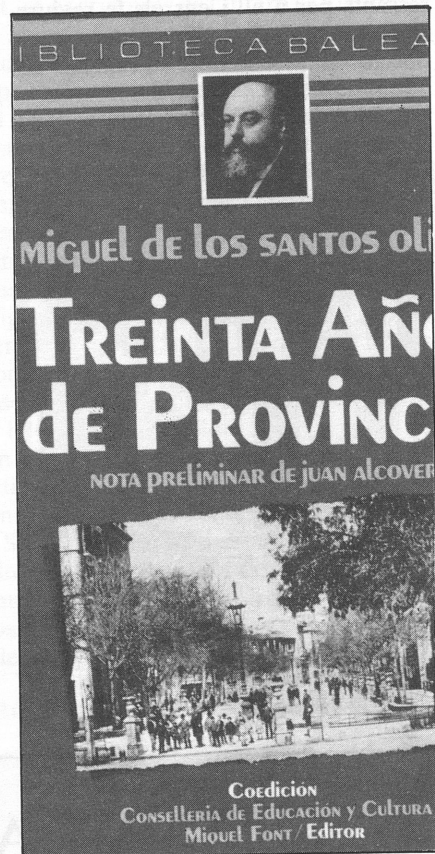

Joan Mas i Vives, *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*. Curial Edicions Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Textos i estudis de Cultura Catalana/13. Barcelona 1986, 355 pp.

Aquest llibre, que obtingué el premi Jaume Massó i Torrents de l'Institut d'Estudis Catalans (1985), és el producte de la memòria de doctorat del seu autor, professor de literatura catalana a la nostra Universitat. L'obra ens ofereix un estudi precís i objectiu del teatre a Mallorca entre el 1833 i el 1874. Per a Joan Mas i Vives, el teatre no és només una obra literària, un text escrit, sinó també un espectacle que es representa en un lloc concret, amb uns actors, un públic i una tramoia també concrets. Aquests elements acuradament interrelacionats són ben presents al seu estudi. Dividit en dos grans capítols, el primer és referit a l'organització teatral: marc legal, teatres, públic, actors, companyies, tramoia, decoracions i vestuari, així com la programació teatral. En el segon capítol es fa referència a la producció teatral, essencialment al teatre públic en castellà i en català, al teatre religiós en els distints cicles (Nadal, Pasqua...) i finalment al teatre profà en català. Sense cap dubte es tracta d'una obra d'un gran interès quant al coneixement de la literatura i de la nostra societat romàntica.

Marià Villangómez, *El Palau de la natura*. Antologia poètica a cura de J. C. Llop. Biblioteca Balear/4. Coedició: Conselleria d'Educació i Cultura (Govern Balear) - Miquel Font, Editor. Palma de Mallorca 1986, 121 pp.

Marià Villangómez i Llobet va néixer a l'illa d'Eivissa l'any 1913; de família acomodada, estudià dret i magisteri, però només es va dedicar a l'ensenyament fins que es va jubilar. A més a més de la seva reconeguda obra poètica, amb llibres tan suggestius com *Els dies*, *Els bens incompatibles*, *El cop a la terra*, sempre ha destacat com un excel·lent traductor de poesia estrangera especialment en llengua anglesa. Aquest llibre, *Palau de la Natura* —títol recollit d'un fragment dels seus versos—, és una selecció de la seva obra poètica confeccionada pel també poeta i escriptor J. C. Llop. Un curtíssim pròleg de M. Villangómez *Sobre la poesia* arrodoneix l'acurada edició.

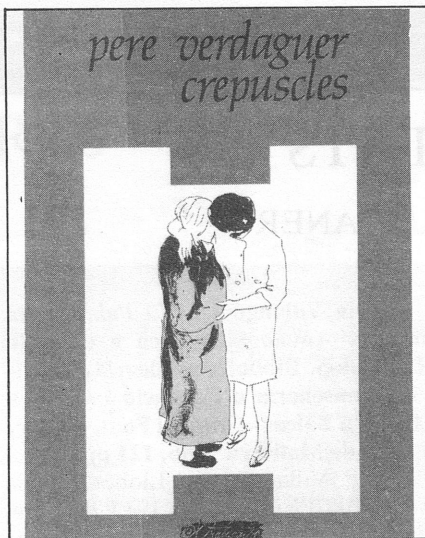
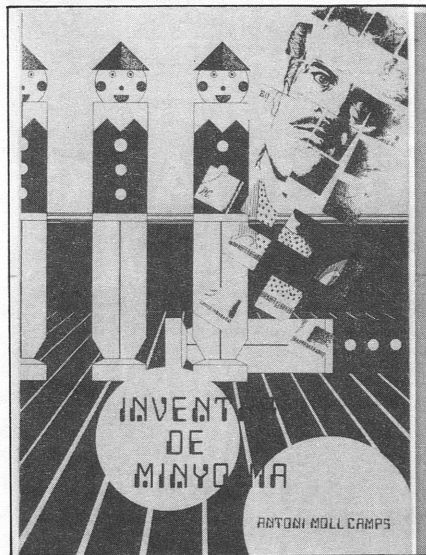
Miguel de los Santos Oliver, *Treinta años de provincia*. Nota preliminar de Juan Alcover Maspons. Biblioteca Balear/2. Coedició: Conselleria d'Educació i Cultura (Govern Balear) - Miquel Font, Editor. Palma de Mallorca 1986, 194 pp.

Miquel dels Sants Oliver (1864-1920), sovint reivindicat per blaus i blancs des d'òptiques molt diverses, fou un intel·lectual mallorquí —per més senyes nat a Campanet— que va viure intensament els aldarulls intel·lectuals i polítics del seu temps. Director a Barcelona de *La Vanguardia*, té una àmplia obra periodística, literària i d'historiador que encara no coneixem del tot. Aquest llibre, *Treinta años de provincia*, és un recull d'onze articles que es publicaren pòstumament i que tracten matèries tan diverses com els símptomes precursors de *La Gloriosa*, passant per les maneres de vida dels mallorquins durant la Primera República i la Restauració, fins a articles netament literaris sobre alguns racons de la seva terra. ■

Antoni Moll Camps, *Inventari de minyonia*. Ciutadella 1986.

És el desè premi Biennial literària de Sant Joan, que compta amb el suport de l'Ajuntament de Ciutadella. Exquísida recreació de la infància de l'autor a través de narracions breus, de veritables poemes en prosa. Antoni Moll aconsegueix fer-nos interessar en uns fets que, en principi, només són interessants per a ell i ens els fa reviure, com assenyala Joan Triadú a la introducció. L'ha editat el «Franzine Esquitx».

T. H.

Pere Verdaguer, *Crepuscles*. Col·lecció «Flash», Llibres del Trabucaire. Perpinyà 1986

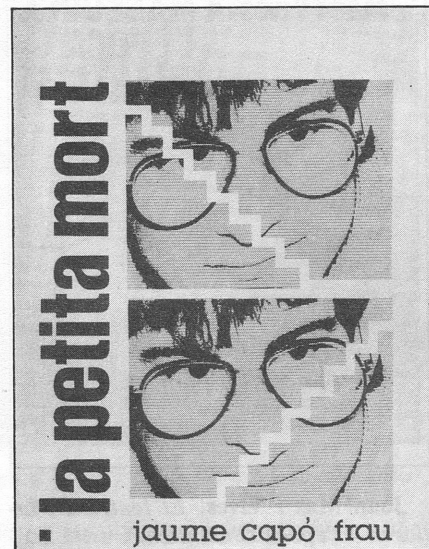
Pere Verdaguer va néixer a Banyoles el 1929 i va passar a França al moment de la retirada, el 1939. Actualment és professor al departament de català de la Universitat de Perpinyà. *Crepuscles* es presenta sota la forma de relacions breus, de prosa poètica. És un llibre de retrats, d'anècdotes i de paisatges, un calidoscopi de visions d'hospital que s'acaben en unes darreres hores de vida al mig d'un ambient agrest.

T. H.

Jaume Capó, *La petita mort*. Manacor 1986.

Es tracta del segon llibre que publica aquest jove narrador manacorí. Una tria personal d'alguns contes que formaven part del llibre inèdit *L'aucell esquiu* i d'uns altres que anaven per lliure. Jaume Capó dóna un pas ferm dins el camp experimental amb un llenguatge treballat. És un dels pocs narradors mallorquins que han sortit els darrers anys. Ah! El preu del llibre és ben barat. L'ha editat «Llunari», la revista de còmic i lletres.

T. H.

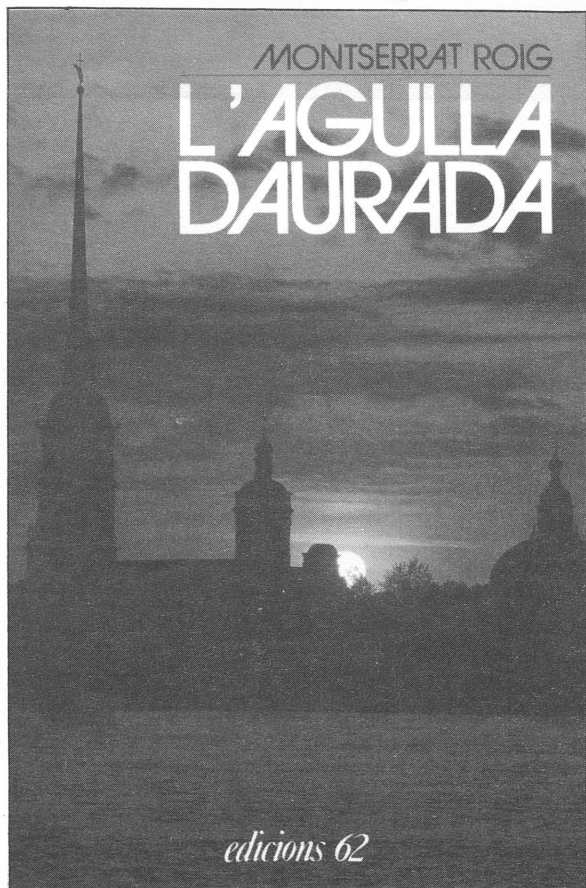
«L'AGULLA DAURADA», DE MONTSERRAT ROIG (1)

PERE ROSSELLÓ BOVER

Com totes les arts, la Literatura consisteix a comunicar experiències. Sovint es tracta d'una sola vivència amb multitud de cares, amb aspectes diversos que palesen la complexitat del real i de la nostra ànima. De vegades, el trajecte serveix de pretext, car —com diu Montserrat Roig a *L'agulla daurada*— viatjar és també «una necessitat de fer dissabte general del món immediat i conegut» (p. 106). Llavors ja no hi ha límits, no existeixen les fronteres, puix que —per molt lluny que anem— la reflexió recau sempre sobre nosaltres. La fugida és impossible, no cal dir-ho. Aquest és el joc que a *L'agulla daurada* se'ns proposa: el viatge que ens porta al lloc d'on venim, que ens enfronta amb la nostra pròpia imatge. Tal volta és per aquest motiu que els anomenats «llibres de viatges» tenen un públic des de l'antiguitat, que potser substitueix el seu sedentarisme per les informacions i experiències de l'autor. Ens trobam, per tant, amb un dels «gèneres literaris» més oblidats durant molt de temps i, alhora, amb un dels que possibiliten una comunicació més «pura» (directa), superada/superable només per la poesia, entre autor i lector, els únics veritables protagonistes del fet literari. Així, confrontant amb l'assaig i la novel·la, el «llibre de viatges» es pot confondre (i sintetitzar) amb aquests i, en una societat que sabés

gaudir millor del gust de llegir, necessàriament assoliria els llocs més privilegiats del món de les lletres.

La doble dedicació professional de Montserrat Roig, com a periodista i com a narradora, es palesa i sintetitza en aquest últim llibre seu. Si bé teòricament l'hem d'encasellar —com dèiem— en el bloc dels «llibres de viatges», *L'agulla daurada* ens dóna molt més que el que aquest tipus d'obres sol prometre. Encara que la tasca periodística de Roig és prou coneguda pels lectors, cal que recordem el seu document sobre *Els catalans als camps nazis* (1977), que li va valer el Premi de la Crítica de «Serra d'Or» el 1978, així com les seves entrevistes moltes de les quals foren recollides als volums *Retrats paral·lels* (1975-78). Però *L'agulla daurada*, a diferència d'aquests llibres, no pot considerar-se únicament com un llibre periodístic, com hem dit, tot i que precisament aquest sigui el seu origen: «M'hi havia convidat [a la ciutat de Leningrad] —ens diu l'autora en l'avís inicial— l'editorial Progrés, de Moscou, perquè escrivís un llibre sobre el setge que patí Leningrad durant l'ocupació nazi a l'URSS» (p. 9). Per tant, és una obra nascuda de la tasca professional de Montserrat Roig, però que defuig els defectes massa freqüents dels llibres escrits per encàrrec. Tot i que comparteix

poeta romàntic Puixkin, que representa el conflicte de l'artista modern amb el seu món. A partir d'ell, Montserrat Roig reflexiona sobre el fet literari i sobre la societat. La meditació sobre el passat —i, més especialment, sobre el passat literari— s'accentua sobretot en la segona part del llibre, titulada «Petersburg». Ara els protagonistes són Tolstoi, Dostoievski i, un altre cop, Puixkin, a més del músic Xostakòvitx. Es tracta d'un coneixement diferent del de la part anterior del llibre, molt més pregon, car aquí l'autora ha entrat en la memòria col·lectiva del poble rus a través del fet cultural.

En la tercera part, «Les criatures de l'infern (La ciutat de les persones)», Roig aborda un altre cop aquesta memòria col·lectiva del poble de Petersburg mitjançant «l'infern dels records dels altres» (p. 157), car «els ciutadans de Leningrad viuen sempre amb el setge a dins» (p. 158). Amb informacions procedents d'entrevistes i d'altres documents coneixem el testimoni viu i directe del setge de la ciutat per l'exèrcit nazi, que la condemnà a morir de fam. És la part més documental de l'obra, sens dubte la més «periodística», però també la més esgarrifosa puix que es tracta d'«una aventura extraordinària: la d'una ciutat que no volia morir» (p. 185). La fam esdevé el càstig més terrible, perquè esborra els límits entre el bé i el mal, entre la raó i la follia. En aquesta última part el viatge de Montserrat Roig es converteix definitivament en quelcom essencialment humà, tot substituint-se el paisatge exterior per la «poètica del dolor».

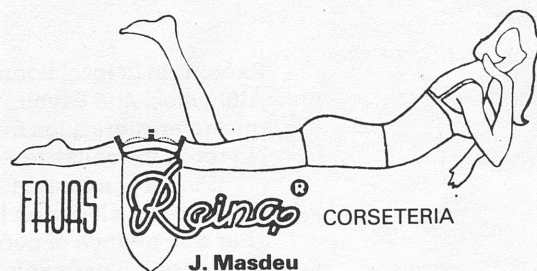
En general, hem d'afirmar que *L'agulla daurada* és un llibre bell, els objectius del qual ultrapassen els interessos purament literaris fins a confondre's amb els objectius més essencialment ètics. Si bé les informacions que l'autora ens proporciona són moltes, no hi ha un autèntic propòsit d'«ensenyar» sinó de «comunicar»; perquè al fons només hi ha una finalitat: la de fer-nos comprendre la igualtat dels éssers humans, malgrat totes les diferències i fronteres. ■

(1) Montserrat ROIG, *L'agulla daurada*. (Barcelona, Edicions 62, 1985).

amb el gènere periodístic el mateix mètode d'informació, basat en l'entrevista i el contacte directe amb els protagonistes, se n'allunya per la transformació de la pròpia experiència en matèria literària. Aquest tret de *L'agulla daurada* és subratllat intencionadament per l'autora, que des del primer moment ens adverteix: «Si espereu llegir un llibre sobre el paradís soviètic, deixeu-ho córrer, no continueu. Si busqueu les reflexions d'una intel·lectual desencisada sobre les traïcions de l'URSS, també. Aquí no us parlaré d'economia ni d'avenços socials. Tampoc de *gulags* i hospitals psiquiàtrics. D'això, ja se n'encarreguen cada dia els periòdics» (p. 9). En canvi, Montserrat Roig ens presenta el seu text com «la història d'una passió» (p. 10), això és, del seu enamorament de Leningrad.

El llibre és dividit en tres parts força diferents, sense que cap d'elles resulti menys interessant que les altres, estructura que palesa distintes visions o estadis del seu procés de coneixement d'aquesta realitat (és a dir, de la ciutat, del poble rus). Així, la primera part, significativament subtítulada «La ciutat de les pedres», narra un primer contacte, «exterior», amb aquest poble: a través de l'arquitectura l'autora comença a entendre la ciutat actual. Aquest primer contacte té lloc de la mà d'un singularíssim i novel·lesc personatge: el guia Nikolai. Es tracta de la part més novel·lesca de tot el llibre, precisament a causa d'aquest estrambòtic actant tocat de l'ala, amb mania persecutòria i obsessionat pel sexe, alcohòlic i indolent, talment un «segon Rasputín»: «En Nikolai —arriba a dir-nos la narradora— era un d'aquests personatges que potser t'agrada de trobar en una novel·la, en un paper de segona fila. Però que no voldries tenir-lo com a veí» (p. 82). Al capdavall, En Nikolai li fa comprendre que no hi havia fronteres entre l'URSS i casa nostra, que és el mateix que pensar en l'existència real de la germanor entre els éssers humans.

Però, al fons, l'autèntic protagonista del llibre és el

Josep Tous Ferrer, 1 - Tel. 216033 - Palma de mallorca

al servei

de la dona

jove i elegant

donna
corseteria

J. Masdeu

COLON, 62 - Tel. 216558
Palma de Mallorca

CRE·A·CCIÓ

*«Tota la meva vida es lliga a tu
com en la nit les flames a la fosca»*

B. Rosselló-Pòrcel

LA TERRA

Que siga el dolç plaer el que em bressoli
però mai perdut en llunyanies
mai més enllà d'obscurs horitzons
que es desfan entre boires.
Jo és aquí on vull viure i sentir
perquè és aquí on veig i sent
el batec suau de mà petita pàtria.
Però no vull ignorar el lent pas del temps
que s'esmuny per entre les paraules
mots dels camins ja perduts
en la memòria d'un temps remot, antic.
Perduda ja l'esperança de viure
només voldria que em restàs l'assegurança
del repòs entre les teves pedres.
compartint la teva terra i la meva pols
el mateix indret i els mateixos dies.
Moriré enamorat de les teves vesprades
la llengua bella que ta gent m'ensenyà
tot sospirant que no et facin més mal.
Et deix; però seré
sempre fidel a la teva memòria.

Exèrcit de la intel·ligència.
Àfil veloç, àgil cavall,
quatre arquers a les finestres del roc.
No reten vassallatge.
Fidels al monarca
per ell donen la vida.
¿Per què avança el peó
sabent que li espera la mort
o la metamorfosi?
Dama de perfil àulic.
Rei superb
gaudiràs el
lúdic plaer de la victòria?
Palatina batalla.

Mirall de la vida:
sotmesos a inexorables regles
¿fruïm la llibertat de decidir?

Toni Seguí

DEL POSSIBLE ÚS POÈTIC D'IBM

Sembla que els poemes s'han d'escriure amb ploma, que
 escorre la tinta com a sang,
 sobre papers groguencs dels quals el temps ha esborrat
 l'artificial origen
 o potser sobre un full que signifiqui, per si mateix,
 alguna cosa.

Reivindic, emperò, la possibilitat d'assajar innovacions
 de canviar la tinta pels bits
 la ploma pel teclat
 el noble paper vell
 pel paper continu
 assajar poètica
 informàtica
 amb què dir
 un pic més
 t'estim
 amor
 meu.

Josep Maria Bennàssar Pasqual

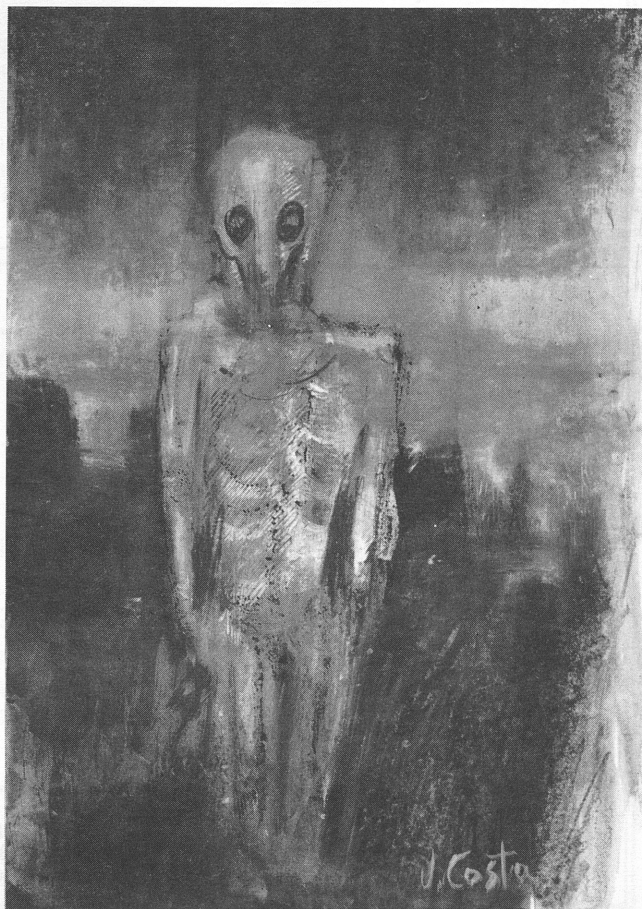
L'INSOMNI

a Dámaso Alonso

Palma és una ciutat de tres-cent mil morts
 (segons els darrers càlculs).
 Qualque vespre don voltes en el llit
 i m'aixec de la tomba on fa 22 anys
 que em mengen els cucs.

Deix córrer el rellotge
 escoltant un xiulo de tempesta a la badia,
 o sentint el meu ca lladrar als fantasmes de la nit,
 o l'inaudible tremolor
 del llumet del ciri de les ànimes.
 Hores i més hores jo plor com la tempesta,
 crid rabiós vora el meu ca
 com un porc de matances.
 Pas el temps demanant a Déu
 per què se podreix la meva ànima,
 per què hi ha tres-cents mil zombies
 que se passegen per dins Palma,
 per què mil milions d'innocents
 se cremen lentament en aquest món... sense voler.
 Digues ¿quin hort has de regar
 amb les nostres pixarades?
 ¿Tens por que hom cali foc al paradís
 de les teves barbes?

Salvador Bonet Fernández

Dibuix: Joan Costa

PASSATEMPS

LLUC-GRAMA

BERNAT J. AMENGUAL

Es fa com un encreuat, però el final de cada mot s'indica amb una barra gruixada. A vegades es dona la definició d'una frase, i les fletxes indiquen la direcció de cada paraula. En haver acabat, cercau el nom d'aquesta revista, LLUC, en diagonal, com a una sopa de lletres.

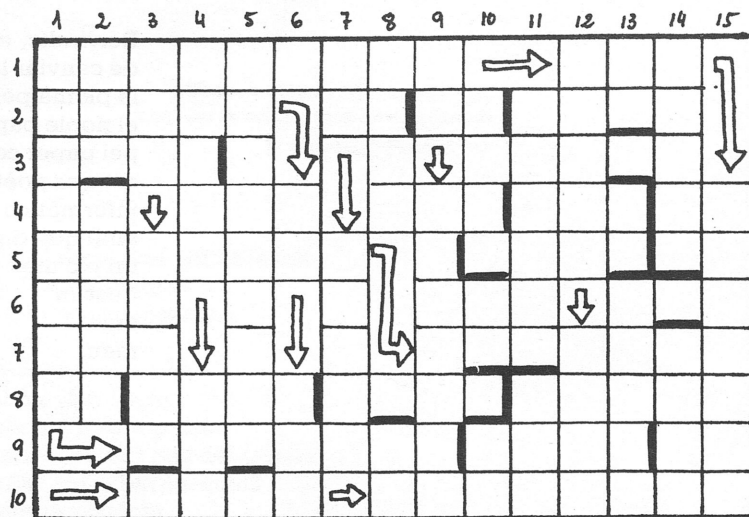
HORIZONTALS

1: El polític mallorquí Fèlix Pons. 2: Escoltarem una paraula. Article. Un altre article. Persona respecte dels seus pares. 3: Arrugar, doblegar, fer rucs. Símbol químic del fòsfor. Consonant. Nom de dona d'origen llatí que vol dir «llorer» i, per extensió, «victoriós». 4: Déu d'Egipte. Un dels planetes del sistema solar (al revés). Extremitat superior dels ocells. Que no hi veu. Mil cent. 5: Francesc de Borja Moll. Vocal. Els dits de la mà. Riu d'Itàlia, un dels que més contaminen el Mediterrani. 6: Arran, devora, prop. Consonant. Conjunció disjuntiva. Despullada, desvestida. Riu d'Àfrica de 6.671 km. (al revés). 7: Rígid, èrtic, enravenat, dret, encartonat. Símbol químic del nitrogen. Xifra romana. Continuació del 5 horitzontal. 8: Que no té cap malaltia, bo, robust. Igual, la mateixa cosa. Ho és Mallorca. Resplendir, brillar, tenir reflexos lluminosos. 9: Continuació de l'1 vertical. Llinatge d'un misser i polític mallorquí, fundador de la revista *El Iris del Pueblo* l'any 1855, cònsol d'Espanya a Alexandria i governador civil d'Almeria. Nota musical. 10: A qualsevol mapa de Mallorca...

VERTICALS

1: Un poble de Mallorca, una illa mediterrània. 2: Corrent natural d'aigua. Estimarà, s'enamorarà. 3: Com era el moment que estaves tot sol amb la teva esposa? Sufix de plural. 4: D'una dotzena de persones, se

n'aniran dues. 5: Amaren, saturen, abeuren. Consonant que sol esser muda si va a final de paraula. 6: Cinc-cents. Continuació del 2 horitzontal. 7: Tercera muntanya més alta de les Balears, després del Puig Major i Massanella. 8: Crema de la llet. Cinquanta. Nom de lletra. 9: Agafàs el teu matalàs de plàstic i hi bufàs fins que estigués ple d'aire. 10: Massa d'aigua que ocupa permanentment una depressió del terreny. Interjecció. Preposició. Formació Professional. 11: Pertanyent a la cara. Antiga llengua de França (al revés). 12: Què diuen en lloc de dir «flaire»? 13: Article. Consonant. Centímetre cúbic. Escriptor i filòsof mallorquí autor d'*Amic e Amat*, *Blanquerna*, *Ars Magna*, etc. 14: Electricitat que se descarrega entre els núvols i la terra. Primera xifra romana. Nom d'Irlanda. 15: Continuació de l'1 horitzontal.

DIAGONAL
Nom d'aquesta revista.

SOLUCIÓ

HORIZONTALS
1: President del. 2: Orem. La. El. Fil. 3: Ruar. P. T. Laura. 4: Ra. arU. Ala. Cec. MC. 5: Eminent. I. Cinc. Po. 6: Kan. G. O. Nua. hN. 7: Ert. N. M. Filoteg. 8: Sa. Idem. Illa. Lluit. 9: Menorca. Fiol. Re. 10: Surt Esportes.
VERTICALS
1: Porres. 2: Riu. Amara. 3: Era intm. S. 4: Se- ran deu. 5: Impregna. R. 6: D. Un mot. 7: El To- mit. 8: Nata. L. Ce. 9: Te'l'infla. 10: Llac. U. Ar. FP. 11: Factal. llo. 12: Duen olor. 13: El. R. CC. Llull. 14: Llamp. I. Eire. 15: Congrés.

9 noms propis d'home

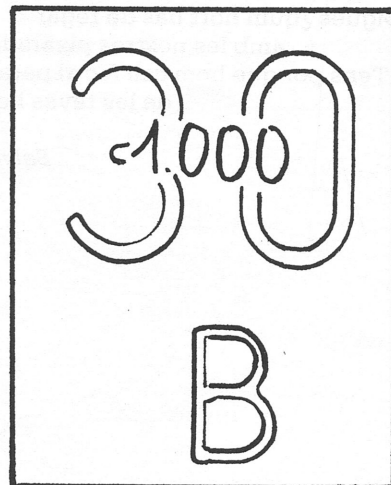
I	O	C	S	U	R	B	A	T	H
F	R	A	N	C	E	S	C	M	L
E	N	A	M	R	A	T	P	E	I
L	O	Ç	N	I	C	M	F	L	O
I	M	A	G	D	R	A	B	L	P
P	T	U	M	A	R	T	I	I	S
A	I	T	S	A	B	E	S	U	C
V	I	Z	M	J	I	Q	U	U	G

SOPA DE LLETRES

SOLUCIÓ:
Bernat, Guillem, Martí, Andreu, Felip, Mateu, Francesc, Rafel, Sebastia.

JEROGLÍFIC

T'agrada anar a peu?

SOLUCIÓ: En tren, també (en trenta, M; be).

6a

OBRA GRÀFICA

Litografies, Gravats,
Xilografies, Bibliofília

Darrera estampació

Roca Fuster

50 x 34

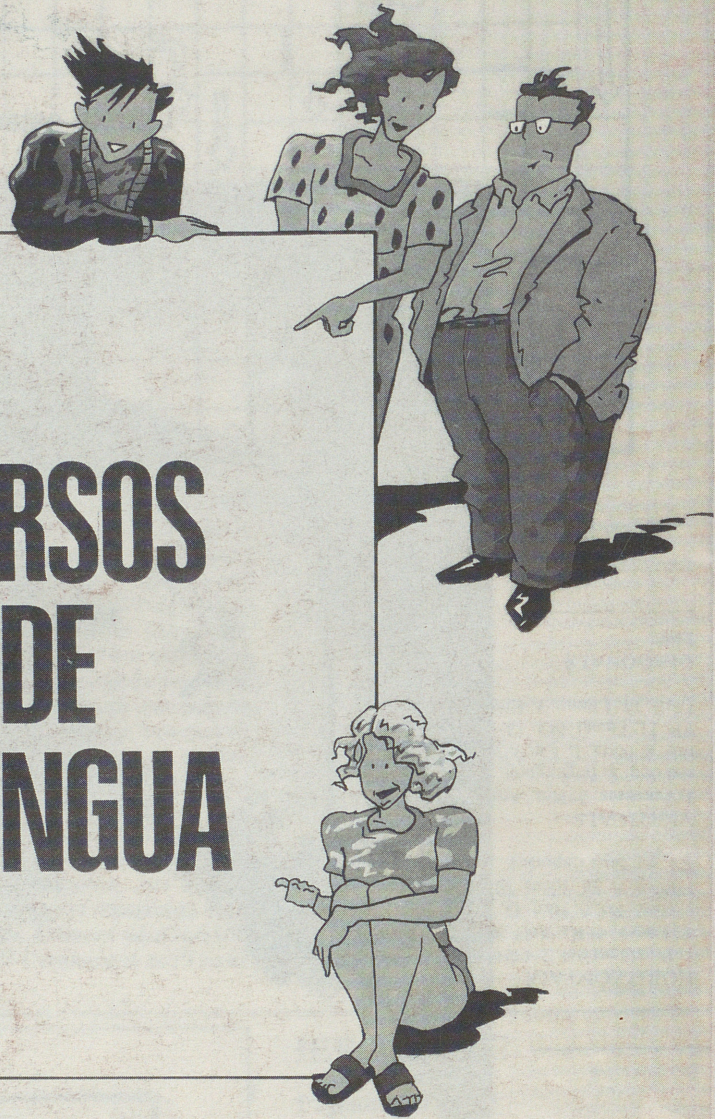
Obra de:

MAGÍ BALETA · MIQUEL BARCELÓ · JOAN BENNÀSSAR · ENRIQUE BROGLIA · MIQUEL BRUNET · RAMON CANET · PEP CANYELLES · MARIA CARBONERO · FÉLIX DE CÁRDENAS · PEP COLL · ANA COMELLAR · CRISTINA ESCAPÉ · JOAQUIM ESCUDER · SOL FÀBREGA · ESPERANÇA GARCIA · JOAN GOMILA · ELLIS JACOBSON · RAFEL JUAN · ALEIX LLULL · MIRÓ LLULL · RÀFOLS CASAMADA · JULI RAMIS · J. CARLOS REGO · MANOLO REY · JOAN RIUTORT · ROCA FUSTER · HORACIO SAPERE · TOLO SEGUÍ · FEDERICO SOBERATS · ANTONI SOCIES · ALICIA VELA · LUIS VIVES · XAM

Subscripcions i venda: C/. Puresa, n.º 8 i C/. Pont i Vich, n.º 6-A - Tel. 72 57 61
07001 Palma de Mallorca

vols aprendre bé el català?
ara et serà fàcil
assistint als

CURSOS DE LLENGUA

CURSOS PER A ADULTS, MALLORQUINS I MALLORQUINES, I NO-CATALANOPARLANTS
als següents barris:

SO N'ESPANYOLET / L'ARENAL / POLÍGON DE LLEVANT / EL VIVERO - EL RAFAL VELL /
EL CAMP RODÓ / SON GOTLEU / EL COLL D'EN RABASSA

i al Centre:

OBRA CULTURAL BALEAR (matins) / PLAÇA DELS PATINS / ESCOLA GRADUADA.

Inscripció: 1.000 pessetes

AJUNTAMENT DE PALMA

Informació general:
Obra Cultural Balear
C/. Impremta, 1
Tels. 71 79 48 i 72 59 37

OBRA CULTURAL BALEAR